

กัจจายนสูตรตปาฐะ

คำแปล พร้อมอุทาหรณ์

พระมหาธิติพงษ์ อุตตมปณโณ

แปล

กัจจายนสูตรตปาฐะ คำแปล พร้อมอุทาหรณ์

พระมหาธิติพงษ์ (ต่วน) อุตุตมปญญเ
แปล

ชื่อหนังสือ : กัจจายนสูตรตปาฐะ คำแปล พร้อมอุทาหรณ์

ISBN : 978-616-374-466-1

แปล : พระมหาธิติพงษ์ อุดมปัญโญ

ตรวจทาน : พระมหาภุชดา โอภาโส
พระวัชรพล ปิยสีโล

ออกแบบปก : คุณชัยโย ทองหมื่นไวย์

วัน/เดือน/ปีพิมพ์ : สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๐

พิมพ์ครั้งที่ ๒ : จำนวน ๒,๐๐๐ เล่ม
โดย สำนักฯ ร่วมกันเป็นเจ้าภาพ

พิมพ์ที่ :

คำนำ

(ในการพิมพ์ครั้งที่ ๑)

ส่วนประกอบที่สำคัญของโครงสร้างคัมภีร์ไวยากรณ์บาลีใหญ่ มี ๓ ประการ คือ สูตร วุตติ และอุทาหรณ์

สูตร แปลว่า ไหลออกซึ่งประโยชน์ ได้แก่ กฎเกณฑ์ที่ตั้งไว้ในเบื้องต้นแรกเพื่อเป็นหลักให้นักศึกษาได้จดจำ เหมือนกับพระบาลี

วุตติ แปลว่า คำอธิบายความหมายของสูตร เหมือนกับอรรถกถา

อุทาหรณ์ เป็นตัวอย่างประกอบการแสดง เพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจนขึ้น ซึ่งนำมาจากพระบาลี อันจะเป็นเหตุให้เกิดความเข้าใจไวยากรณ์ และการนำไวยากรณ์ไปใช้ในการตีความหมายของพระบาลี

กัจจายนไวยากรณ์ เป็นคัมภีร์ไวยากรณ์บาลีที่ถือกันว่าเก่าแก่ที่สุด ที่ยังปรากฏใช้กันอยู่ในหมู่นักศึกษาภาษาบาลี เพราะเป็นคัมภีร์ที่มีเนื้อหาไม่ย่อและไม่พิสดารเกินไป เหมาะสำหรับนำมาเป็นอุปกรณ์ใช้ในการศึกษาพระไตรปิฎกอรรถกถา ฎีกา

เป็นธรรมเนียมปฏิบัติมาแต่โบราณในหมู่กุลบุตรผู้
ใคร่ศึกษาคัมภีร์บาลีใหญ่ เบื้องต้น ควรท่องจำสูตรในคัมภีร์
ไวยากรณ์ที่จะศึกษานั้นให้ได้เสียก่อน เหตุผลคงเป็นเพราะ
จะเป็นปัจจัยให้การศึกษานั้นไปได้สะดวกและรวดเร็วยิ่งขึ้น

กัจจายนสูตรที่จัดพิมพ์ขึ้นนี้ มีทั้งตัวบาลีที่เป็นสูตร
คำแปลสูตร และตัวอย่างประกอบ เพื่อให้ให้นักศึกษาผู้สนใจ
จะท่องจำสูตร มีโอกาสทำความเข้าใจเนื้อหาของสูตรไปด้วย
เพราะเชื่อว่า ความเข้าใจในเนื้อหาของสูตร จะช่วยให้เกิด
พัฒนาการในการท่องจำสูตรอย่างเป็นระบบ มากกว่าการ
ท่องจำโดยปราศจากความเข้าใจ

ขอให้ผู้ศึกษาทุกท่านจงประสบผลสำเร็จในการ
ศึกษาภาษาบาลี ซึ่งเป็นภาษาที่บันทึกพระธรรมคำสอนของ
องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และนำธรรมะที่ได้จากการ
ศึกษาไปประพฤติปฏิบัติตามสมควรแก่ธรรม เพื่อให้เกิด
สันติสุขแก่ตนเองและสังคมสืบต่อไป

พระมหาชาติพงษ์ อุตตมปญฺญโณ

๑๗ ส.ค. ๒๕๕๗

คำนำ

(ในการพิมพ์ครั้งที่ ๒)

ก็จายนสุดตปารุจะ คำแปล พร้อมกับอุทาหรณ์เล่มนี้ เคยพิมพ์มาแล้วเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๗ บัดนี้ได้หมดแล้ว แต่ก็ยังมีผู้ศึกษาภาษาบาลีใหญ่สอบถามอยู่เนืองๆ ดังนั้น เพื่ออนุเคราะห์หมู่ชนที่สนใจในการศึกษาภาษาบาลี ซึ่งเรียนแบบเก่าดั้งเดิมที่มีสูตรอ้างอิง หรือเรียกว่าไวยากรณ์มีสูตรดังกล่าว จึงได้ดำริจัดพิมพ์ขึ้นเป็นครั้งที่ ๒ โดยมีการแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ให้มีความถูกต้องและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ยังลดขนาดของหนังสือให้เล็กลงอีก เพื่อให้ผู้เรียนได้พกพาหรือถือท่องได้สะดวกขึ้น

จึงหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือเล่มนี้จะช่วยให้ผู้ศึกษาได้ใช้เป็นอุปกรณ์ประกอบการเรียนบาลีคัมภีร์ปทรูปสิทธิ ซึ่งเป็นคัมภีร์สายกัจจายนะ หรือมูลกัจจายน์ เพื่อนำความรู้ไปศึกษาพระธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าต่อไป

พระมหาชาติพิงศ์ อุตฺตมปญฺโญ

๑๕ ส.ค. ๒๕๖๐

คำอนุโมทนา

หนังสือกัจจายนสุดตปาฐะคำแปลพร้อมทั้งอุทาหรณ์เล่มนี้ จัดพิมพ์ขึ้นเป็นครั้งที่ ๒ โดยได้รับแรงศรัทธาจากคณานักศึกษาบาลีวัดศรีสุदारาม นำโดย อาจารย์กัณฑพร เวชพาณิชย์ อาจารย์เทพฤทธิ์ สาธิตการมณี คณานักศึกษาภาษาบาลีวัดศรีสุदारาม และศรัทธาสาธุชนทั่วไป ได้มีกุศลเจตนาในการที่จะอุปัฏฐากพระศาสนาในด้านของพระปริยัติธรรม ได้ร่วมกันบริจาคทรัพย์สำหรับเป็นทุนในการจัดพิมพ์ เพื่อเป็นอุปกรณ์สำหรับนักศึกษาและผู้สนใจทั่วไป

ในบรรดาทาน ๓ ประการ คือ วัตถุทาน อภัยทาน และธรรมทาน พระพุทธองค์ตรัสว่า ธรรมทานมีผล มีอานิสงส์มากที่สุด

ฉะนั้น จึงขออนุโมทนาในผลบุญของทุกท่านมา ณ โอกาสนี้ ขอให้ทุกท่านที่มีส่วนร่วมในการจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้จนสำเร็จลุล่วงด้วยดี จงได้รับอานิสงส์ใหญ่ในผลแห่งธรรมทานในครั้งนี้ด้วยกันทุกท่านเทอญ

พระมหาชาติพงษ์ อุตตมปญโญ

๑๕ ส.ค. ๒๕๖๐

สารบัญ

	หน้า
คำนำ (ในการพิมพ์ครั้งที่ ๑)	[ก]
คำนำ (ในการพิมพ์ครั้งที่ ๒)	[ค]
อนุโมทนากถา	[ม]
กจฺจายนสฺสุตฺตปาจ	๑
๑. สนฺธิกถฺต	๑
๑.๑ สนฺธิกปฺป ปจฺมกถฺต	๑
๑.๒ สนฺธิกปฺป ทฺตฺติยกถฺต	๒
๑.๓ สนฺธิกปฺป ตฺตฺติยกถฺต	๒
๑.๔ สนฺธิกปฺป จตฺตฺตถกถฺต	๓
๑.๕ สนฺธิกปฺป ปณฺจมกถฺต	๔
๒. นามกถฺต	๕
๑.๑ นามกปฺป ปจฺมกถฺต	๕
๑.๒ นามกปฺป ทฺตฺติยกถฺต	๖
๑.๓ นามกปฺป ตฺตฺติยกถฺต	๑๑
๑.๔ นามกปฺป จตฺตฺตถกถฺต	๑๓
๑.๕ นามกปฺป ปณฺจมกถฺต	๑๕
๓. การกถฺต	๑๗
๔. สมาสกถฺต	๒๐

๕. ตทุริตถกถุฑุฑ	๒๒
๖. ออขยอถกถุฑุฑ	๒๖
๑.๑ ออขยอถกถุฑุฑ ปจมกถุฑุฑ	๒๖
๑.๒ ออขยอถกถุฑุฑ ทุติยกถุฑุฑ	๒๘
๑.๓ ออขยอถกถุฑุฑ ตติยกถุฑุฑ	๒๙
๑.๔ ออขยอถกถุฑุฑ จตุตถกถุฑุฑ	๓๑
๗. กิพุพิธอถกถุฑุฑ	๓๓
๑.๑ กิพุพิธอถกถุฑุฑ ปจมกถุฑุฑ	๓๓
๑.๒ กิพุพิธอถกถุฑุฑ ทุติยกถุฑุฑ	๓๕
๑.๓ กิพุพิธอถกถุฑุฑ ตติยกถุฑุฑ	๓๖
๑.๔ กิพุพิธอถกถุฑุฑ จตุตถกถุฑุฑ	๓๗
๑.๕ กิพุพิธอถกถุฑุฑ ปญจมกถุฑุฑ	๓๘
๘. อุณอถิกถุฑุฑ	๓๙
สุตตสงคหคอถอ	๔๓
กัจจยอนสุตร ปเปลสุตร พร้อมอุทอทรถุฑุฑ	๔๕
๑. สนธิกัถุฑุฑ	๔๕
๑.๑ สนธิกัถุฑุฑ กัถุฑุฑที่ ๑	๔๕
๑.๒ สนธิกัถุฑุฑ กัถุฑุฑที่ ๒	๔๘
๑.๓ สนธิกัถุฑุฑ กัถุฑุฑที่ ๓	๕๒
๑.๔ สนธิกัถุฑุฑ กัถุฑุฑที่ ๔	๕๔

๑.๕ สนธิกัณฑ์ กัณฑ์ที่ ๕	๕๗
๒. นามกัณฑ์	๖๐
๑.๑ นามกัณฑ์ กัณฑ์ที่ ๑	๖๐
๑.๒ นามกัณฑ์ กัณฑ์ที่ ๒	๘๐
๑.๓ นามกัณฑ์ กัณฑ์ที่ ๓	๙๔
๑.๔ นามกัณฑ์ กัณฑ์ที่ ๔	๑๑๑
๑.๕ นามกัณฑ์ กัณฑ์ที่ ๕	๑๒๒
๓. การกัณฑ์	๑๒๙
๔. สมาสกัณฑ์	๑๕๓
๕. ตัทธิธกัณฑ์	๑๖๕
๖. อาชยาดกัณฑ์	๑๙๓
๑.๑ อาชยาดกัณฑ์ กัณฑ์ที่ ๑	๑๙๓
๑.๒ อาชยาดกัณฑ์ กัณฑ์ที่ ๒	๒๐๑
๑.๓ อาชยาดกัณฑ์ กัณฑ์ที่ ๓	๒๐๙
๑.๔ อาชยาดกัณฑ์ กัณฑ์ที่ ๔	๒๑๖
๗. กิพพิธานกัณฑ์	๒๒๗
๑.๑ กิพพิธานกัณฑ์ กัณฑ์ที่ ๑	๒๒๗
๑.๒ กิพพิธานกัณฑ์ กัณฑ์ที่ ๒	๒๓๙
๑.๓ กิพพิธานกัณฑ์ กัณฑ์ที่ ๓	๒๔๘
๑.๔ กิพพิธานกัณฑ์ กัณฑ์ที่ ๔	๒๕๖

๑.๕ กิพพิธานกัปป์ กัณฑ์ที่ ๕ ๒๖๓

๘. อุณาทิกัณฑ์ ๒๖๙

องค์คุณความเป็นบัณฑิต

สุจิตุชาวิไลมุตโต	กถ์ ไส้ ปณฺฑิตโต ภเว
ธรรนุโต ฉ อิม ธมฺเม	ปฺนฺณจฺนุโทว ไส้ภติ.

(ขวามนิต)

กุลบุตรผู้โตหมาย	วิมลมังอักษรสวรรค์
คือไตรปิฎกอัน	อุดมเลิศวิชาชาย
เริ่มเรียนให้เร่งรู้	ทั้งสี่องค์ประมาณหมาย
(สุ) หนึ่งฟังอย่าฟังตาย	ให้ตั้งจิตกำหนดจำ
(จ) หนึ่งให้อุตสาหะ	เอาจิตคิดพินิจคำ
(ป) หนึ่งห้ามอย่าเขื่อนอ่า	ฉงนโตให้เร่งถาม
(ล) หนึ่งใจให้หมั่นหมาย	ลิขิตข้อสุขุมความ
พร้อมองค์จิงทรงนาม	ว่าศิษย์แท้ที่ศึกษา

(โบราณจารย์)

กัจจายนสุตตปาฐ

นโม ตสฺส ภควโต อรทโต สฺมมาสมฺพุทฺธสฺส.

๑. สหุทธิกณฺฑ

๑.๑ สหุทธิกปฺป ปจฺจมกณฺฑ

- ๑ : ๑.* อตุโถ อกฺขร-สณฺญาโต.
- ๒ : ๒. อกฺขรา'ปา'ทโย เอกจตุตาลีสิ.
- ๓ : ๓. ตตุโถ'ทนฺตา สรา อฏฺฐ.
- ๔ : ๔. ลหุ-มตฺตา ตโย รสฺสา.
- ๕ : ๕. อณฺเวย ทีฆา.
- ๖ : ๘. เสสา พฺยณฺชนา.
- ๗ : ๙. วคฺคา ปณฺจ-ปณฺจโส มนฺตา.
- ๘ : ๑๐. อํิติ นิคฺคหิตํ.
- ๙ : ๑๑. ปฺร-สมณฺญา ปโยเค.
- ๑๐ : ๑๒. ปุ'พฺพ'มโรจิต'มสฺสรํ สเรณ วิโยชเย.
- ๑๑ : ๑๔. นเย ปรี ยุตฺเต.

อิติ สหุทธิกปฺเป ปจฺจโม กณฺโฑ.

* หมายเหตุ : เลขแถวหน้า เป็นลำดับในคัมภีร์กัจจายนฯ เลขแถวหลัง เป็นลำดับในคัมภีร์ปทฺรุปลิทธิ

๑.๒ สหุธิกปฺป ทุตติยกณฺท

- ๑๒ : ๑๓. สรา สเร โลปี.
 ๑๓ : ๑๕. วา ปโร อสรูปา.
 ๑๔ : ๑๖. กุวจา'สวณฺณํ ลุตฺเต.
 ๑๕ : ๑๗. ทีฆิ.
 ๑๖ : ๑๘. ปุพฺโพ จ.
 ๑๗ : ๑๙. ย'เมทนฺตสฺสา'เทโส.
 ๑๘ : ๒๐. ว'โมททฺนฺตานํ.
 ๑๙ : ๒๒. สพฺโพ จํ ตี.
 ๒๐ : ๒๗. โท ฐสฺส จ.
 ๒๑ : ๒๑. อิวณฺโณ ยํ นวา.
 ๒๒ : ๒๘. เอวาทิสฺส ริ ปุพฺโพ จ รสฺโส.
 อิติ สหุธิกปฺเป ทุตติโย กณฺโท.
-

๑.๓ สหุธิกปฺป ตตติยกณฺท

- ๒๓ : ๓๖. สรา ปกฺติ พฺยณฺชเน.
 ๒๔ : ๓๕. สเร กุวจิ.
 ๒๕ : ๓๗. ทีฆิ.
 ๒๖ : ๓๘. รสฺสํ.

- ๒๗ : ๓๙. โลปญจ ตตุรารากาโร.
 ๒๘ : ๔๐. ปร เทวภาโว จาเน.
 ๒๙ : ๔๒. วคฺเค โฆสาโฆसानํ ตติย-ปจมา.
 อิติ สันธิกปฺเป ตติโย กณฺโท.
-

๑.๔ สันธิกปฺป จตุตฺถกถุท

- ๓๐ : ๕๘. อํ พยฺชเน นิคฺคหิตํ.
 ๓๑ : ๔๙. วคฺคนฺทํ วา วคฺเค.
 ๓๒ : ๕๐. เอहे ฌํ.
 ๓๓ : ๕๑. ส ยะ จ.
 ๓๔ : ๕๒. ม-ทา สโร.
 ๓๕ : ๓๔. ย-ว-ม-ท-น-ต-ร-ลา จา'คมา.
 ๓๖ : ๔๗. กฺวจि โอ พยฺชเน.
 ๓๗ : ๕๗. นิคฺคหิตญจ.
 ๓๘ : ๕๓. กฺวจิ โลปํ.
 ๓๙ : ๕๔. พยฺชเน จ.
 ๔๐ : ๕๕. ปโร วา สโร.
 ๔๑ : ๕๖. พยฺชโน จ วิสญฺโณโค.
 อิติ สันธิกปฺเป จตุตฺถโก กณฺโท.

๑.๕ สหุธิกปเป ปญจมกณฺท

- ๔๒ : ๓๒. โค สเร ปุถสฺสา'คโม กฺวจิ.
 ๔๓ : ๓๓. ปาสฺส จ'นุโต รสฺโส.
 ๔๔ : ๒๔. อพฺโภ อภิ.
 ๔๕ : ๒๕. อชฺโฆ อธิ.
 ๔๖ : ๒๖. เต น วา อิวณฺเณ.
 ๔๗ : ๒๓. อติสฺส จ'นุตสฺส.
 ๔๘ : ๔๓. กฺวจิ ปฺภิ ปติสฺส.
 ๔๙ : ๔๔. ปุถสฺสุ พยณฺชเน.
 ๕๐ : ๔๕. โอ อวสฺส.
 ๕๑ : ๕๙. อนฺุปทิกฺกจันํ วุตฺต-โยคโต.
 อิติ สหุธิกปเป ปญจโม กณฺโท.
 สหุธิสฺสตํ นิฏฺฐิตํ.
-

๒. นามกณฺฑ

๒.๑ นามกปฺป ปจฺมกณฺฑ

- ๕๒ : ๖๐. ชินวจน-ยฺตุตฺตํ หิ.
 ๕๓ : ๖๑. ลิงฺคณฺจ นิปฺปจฺจเต.
 ๕๔ : ๖๒. ตโต จ วิภตฺติโย.
 ๕๕ : ๖๓. ลี-โย-อฺ-โย-นา-หิ-ส-นํ-สฺมา-หิ-ส-นํ-สฺมี-สฺ.
 ๕๖ : ๖๔. ต'ทนฺปโรเชน.
 ๕๗ : ๗๑. อาลปเน ลี คสณฺโย.
 ๕๘ : ๒๙. อิวณฺณวณฺณนา ฌ-ลา.
 ๕๙ : ๑๘๒. เต อิตฺถิ-ชฺยา โป.
 ๖๐ : ๑๗๗. อา โฆ.
 ๖๑ : ๘๖. สาคโม เส.
 ๖๒ : ๒๐๖. สฺ-สาเสว'กวจเนสฺ จ.
 ๖๓ : ๒๑๗. เอติมาสมิ.
 ๖๔ : ๒๑๖. ตสฺสา วา.
 ๖๕ : ๒๑๕. ตโต สสฺส สฺสาย.
 ๖๖ : ๒๐๕. โฆ รสฺสํ.
 ๖๗ : ๒๒๙. โน จ ทฺวาทิต นมฺหิ.
 ๖๘ : ๑๘๔. อ'มา ปโต สฺมี-สฺมานํ วา.
 ๖๙ : ๑๘๖. อาทิต โอ จ.

- ๗๐ : ๓๐. ฌ-ลาหน'มียวา สเร วา.
 ๗๑ : ๕๐๕. ย-วการา จ.
 ๗๒ : ๑๘๕. ปสญญสฺส จ.
 ๗๓ : ๑๗๔. คาว เส.
 ๗๔ : ๑๖๙. โยสุ จ.
 ๗๕ : ๑๗๐. อวัมหิ จ.
 ๗๖ : ๑๗๑. อวารุสุ วา.
 ๗๗ : ๑๗๕. ตโต น'มํ ปติมหา'ลุตเต จ समाเส.
 ๗๘ : ๓๑. โอ สเร จ.
 ๗๙ : ๔๖. ตพฺพิปริตฺตูปปเท พุยญฺชเน จ.
 ๘๐ : ๑๗๓. โคณ นัมหิ วา.
 ๘๑ : ๑๗๒. สุ-หิ-นาสุ จ.
 ๘๒ : ๑๔๙. อัม-โม นิกคหิตํ ฌ-ล-เปหิ.
 ๘๓ : ๖๗. สรโลโป'มาเทสปรจจยาติมฺหิ สรโลเป ตู ปกติ.
 ๘๔ : ๑๔๔. อโฆ รสฺส'เมกวจนโยสฺว'ปี จ.
 ๘๕ : ๑๕๐. น สิสฺสมิมนฺปฺสกาณิ.
 ๘๖ : ๒๒๗. อุกาทีโต น'มินฺนํ.
 ๘๗ : ๒๓๑. อิญฺณ'มิงฺณนฺนํ ตีหิ สงฺขยาหิ.
 ๘๘ : ๑๔๗. โยสุ กต-นิการ-โลเปสุ ทิมฺ.
 ๘๙ : ๘๗. สุ-นํ-หิสฺ จ.

- ๙๐ : ๒๕๒. ปญจาทีน'มตฺตํ.
 ๙๑ : ๑๙๔. ปติสฺสินี'มฺหิ.
 ๙๒ : ๑๐๐. นุตฺตสฺส'นุโต โยสุ จ.
 ๙๓ : ๑๐๖. สพฺพสฺส วา อัง-เสสุ.
 ๙๔ : ๑๐๕. สิมฺหิ วา.
 ๙๕ : ๑๔๕. อคฺคิสฺสินี.
 ๙๖ : ๑๔๘. โยสฺว'กตรสฺโส โฉ.
 ๙๗ : ๑๕๖. เว-โวสุ โล จ.
 ๙๘ : ๑๘๙. มาตุลาทีน'มานตฺต'มิกาเร.
 ๙๙ : ๘๑. สฺมา-หิ-สฺมีนํ มฺหา-ภิ-มฺหิ วา.
 ๑๐๐ : ๒๑๔. น ติเมหิ กตาทาเรหิ.
 ๑๐๑ : ๘๐. สฺหิสฺว'กาโร เอ.
 ๑๐๒ : ๒๐๒. สพฺพนามานํ นํมฺหิ จ.
 ๑๐๓ : ๗๙. อโต เนน.
 ๑๐๔ : ๖๖. โส.
 ๑๐๕ : ๐. โส วา.
 ๑๐๖ : ๓๑๓. ทีโฆ'เรหิ.
 ๑๐๗ : ๖๙. สพฺพ-โย-นี'นมาเอ.
 ๑๐๘ : ๙๐. สฺมา-สฺมีนํ วา.
 ๑๐๙ : ๓๐๔. อาย จตฺตฺเถ'กาวจนฺสฺส ตฺ.

- ๑๑๐ : ๒๐๑. ตโย เนว จ สพุพนาเมหิ.
 ๑๑๑ : ๑๗๙. ชมโต นาทินี.
 ๑๑๒ : ๑๘๓. ปโต ยา.
 ๑๑๓ : ๑๓๒. สขโต คสุเส วา.
 ๑๑๔ : ๑๗๘. ชมเต จ.
 ๑๑๕ : ๑๘๑. น อมฺมาทิตโต.
 ๑๑๖ : ๑๕๗. อ-กตฺรสุสา ลโต ยวาว'ลปนฺสฺส เว-โว.
 ๑๑๗ : ๑๒๔. ฌ-ลโต สฺสฺส โน วา.
 ๑๑๘ : ๑๔๖. ชม-ปโต จ โยหนิ โลโป.
 ๑๑๙ : ๑๕๕. ลโต โวกาโร จ.

อิติ นามกปฺเป ปจฺโม กณฺโฑ.

๒.๒ นามกปฺป ทุตฺตยกณฺฑ

- ๑๒๐ : ๒๔๓. อมฺหฺสฺส มมํ สฺวิทฺตฺตฺตฺสฺส เส.
 ๑๒๑ : ๒๓๓. มยํ โยมฺหิ ปจฺเม.
 ๑๒๒ : ๙๙. นฺตฺสฺส นฺโต.
 ๑๒๓ : ๑๐๓. นฺตฺสฺส เส วา.
 ๑๒๔ : ๙๘. อา สิมฺหิ.
 ๑๒๕ : ๑๙๘. อํ นปฺุสเก.

- ๑๒๖ : ๑๐๑. อวณฺณนา จ เค.
- ๑๒๗ : ๑๐๒. โต-ติ-ตา ส-สฺมี-นาสุ.
- ๑๒๘ : ๑๐๔. นัมฺหิ ตํ วา.
- ๑๒๙ : ๒๒๒. อิมฺสฺสึ'ท'มฺสฺสิสุ นปฺุสเก.
- ๑๓๐ : ๒๒๕. อมฺุสฺสา'ทฺ
- ๑๓๑ : ๐. อิตฺถิ-ปฺุม-นปฺุสกา-สงฺขยฺ.
- ๑๓๒ : ๒๒๘. โยสุ ทฺุวิหฺนํ เทว จ.
- ๑๓๓ : ๒๓๐. ติ-จตุหฺนํ ติสฺโส-จตฺสฺโส,-ตโย-จตุตาโร,-ตีณิ-
จตุตาริ.
- ๑๓๔ : ๒๕๑. ปญฺจาทีนฺ'มกาโร.
- ๑๓๕ : ๑๑๘. ราชสฺส รณฺโณ-ราชินี เส.
- ๑๓๖ : ๑๑๙. รณฺณํ นัมฺหิ วา.
- ๑๓๗ : ๑๑๖. นามฺหิ รณฺณา วา.
- ๑๓๘ : ๑๒๑. สฺมี'มฺหิ รณฺเณ-ราชินี.
- ๑๓๙ : ๒๔๕. ตุมฺ'มฺหากํ ตยิ-มยิ.
- ๑๔๐ : ๒๓๒. ตวฺ'มํหิ สิมฺหิ จ.
- ๑๔๑ : ๒๔๑. ตว-มม เส.
- ๑๔๒ : ๒๔๒. ตฺุยฺ'หฺ-มยฺ'หฺจ.
- ๑๔๓ : ๒๓๕. ตํ-ม'มฺหิ.
- ๑๔๔ : ๒๓๔. ตวฺ-มมณฺจ นวา.

- ๑๔๕ : ๒๓๘. นามุหิ ตยา-มยา.
 ๑๔๖ : ๒๓๖. ตุมุหสฺส ตุวั-ตุว'มมฺหิ.
 ๑๔๗ : ๒๔๖. ปทโต ทุตฺติยา-จตุตฺถิ-ฉฏฺฐิ-โฆ-โน.
 ๑๔๘ : ๒๔๗. เต-เม'กวจเนสุ จ.
 ๑๔๙ : ๒๔๘. น อัมมิ.
 ๑๕๐ : ๒๔๙. วา ตติเย จ.
 ๑๕๑ : ๒๕๐. พหุจเนสุ โฆ-โน.
 ๑๕๒ : ๑๓๖. ปุมนตฺตฺสา สิมฺหิ.
 ๑๕๓ : ๑๓๘. อ'มัลปเน'กวจเน.
 ๑๕๔ : ๐. สมาสฺส จ วิภาสา.
 ๑๕๕ : ๑๓๗. โยส'วาโน.
 ๑๕๖ : ๑๔๒. อาเน สุมฺมิหิ วา.
 ๑๕๗ : ๑๔๐. หิวิฏตฺติมฺหิ จ.
 ๑๕๘ : ๑๔๓. สฺสุมิ'มา วา.
 ๑๕๙ : ๑๓๙. อฺ นามุหิ จ.
 ๑๖๐ : ๑๙๗. อ กมฺมุนตฺตฺส จ.

อิติ นามกปเป ทุตฺติโย กณฺโฑ.

๒.๓ นามกปฺป ตติยกณฺฑ

- ๑๖๑ : ๒๔๔. ตุมฺหํเหหิ นํมากํ.
 ๑๖๒ : ๒๓๗. วา ยวํปฺปจโม.
 ๑๖๓ : ๒๔๐. สสุสฺ.
 ๑๖๔ : ๒๐๐. สพุพนามการเต ปจโม.
 ๑๖๕ : ๒๐๘. ทวนฺทฎฺจา วา.
 ๑๖๖ : ๒๐๙. นํญญํ สพุพนามิกํ.
 ๑๖๗ : ๒๑๐. พหุพฺพีหิมฺหิ จ.
 ๑๖๘ : ๒๐๓. สพุพโต นํ สํ-सानํ.
 ๑๖๙ : ๑๑๗. ราชสุส ราชฺ สุ-นํ-หิสฺ จ.
 ๑๗๐ : ๒๒๐. สพุพสุสํมฺสฺเส วา.
 ๑๗๑ : ๒๑๙. อนิมิ นามฺหิ จ.
 ๑๗๒ : ๒๑๘. อ-นปฺุสฺกสุสํยํ สิมฺหิ.
 ๑๗๓ : ๒๒๓. อมฺุสฺส โม สํ.
 ๑๗๔ : ๒๑๑. เอต-เตสํ โต.
 ๑๗๕ : ๒๑๒. ตสุส วา นตฺตํ สพุพตฺถ.
 ๑๗๖ : ๒๑๓. ส-สฺมา-สฺมี-สํ-สาสฺว'ตฺตํ.
 ๑๗๗ : ๒๒๑. อิมสทฺทสุส จ.
 ๑๗๘ : ๒๒๔. สพุพโต โโก.
 ๑๗๙ : ๒๐๔. อ-ปโต สฺมี-सानํ สํ-สา.

- ๑๘๐ : ๒๐๗. เน'ตาทิ สุมิ'มาย-ยา.
 ๑๘๑ : ๙๕. มโนคณาทีโต สุมิ'-นान'มิ-อา.
 ๑๘๒ : ๙๗. สสุส โจ.
 ๑๘๓ : ๔๘,๓๘๖ เอเตส'โม โลเป.
 ๑๘๔ : ๙๖. ส สเร วา'คโม.
 ๑๘๕ : ๑๑๒. สนุตสททสฺส โส เก โพ จ'นุเต.
 ๑๘๖ : ๑๐๗. สิมฺหิ กจจนุตาทีนํ นุตสทฺโท อํ.
 ๑๘๗ : ๑๐๘. เสเสสฺสุ นตุ'ว.
 ๑๘๘ : ๑๑๕. พุรหุม'ตต-สข-ราชาทีโต อ'มานํ.
 ๑๘๙ : ๑๑๓. สฺ'ยา จ.
 ๑๙๐ : ๑๑๔. โยน'มานโน.
 ๑๙๑ : ๑๓๐. สขโต จา'โย-โน.
 ๑๙๒ : ๑๓๕. สุมิ'เม.
 ๑๙๓ : ๑๒๒. พุรหุมโต กสฺส จ.
 ๑๙๔ : ๑๓๑. สขนุตสฺสฺสิ โน-นา-นํ-เสสฺสุ.
 ๑๙๕ : ๑๓๔. อาโร หิมฺหิ วา.
 ๑๙๖ : ๑๓๓. สฺ-น'มฺสฺ วา.
 ๑๙๗ : ๑๒๕. พุรหุมโต ตุ สุมิ' นิ.
 ๑๙๘ : ๑๒๓. อุตฺตํ ส-นาสฺ.
 ๑๙๙ : ๑๕๘. สตุฏฺ-ปิตาทิน'มา สิสุมิ' สีโลโป จ.

- ๒๐๐ : ๑๕๙. อญฺเฌสฺวารตฺตํ.
 ๒๐๑ : ๑๖๓. วา นัมหิ.
 ๒๐๒ : ๑๖๔. สตุฏฺฐนฺตฺตญฺจ.
 ๒๐๓ : ๑๖๒. อฺ สุสฺมี สโลโป จ.
 ๒๐๔ : ๑๖๗. สกมฺนุชาตาทีนญฺจ.
 ๒๐๕ : ๑๖๐. ตโต โยนโม ตฺ.
 ๒๐๖ : ๑๖๕. ตโต สฺมีมิ.
 ๒๐๗ : ๑๖๑. นา อา.
 ๒๐๘ : ๑๖๖. อารุ รสฺสํมิกาเร.
 ๒๐๙ : ๑๖๘. ปิตาทีนํมสิมฺหิ.
 ๒๑๐ : ๒๓๙. ตยา-ตยีนํ ตกาโร ตฺวตฺตํ วา.
 อิติ นามกปฺเป ตติโย กณฺโฑ.

๒.๔ นามกปฺป จตฺตฺถกณฺฐ

- ๒๑๑ : ๑๒๖. อตฺตฺนฺโต หิสฺมีมนตฺตํ.
 ๒๑๒ : ๑๒๙. ตโต สฺมี นิ.
 ๒๑๓ : ๑๒๗. สฺสฺส โน.
 ๒๑๔ : ๑๒๘. สฺมา นา.
 ๒๑๕ : ๑๔๑. ฌ-ลโต จ.

- ๒๑๖ : ๑๘๐. อม-ปโต สฺมี ยํ วา.
 ๒๑๗ : ๑๘๙. โยหนํ นิ นฺปฺสเกหิ.
 ๒๑๘ : ๑๙๖. อโต นิจฺจํ.
 ๒๑๙ : ๑๙๕. สึ.
 ๒๒๐ : ๗๔. เสสโต โลปํ คสิปิ.
 ๒๒๑ : ๒๘๒. สพุพาส'มาวุโส'ปสคฺค-นินฺปาตาทีหิ จ.
 ๒๒๒ : ๓๔๒. ปุมสฺส ลิงฺคาทีสุ สฺมาเสสุ.
 ๒๒๓ : ๑๘๘. อํ ย'มีโต ปสณฺณโต.
 ๒๒๔ : ๑๕๓. นํ ฌโต กตฺรสุสา.
 ๒๒๕ : ๑๕๑. โยหนํ โน.
 ๒๒๖ : ๑๕๔. สฺมี นิ.
 ๒๒๗ : ๒๗๐. กิสฺส ก เว จ.
 ๒๒๘ : ๒๗๒. กุ หี-หฺํสุ จ.
 ๒๒๙ : ๒๒๖. เสเสสุ จ.
 ๒๓๐ : ๒๖๒. ตฺร-โต-เถสุ จ.
 ๒๓๑ : ๒๖๓. สพุพสฺเส'ตฺสสา'กาโร วา.
 ๒๓๒ : ๒๖๗. เตฺร นิจฺจํ.
 ๒๓๓ : ๒๖๔. เอ โต-เถสุ จ.
 ๒๓๔ : ๒๖๕. อิมสฺสึ ถํ-ทานิ-ห-โต-เชสุ จ.
 ๒๓๕ : ๒๘๑. อ ฐฺนามฺหิ จ.

- ๒๓๖ : ๒๘๐. เอต รหิมฺหิ.
 ๒๓๗ : ๑๗๖. อิตฺถิย'มโต อาปจฺจโย.
 ๒๓๘ : ๑๘๗. นทาทิตฺ วา อี.
 ๒๓๙ : ๑๙๐. ฌว-ฌนิก-ฌนยฺย-ฌน-นฺตฺตฺหิ.
 ๒๔๐ : ๑๙๓. ปติ-ภิกฺขุ-ราชี'การ'นฺเตหิ อินี.
 ๒๔๑ : ๑๙๑. นฺตฺตฺสฺส ต'มิกาเร.
 ๒๔๒ : ๑๙๒. ภวโต โภโต.
 ๒๔๓ : ๑๑๐. โภ เก ตฺ.
 ๒๔๔ : ๗๒. อการ-ปิตาทุ'ยนฺตฺนมา.
 ๒๔๕ : ๑๕๒. ฌ-ล-ปา รสฺสํ.
 ๒๔๖ : ๗๓. อากาโร วา.

อิตติ นามกปฺเป จตฺตฺโต กณฺโฑ.

๒.๕ นามกปฺป ปณฺจมกณฺฑ

- ๒๔๗ : ๒๖๑. ตฺวาทโย วิภตฺติสญฺญาโย.
 ๒๔๘ : ๒๖๐. กฺวจฺจิตฺ ปณฺจมยฺตฺเต.
 ๒๔๙ : ๒๖๖. ตฺร-ถ สตฺตฺตฺมียา สพฺพนาเมหิ.
 ๒๕๐ : ๒๖๘. สพฺพโต ธิ.
 ๒๕๑ : ๒๖๙. กิสฺมา โว.

๒๕๒ : ๒๗๑. หี-หิ-หิณฺจัน.

๒๕๓ : ๒๗๓. ตมฺหฬ จ.

๒๕๔ : ๒๗๔. อิมสุมฬ ห-ฐฬ จ.

๒๕๕ : ๒๗๕. ยโต หี.

๒๕๖ : ๐. กฬ.

๒๕๗ : ๒๗๖. กีสพฺพ'ณฺเฎ'ก-ย-กฺหฬ ทฬ-ทฬจัน.

๒๕๘ : ๒๗๘. ตมฺหฬ ทฬนฬ จ.

๒๕๙ : ๒๗๙. อิมสุมฬ รหฬ-ฐฬนฬ-ทฬนฬ จ.

๒๖๐ : ๒๗๗. สพฺพสฺส สฬ ทฬมฺหฬ วฬ.

๒๖๑ : ๓๖๙. อวณฺโณ ย ลฬปณฺจ.

๒๖๒ : ๓๙๑. วุฑฺฒสฺส ชฬ อฬยฬจณฺส.

๒๖๓ : ๓๙๒. ปสฺตณฺส สฬ จ.

๒๖๔ : ๓๙๓. อนฺตฬกสฺส เนทฬ.

๒๖๕ : ๓๙๔. พฬพหฺสฺส สฬ.

๒๖๖ : ๓๙๕. อปฺปสฺส กณฺ.

๒๖๗ : ๓๙๖. ยวฬนณฺจ.

๒๖๘ : ๓๙๗. วณฺตฺ-มณฺตฺ-วฬนณฺจ ลฬปฬ.

๒๖๙ : ๔๑. ยวฑฺ ๓-ล-น-ทฬการฬนฬ พยณฺชนฬนฬ จ-ล-ณ-ช-
การฑฺ.

๒๗๐ : ๑๒๐. อมฺห-ตุมฺห-นฺตฺ-ราช-พฺรหฺม'ตฺต-สข-สฺตฺฤ-
ปีตาทีหิ สฺมา นาว.

อติ นามกปฺเป ปญฺจโม กณฺโฑ.

นามสฺตฺตํ นินฺนิตํ.

๓. การรกกณฺฑ

๒๗๑ : ๘๘ (๓๐๘)* ยสฺมา'ทเปติ ภาย'มาทตฺเต วา ต'ท-
ปาทานํ.

๒๗๒ : ๓๐๙. ชาติ-นามาน'มฺปสคฺค-โยคาทีสฺวปิ จ.

๒๗๓ : ๓๑๐. รกฺขณตฺถาน'มิจฺฉิตํ.

๒๗๔ : ๓๑๑. เยน วา'ทสฺสนํ.

๒๗๕ : ๓๑๒. ทูร'นฺตีก'ทฺธ-กาล-นิมฺมาน-ตฺวาโลป-
ทิสายค-วิภตฺต'ารปฺโยค-สฺทฺทป-
ปโมจน-เหตุ-วิวิตฺตป-ปมาณ-ปฺพพ
โยค-พฺนฺธน-คฺณวจน-ปณฺห-กณ-
โถกา'กตฺตฺสฺ จ.

* ทมายนเหตุ : สุตฺรทีมีเลขในวงเล็บ คัมภีร์ปทรูปสัทธิแสดงไว้ ๒ ที่ คือ
ในนามกัณฺฑ์ และในการกัณฺฑ์

- ๒๗๖ : ๘๔ (๓๐๒) ยสฺส ทาทุกาโม โรจเต ชารยเต वा तं
 सम्पत्तान्.
- ๒๗๗ : ๓๐๓. สิลาฆ-หนุ-จา-สพ-ชาร-ปิท-กุช-
 ทุหิ'สฺส'สฺย-ราธิกุช-ปจฺจาสฺสณ-อนฺุปติ
 คิณ-ปฺพุพกตฺตา'โรจนตฺถ-ตทตฺถ-
 ตฺมตฺถา'ลมตฺถ-มณฺเฑา'นาทร'ปฺปาณินิ
 คตฺยตฺถ-กมฺมणि อาสีสฺตตฺถ-สมฺมุติ-ภियฺย-
 สตฺตมฺยตฺถเอสฺ จ.
- ๒๗๘ : ๘๓ (๓๒๐) โย'ชาโร ต'โมกาสิ.
- ๒๗๙ : ๘๒ (๒๙๒) येन वा गिरिते तं ग्रम्.
- ๒๘๐ : ๗๕ (๒๘๕) ยं गिरिति तं गम्.
- ๒๘๑ : ๗๗ (๒๙๔) โย गिरिति स गत्तता.
- ๒๘๒ : ๒๙๕. โย กอารติ ส เหตุ.
- ๒๘๓ : ๘๑ (๓๑๖) ยสฺส वा प्रिकुहो तं सामि.
- ๒๘๔ : ๖๕ (๒๘๓) लिंगकृते प्रजमा.
- ๒๘๕ : ๗๐. อาลปเน จ.
- ๒๘๖ : ๘๓ (๒๙๑) กรणे तदिया.
- ๒๘๗ : ๒๙๖. สหาทียเค จ.
- ๒๘๘ : ๗๘ (๒๙๓) กตฺตริ จ.
- ๒๘๙ : ๒๙๗. เหตุวตฺถเอ จ.

- ๒๙๐ : ๒๙๘. สตุตมฺยตฺเถ จ.
- ๒๙๑ : ๒๙๙. เยนงฺควิกาโร.
- ๒๙๒ : ๓๐๐. วิเสสเน จ.
- ๒๙๓ : ๘๕ (๓๐๑) สมฺปทาเน จตุตฺถิ.
- ๒๙๔ : ๓๐๕. นโมโยคาทีสุวปี จ.
- ๒๙๕ : ๘๙ (๓๐๗) อปาทาเน ปญฺจมี.
- ๒๙๖ : ๓๑๔. การณตฺเถ จ.
- ๒๙๗ : ๗๖ (๒๘๔) กมฺมตฺเถ ทฺติยา.
- ๒๙๘ : ๒๘๗. กาลทฺธานมฺจจนฺต-สํโยเค.
- ๒๙๙ : ๒๘๘. กมฺมปฺ-ปวจนีย-ยฺตุเต.
- ๓๐๐ : ๒๘๖. คติ-พฺทฺธิ-ภฺช-ปจฺ-หฺร-กร-สยาทีนํ การิเต
วา.
- ๓๐๑ : ๙๒ (๓๑๕) สามิสฺมี ฉฺฉฺฉิ.
- ๓๐๒ : ๙๔ (๓๑๙) โอกาเส สตุตฺมี.
- ๓๐๓ : ๓๒๑. สามิสฺสราธิปฺติ-ทายาท-สภฺชี-ปฺติภฺ-
ปฺสฺต-กฺุสเลหิ จ.
- ๓๐๔ : ๓๒๒. นิทฺธารเณ จ.
- ๓๐๕ : ๓๒๓. อนาทเร จ.
- ๓๐๖ : ๒๘๙. กฺวจิ ทฺติยา ฉฺฉฺฉินมฺตฺเถ.
- ๓๐๗ : ๒๙๐. ตฺติยา-สตุตฺมีนญฺจ.

๓๐๘ : ๓๑๗.	ฉฏฐิจิ จ.
๓๐๙ : ๓๑๘.	ทุติยา-ปณจมีนณจ.
๓๑๐ : ๓๒๔.	กम्म-กรณ-นimitตตเถสุ สตตมี.
๓๑๑ : ๓๒๕.	สมปทานे จ.
๓๑๒ : ๓๒๖.	ปณจมยตเถ จ.
๓๑๓ : ๓๒๗.	กาล-ภาเวสุ จ.
๓๑๔ : ๓๒๘.	อุปฐ'ยาริสิสร-วจน.
๓๑๕ : ๓๒๙.	มณ'ทิตุ'สสุกเกสุ ตติยา จ.
	อิติ นามกปเป การกปโป ฉฏฐิโ จ กณ'โท.
	การกสตุต' นิน္ฐจิต'

๔ - สมาสกณ'ท

๓๑๖ : ๓๓๑.	นามาน' สมาสโย ยุตตตโต.
๓๑๗ : ๓๓๒.	เตส' วิภตติโย โลปา จ.
๓๑๘ : ๓๓๓.	ปกติ จ'สส สรณตสส.
๓๑๙ : ๓๓๐.	อุปสคค-นิปาต-ปัพพโก อพย'ยีภาโว.
๓๒๐ : ๓๓๕.	โส น'ปัสก-ลิจ'โค.
๓๒๑ : ๓๔๙.	ทิกุสเส'กตต'

- ๓๒๒ : ๓๕๙. ตถา ทฺวณฺเห ปาณิ-ตฺตริย-โยคฺค-เสนงฺค-ขุทฺท
 ชนฺตฺก-วิวิธวฺริทฺธ-วิสภาคตฺถาทินฺนจ.
- ๓๒๓ : ๓๖๐. วิภาสา รุกฺข-ติณ-ปฺสฺ-ชน-ธณฺณ-ชนปทาที่นฺนจ.
- ๓๒๔ : ๓๓๙. ทฺวิปฺเท ตฺลฺยาธิกรณฺเ กมฺมชารโย.
- ๓๒๕ : ๓๔๘. สงฺขยา-ปฺพโพ ทิกฺ.
- ๓๒๖ : ๓๔๑. อุภ ตปฺปฺริสา.
- ๓๒๗ : ๓๕๑. อมาทโย ปร-ปเทภิ.
- ๓๒๘ : ๓๕๒. อณฺณ-ปทตฺถสฺ พหฺพพฺพิหิ.
- ๓๒๙ : ๓๕๗. นามานํ สมฺจฺโย ทฺวณฺโท.
- ๓๓๐ : ๓๔๐. มหตํ มหา ตฺลฺยาธิกรณฺเ ปเท.
- ๓๓๑ : ๓๕๓. อิตฺถิยํ ภาสิต-ปฺมิตฺถิ ปฺมาว เจ.
- ๓๓๒ : ๓๔๓. กมฺมชารย-สณฺเณ จ.
- ๓๓๓ : ๓๔๔. อตฺตํ นสฺส ตปฺปฺริเส.
- ๓๓๔ : ๓๔๕. สโร อนฺ.
- ๓๓๕ : ๓๔๖. กทฺ กุสฺส.
- ๓๓๖ : ๓๔๗. กาทฺปฺตฺถสฺ จ.
- ๓๓๗ : ๓๕๐. กฺวจิ สมาสฺนต-คตฺานมฺการนฺโต.
- ๓๓๘ : ๓๕๖. นทิมฺหา จ.
- ๓๓๙ : ๓๕๘. ชายาย ตฺกฺ-ชานิ ปตฺติมฺหิ.
- ๓๔๐ : ๓๕๕. ธนฺมฺหา จ.

๓๔๑ : ๓๓๖. อัม วิภตฺตีเนมการนฺตา อพฺยयीภาวา.

๓๔๒ : ๓๓๗. สโร รสฺโส นปฺสเก.

๓๔๓ : ๓๓๘. อณฺณสุมา โลโป จ.

อิติ นามกฺปเป สมาสกฺปโป สตตโม กณฺโฑ.

สมาสสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๕ - ตทฺธิตกณฺฑ

๓๔๔ : ๓๖๑. วา ฌปฺจเจ.

๓๔๕ : ๓๖๖. ฌายน-ฌาน วจฺจาทิโต.

๓๔๖ : ๓๖๗. ฌณฺโย กตฺตีกาทิหิ.

๓๔๗ : ๓๖๘. อโต ฌิ วา.

๓๔๘ : ๓๗๑. ฌโวปฺคฺวาทิหิ.

๓๔๙ : ๓๗๒. ฌเระ วิธฺวาทิโต.

๓๕๐ : ๓๗๓. ฌเน วา สํสฺฐจํ ตฺรติ จฺรติ วหฺติ ฌิโก.

๓๕๑ : ๓๗๔. ตมฺริเตเตนกตาทิ-สฺนฺนิธาน-นฺโยค-สิปฺป-ภณฺฑ-
ชีวิกตฺถेสุ จ.

๓๕๒ : ๓๗๖. ฌ ราคา ตสฺเสท'มณฺณตฺถेสุ จ.

๓๕๓ : ๓๗๘. ชาตาทิน'มิมฺยา จ.

๓๕๔ : ๓๗๙. สฺมฺหตฺถे กณฺ-ฌนา.

- ๓๕๕ : ๓๘๐. กาม-ชน-พนฺธุ-สหายาทีหิ ตา.
 ๓๕๖ : ๓๘๑. ต'ทสฺส จาน'มียโย จ.
 ๓๕๗ : ๓๘๒. อุปมตฺถา'ยิตตฺตํ.
 ๓๕๘ : ๓๘๓. ตนฺนิสฺสิตตฺเถ โล.
 ๓๕๙ : ๓๘๔. อาลุ ตพฺพหฺลเ.
 ๓๖๐ : ๓๘๗. ญฺย-ตฺต-ตา ภาเว ตฺ.
 ๓๖๑ : ๓๘๘. ฌ วิสฺมาทีหิ.
 ๓๖๒ : ๓๘๙. รมณียาทีโต กณฺ.
 ๓๖๓ : ๓๙๐. วิเสเส ตร-ตมิ'สิกิ'ยิฏฺฐา.
 ๓๖๔ : ๓๙๘. ตทสฺสตฺถิตฺติ วี จ.
 ๓๖๕ : ๓๙๙. ตปาทีโต สี.
 ๓๖๖ : ๔๐๐. ทณฺฑาทีโต อิก-อึ.
 ๓๖๗ : ๔๐๑. มฐฺวาทีโต โร.
 ๓๖๘ : ๔๐๒. คุณฺาทีโต วนฺตฺ.
 ๓๖๙ : ๔๐๓. สตฺยาทีหิ มนฺตฺ.
 ๓๗๐ : ๔๐๕. สทฺฐาทีโต ฌ.
 ๓๗๑ : ๔๐๔. อายฺสฺสฺ'การา'ส มนฺตฺมฺหิ.
 ๓๗๒ : ๓๘๕. ตปฺปกติ-วจเน มโย.
 ๓๗๓ : ๔๐๖. สงฺขยาปฺรเณ โม.
 ๓๗๔ : ๔๐๘. ส ฉสฺส วา.

๓๗๕ : ๔๑๒. เอกาทิโต ทสสสี่.

๓๗๖ : ๒๕๗. ทเส โส นิจจณจ.

๓๗๗ : ๐. อนนเต นิคคหิตตณจ.

๓๗๘ : ๔๑๔. ตี จ.

๓๗๙ : ๒๕๘. ล ท-รานัน.

๓๘๐ : ๒๕๕. วีสติ-ทเสสุ พา ทวิสส ตุ.

๓๘๑ : ๒๕๔. เอกาทิโต ทส ร สงขยาเน.

๓๘๒ : ๒๕๙. อฏฐาทิโต จ.

๓๘๓ : ๒๕๓. เทวทฎฐาน'มากาโร วา.

๓๘๔ : ๔๐๗. จตุจ-เจहि ถ-จา.

๓๘๕ : ๔๐๙. ทวิ-ตีหิ ติโย.

๓๘๖ : ๔๑๐. ติเย ทุ-ตปิ จ.

๓๘๗ : ๔๑๑. เตส'มทฎฐ'ปปเทเน อทฎฐทฎฐ-ทิวทฎฐ-
ทียทฎฐ'ทฎฐติยา.

๓๘๘ : ๖๘. สรูปาน'เมกเสสุว'สกี.

๓๘๙ : ๔๑๓. คณเน ทสสส ทวิ-ติ-จตุ-ปณจ-ฉ-สตุต-อฏฐ-
นวกานัน วี-ติ-จตุตาร-ปณญา-ฉ-สตุต'ส-นวา
โยสุ โยนณ'จิส'มาส-จิ-ริ-ตีตติ.

๓๙๐ : ๒๕๖. จตุ'ปปทสส โลโป ตุ'ตตร-ปทาทิจสส จุ-โจปิ
นวา.

๓๙๑ : ๔๒๓. ย'ทฺนุปรปฺนฺหา นิปาตนา สิขุณฺนฺติ.

๓๙๒ : ๔๑๘. ทฺวาทิโต โกว'เนกตฺเถ จ.

๓๙๓ : ๔๑๕. ทส-ทสํ สํ ตํ ทสกาณํ สํ สหสฺสญฺจ โยเมหิ.

๓๙๔ : ๔๑๖. ยาว ต'ทฺตฺตฺริ ทส-คฺุณฺิตญฺจ.

๓๙๕ : ๔๑๗. สกนาเมหิ.

๓๙๖ : ๓๖๓. เตสํ โณ โลปํ.

๓๙๗ : ๔๒๐. วิภาเค ฐา จ.

๓๙๘ : ๔๒๑. สพฺพนาเมหิ ปการ-วจเน ตฺุ ภา.

๓๙๙ : ๔๒๒. กิ'มิเมหิ ถํ.

๔๐๐ : ๓๖๔. วุทฺฐา'ทิสฺรสฺส วา'สํโยคนฺตสฺส สณฺเ จ.

๔๐๑ : ๓๗๕. มา ยฺน'มากโม จาเน.

๔๐๒ : ๓๗๗. อาตฺตญฺจ.

๔๐๓ : ๓๕๔. กฺวจา'ทิมชฺมตฺตฺรานํ ทิฆ-รสฺสา ปจฺจเยสฺสุ จ.

๔๐๔ : ๓๗๐. เตสฺสุ วุทฺฐิ-โลปา'คม-วิการ-วิปริ'ตา'เทสา จ.

๔๐๕ : ๓๖๕. อ-ยฺวณฺณานณฺ'จา'โย วุทฺฐิ.

อิติ นามกปฺเป ตฤติตกปฺโป อฏฺฐโม กณฺโฑ.

ตฤติตสฺสตุตํ นิฏฺฐิตํ.

๖. อาชยัตกณฺท

๖.๑ อาชยัตกปฺป ปจฺมกณฺท

- ๔๐๖ : ๔๒๙. อถ ปุพฺพพานิ วิภตฺตีนํ ฉ ปรสฺสพทานิ.
 ๔๐๗ : ๔๓๙. ปราณฺยตฺตโนปทานิ.
 ๔๐๘ : ๔๓๑. เทว เทว ปจฺม-มชฺฌิมุตฺตม-ปฺริสา.
 ๔๐๙ : ๔๔๑. สพฺเพสํเมกาภิธานे ปโร ปฺริโส.
 ๔๑๐ : ๔๓๒. นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตฺลฺยชาติกรณฺเ ปจฺโม.
 ๔๑๑ : ๔๓๖. ตฺมฺเห มชฺฌิมโ.
 ๔๑๒ : ๔๓๗. อมฺเห อุตฺตโม.
 ๔๑๓ : ๔๒๗. กालเ.
 ๔๑๔ : ๔๒๘. วตฺตมาณา ปจฺจปฺปนฺเน.
 ๔๑๕ : ๔๕๑. อาณตฺยา'สิฏฺฐเจ'นฺตฺตกาเล ปณฺจมี.
 ๔๑๖ : ๔๕๔. อนุมฺติ-ปฺริกปฺตฺตเถสฺส สตฺตมี.
 ๔๑๗ : ๔๖๐. อปจฺจกฺเข ปโรกฺขา'ตีเต.
 ๔๑๘ : ๔๕๖. หิยโย-ปฺภฺติ ปจฺจกฺเข หิยฺยตฺตนี.
 ๔๑๙ : ๔๖๙. สมีเป'ชฺชตฺนี.
 ๔๒๐ : ๔๗๑. มา-โยเค สพฺพกालเ จ.
 ๔๒๑ : ๔๗๓. อนาคเต ภวิสฺสนฺตี.
 ๔๒๒ : ๔๗๕. กุริยาตีปฺปนฺเน'ตีเต กาลาตีปฺตฺติ.
 ๔๒๓ : ๔๒๖. วตฺตมาณา ติ-อนฺติ-สิ-ถ-มิ-ม,-เต-อนฺเต-เส-วฺเห-

เอ-มฺเห.

๔๒๔ : ๔๕๐. ปณฺจมี ตฺ-อนฺตฺ-หิ-ถ-มิ-ม,-ตฺ-อนฺตฺ-สฺสฺ-วฺ-โ-เอ-
อามเส.

๔๒๕ : ๔๕๓. สตุตฺมี เอยฺย-เอยฺยฺ-เอยฺยาสฺ-เอยฺยถ-เอยฺยามี-
เอยฺยยาม,-เอถ-เอรี-เอโถ-เอยฺยวฺ-โ-เอยฺย-
เอยฺยามฺเห.

๔๒๖ : ๔๕๙. ปโรกฺษา อ-อุ-เอ-ตฺถ-อฺ-มฺห,-ตฺถ-เร-ตฺโถ-วฺ-โ-
อี-มฺเห.

๔๒๗ : ๔๕๕. หิยฺยตฺตฺนี อา-อุ-โอ-ตฺถ-อฺ-มฺหา,-ตฺถ-ตฺถฺ-เส-วฺ-หฺ-
อี-มฺหเส.

๔๒๘ : ๔๖๙. อชฺชตฺนี อี-อุ-โอ-ตฺถ-อี-มฺหา,-อา-อุ-เส-วฺ-หฺ-อ-
มฺเห.

๔๒๙ : ๔๗๒. ภาวิสฺสนฺตี สฺสตี-สฺสนฺตี-สฺสตี-สฺสถ-สฺสामी-สฺสาม,-
สฺสเถ-สฺสนฺเถ-สฺสเส-สฺสวฺ-เห-สฺสํ-สฺสามฺเห.

๔๓๐ : ๔๗๔. กาลาติปฺตฺติ สฺสา-สฺสํ-สฺส-สฺเส-สฺสถ-สฺสํ-สฺสามฺหา,-
สฺสถ-สฺสตี-สฺสเส-สฺสวฺ-เห-สฺสํ-สฺสามฺหเส.

๔๓๑ : ๔๕๙. หิยฺยตฺตฺนี-สตุตฺมี-ปณฺจมี-วตุตฺมานา สพฺพชาตฺกํ.
อิตฺติ อาชฺยาดกปฺเป ปจฺโม กณฺโฑ.

๖.๒ - อาขยาดกปฺป ทุติยกณฺฑ

- ๔๓๒ : ๓๖๒. ธาตุ-ลึงเคหิ ปรา ปจจยา.
 ๔๓๓ : ๕๒๘. ติช-คฺป-กิต-มานะหิ ข-ฉ-สา วา.
 ๔๓๔ : ๕๓๔. ภูช-ฉส-หฺร-สฺ-ปาทีหิ ตฺ'มิจฺจตฺเถสฺ.
 ๔๓๕ : ๕๓๖. อาย นามโต กตฺตฺปมานา'ทาจาเร.
 ๔๓๖ : ๕๓๗. อีญฺ'ปมานา จ.
 ๔๓๗ : ๕๓๘. นามมหา'ตฺติจฺจตฺเถ.
 ๔๓๘ : ๕๔๐. ธาตุหิ เณ-ณย-ณาเป-ณาปยา การิตานิ
 เหตุวตฺเถ.
 ๔๓๙ : ๕๓๙. ธาตุรูป นามสฺมา ณโย จ.
 ๔๔๐ : ๔๔๕. ภาว-กมฺเมสฺ โย.
 ๔๔๑ : ๔๔๗. ตสฺส จวคฺค-ยการ-วการตฺตํ สธาตฺวนฺตสฺส.
 ๔๔๒ : ๔๔๘. อิวณฺณาคโม วา.
 ๔๔๓ : ๔๔๙. ปุพฺพรูปญจ.
 ๔๔๔ : ๕๑๑. ตถา กตฺตริ จ.
 ๔๔๕ : ๔๓๓. ภูวาทิตอ อ.
 ๔๔๖ : ๕๐๙. รุชาทิตอ นิคฺคหิต ปุพฺพญจ.
 ๔๔๗ : ๕๑๐. ทิวาทิตอ โย.
 ๔๔๘ : ๕๑๒. สุวาทิตอ ณฺ-ณา-อุณา จ.
 ๔๔๙ : ๕๑๓. กิยาทิตอ นา.

- ๔๕๐ : ๕๑๗. คหาทีโต ปฺป-ณฺหา.
 ๔๕๑ : ๕๒๐. ตนาทีโต โอ-ยิรา.
 ๔๕๒ : ๕๒๕. จุราทีโต เณ-ณฺยา.
 ๔๕๓ : ๔๔๔. อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมณี.
 ๔๕๔ : ๔๔๐. กตฺตริ จ.
 ๔๕๕ : ๕๓๐. ธาตุปฺปจฺเจเหหิ วิภตฺติโย.
 ๔๕๖ : ๔๓๐. กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
 ๔๕๗ : ๔๒๔. ภูวาทโย ธาตโว.
 อิติ อาชญาตกปฺเป ทฺติโย กณฺโห.

๖.๓ - อาชญาตกปฺป ตติยกณฺหา

- ๔๕๘ : ๔๖๑. กฺวจา'ทิวณฺณาน'เมกฺสฺสรานํ เทวภาโว.
 ๔๕๙ : ๔๖๒. ปุพฺโพ'พฺภาโส.
 ๔๖๐ : ๕๐๖. รสฺโส.
 ๔๖๑ : ๔๖๔. ทฺติย-จตฺตฺถานํ ปจฺม-ตติยา.
 ๔๖๒ : ๔๖๗. กวคฺคฺสฺส จวคฺโค.
 ๔๖๓ : ๕๓๒. มาน-กิตานํ ว-ตตฺตํ วา.
 ๔๖๔ : ๕๐๔. หสฺส โช.
 ๔๖๕ : ๔๖๓. อนฺตฺสฺสิ'วณฺณ'ากาโร วา.

๔๖๖ : ๔๘๙. นิคคหิตถจ.

๔๖๗ : ๕๓๓. ตโต ปา-มานานัน วา-มัม เสสฺ.

๔๖๘ : ๔๙๒. จา ติฏฺโฐ.

๔๖๙ : ๔๙๔. ปา ปิโป.

๔๗๐ : ๕๑๔. ฌาสฺส ชา-ชัม-นา.

๔๗๑ : ๔๘๓. ทิสฺสฺส ปสฺส-ทิสฺส-ทกฺขา วา.

๔๗๒ : ๕๓๑. พยณฺชนนฺตสฺส โจ จปฺปจฺจเยสฺส จ.

๔๗๓ : ๕๒๙. โโก เข จ.

๔๗๔ : ๕๓๕. หรฺสฺส คี เส.

๔๗๕ : ๔๖๕. พฺรฺหฺม-ภฺน'มาห-ภฺวา ปโรกฺขาย.

๔๗๖ : ๔๔๒. คมิสฺส'นฺโต จโน วา สพฺพาสฺ.

๔๗๗ : ๔๗๙. วจฺสฺส'ชฺชตฺติมฺหิ มกาโร โอ.

๔๗๘ : ๔๓๘. อกาโร ทีฆํ หิ-มิ-เมสฺ.

๔๗๙ : ๔๕๒. หิ โลปํ วา.

๔๘๐ : ๔๙๐. โหตฺสฺสเร'โหเห ภวิสฺส'นฺติมฺหิ สฺสฺสฺส จ.

๔๘๑ : ๕๒๔. กรฺสฺส สปฺปจฺจยฺสฺส กาโห.

อิตฺติ อาชฺยาดกฺปเป ตตฺติโย กณฺโฑ.

๖.๔ - อาขุยาดกปฺป จตุตฺถกณฺหา

- ๔๘๒ : ๕๐๘. ทาทนฺตสฺสํ มิ-เมสุ.
 ๔๘๓ : ๕๒๗. อสฺโยคนฺตสฺส วุฑฺธิ การิเต.
 ๔๘๔ : ๕๔๒. ชฺฌาทีนํ วา.
 ๔๘๕ : ๔๓๔. อณฺเณสุ จ.
 ๔๘๖ : ๕๔๓. กุห-ทุสฺสานํ ทีฆํ.
 ๔๘๗ : ๔๗๘. วจ-วส-วหาทีนํมุการโ วสฺส เย.
 ๔๘๘ : ๔๘๑. ห-วิปริยโย โล วา.
 ๔๘๙ : ๕๑๙. กหฺสฺส เฆ ปฺเป.
 ๔๙๐ : ๕๑๘. หโลโป ญฺหามฺหิ.
 ๔๙๑ : ๕๒๓. กรสฺส กาสตฺตมฺชฺชตนิมฺหิ.
 ๔๙๒ : ๔๙๙. อสฺสุมา มิ-มานํ มฺหิ-มฺหา'นฺตโลโป จ.
 ๔๙๓ : ๔๙๘. ฤษฺส ตฺถตฺถํ.
 ๔๙๔ : ๔๙๕. ติสฺส ตฺถิตฺถํ.
 ๔๙๕ : ๕๐๐. ตฺสฺส ตฺถตฺถํ.
 ๔๙๖ : ๔๙๗. สิมฺหิ จ.
 ๔๙๗ : ๔๗๗. ลภฺสุมา อี-อีนํ ตฺถ-ตฺถํ.
 ๔๙๘ : ๔๘๐. กุสฺสุมา ที จฺฉิ.
 ๔๙๙ : ๕๐๗. ทาธาตฺสฺส ทชฺชํ.
 ๕๐๐ : ๔๘๖. วทฺสฺส วชฺชํ.

- ๕๐๑ : ๔๔๓. คมิสฺส ชมมมํ.
 ๕๐๒ : ๔๔๓. ยมฺหิ ทา-ธา-มา-จา-หา-ปา-มห-มถาทิน'มึ.
 ๕๐๓ : ๔๔๕. ยชฺสสา'ทิสฺสิ.
 ๕๐๔ : ๔๗๐. สพุพโต อุมฺ อีสฺสุ.
 ๕๐๕ : ๔๔๒. ชร-มรณํ ชีร-ชียุย-มียยา วา.
 ๕๐๖ : ๔๔๖. สพุพตฺถา'สฺสสา'ทิลोโป จ.
 ๕๐๗ : ๕๐๑. อสพุพธาตฺถเก ภู.
 ๕๐๘ : ๕๑๕. เอยฺยสฺส ฌาโต อียา-ฌา.
 ๕๐๙ : ๕๑๖. นาสฺส โลโป ยการตฺตํ.
 ๕๑๐ : ๔๔๗. โลปญฺ'เจตฺต'มกาโร.
 ๕๑๑ : ๕๒๑. อุตฺต'โมกาโร.
 ๕๑๒ : ๕๒๒. กรสฺสา'กาโร จ.
 ๕๑๓ : ๔๓๕. โอ อว สเร.
 ๕๑๔ : ๔๙๑. เอ อย.
 ๕๑๕ : ๕๔๑. เต อาวายา การิเต.
 ๕๑๖ : ๔๖๖. อิการาคโม อสพุพธาตฺถกมฺหิ.
 ๕๑๗ : ๔๔๘. กวจิ ธาตฺถ-วิกฺตฺติป-ปจฺจยानํ ทิม-วิปริตา'เทส-
 โลปา'คมา จ.
 ๕๑๘ : ๔๔๖. อตฺตโนปทานิ ปรสฺสปทตฺตํ.
 ๕๑๙ : ๔๕๗. อการาคโม หิยฺยตฺตนี-อชฺชตฺตนี-กาลาติปตฺตีสฺสุ.

- ๕๒๐ : ๕๐๒. พุรุโต อี ติมฺหิ.
 ๕๒๑ : ๔๒๕. ธาตุสฺส'นฺโต โลโป'เนกสฺสรสฺส.
 ๕๒๒ : ๔๗๖. อิสฺ-ยมน'มฺนฺโต จฺโจ วา.
 ๕๒๓ : ๕๒๖. การิตานํ โณ โลโป.
 อิติ อาขยาดกฺปเป จตฺตฺโต กณฺโฑ.
 อาขยาดสฺตฺตํ นิฏฺจิตํ.

๗. กิพพิธานกณฺฐ

๗.๑ กิพพิธานกฺปฺป ปจฺมกณฺฐ

- ๕๒๔ : ๕๖๑. ธาตุยา กมฺมาทิมฺหิ โณ.
 ๕๒๕ : ๕๖๕. สญฺญาย'มฺนฺ.
 ๕๒๖ : ๕๖๗. ปุเร ททา จ อี.
 ๕๒๗ : ๕๖๘. สพุพฺโต ญฺ-ตุวา'วี วา.
 ๕๒๘ : ๕๗๗. วิส-รฺช-ปทาทีโต ณ.
 ๕๒๙ : ๕๘๐. ภาเว จ.
 ๕๓๐ : ๕๘๔. กฺวิ จ.
 ๕๓๑ : ๕๘๙. ฐราทีหิ รฺมฺโม.
 ๕๓๒ : ๕๙๐. ตสฺสึลาทีสุ ณี-ตุวา'วี จ.
 ๕๓๓ : ๕๙๑. สทฺท-กฺฐ-จล-มณฺฑตฺตฺ-รฺจาทีหิ ญฺ.

- ๕๓๔ : ๕๓๒. ปาราทิกมิมหา รุ.
 ๕๓๕ : ๕๓๓. ภิกขาทิโต จ.
 ๕๓๖ : ๕๓๔. หนตฺยาทินิ ญโก.
 ๕๓๗ : ๕๖๖. นุ นิคฺคหิตํ ปทนฺเต.
 ๕๓๘ : ๕๓๕. สํหน'ณฺณาย วา โร โสม.
 ๕๓๙ : ๕๕๘. รมุหิ รนฺโต ราทิ โน
 ๕๔๐ : ๕๔๕. ภาว-กมุเมสุ ตพฺพาว'นียา.
 ๕๔๑ : ๕๕๒. ญโย จ.
 ๕๔๒ : ๕๕๗. กรมุหา ริจจ.
 ๕๔๓ : ๕๕๕. ภูโต'พฺพ.
 ๕๔๔ : ๕๕๖. วท-มท-คมุ-ยฺช-ครหา'การาทิหิ ชฺช-มุม-คค-
 ยฺเห'ยฺยา คาโร วา.
 ๕๔๕ : ๕๔๘. เต กิจฺจา.
 ๕๔๖ : ๕๖๒. อญฺเณ กิตฺ.
 ๕๔๗ : ๕๓๖. นนฺทาทิหิ ยฺ.
 ๕๔๘ : ๕๓๗. กตฺตฺ-กรณ-ปเทเสสุ จ.
 ๕๔๙ : ๕๕๐. รหาทิตฺ ฌ.
 อิติ กิพฺพิธานกปฺเป ปจฺโม กณฺโท.
-

๗.๒ กิฬพิธานกปฺป ทุติยกณฺห

- ๕๕๐ : ๕๔๖. ฅนาทโย เตกาลิกา.
 ๕๕๑ : ๕๔๗. สณฺณายํ ทา-ธาโต อี.
 ๕๕๒ : ๖๐๗. ติ กิจจาสิฏฺเฐ.
 ๕๕๓ : ๕๔๗. อิตฺถีย'ม-ติ-ยโว วา.
 ๕๕๔ : ๖๐๑. กรโต ธีริย.
 ๕๕๕ : ๖๑๒. อตีเต ต-ตวณฺตุ-ตาวี.
 ๕๕๖ : ๖๒๒. ภาว-กมฺเมสุ ต.
 ๕๕๗ : ๖๐๖. พุท-คมาทิตฺเถ กตฺตริ.
 ๕๕๘ : ๖๐๒. ธีโต อีน สพุพฺตถ.
 ๕๕๙ : ๖๐๓. สุปโต จ.
 ๕๖๐ : ๖๐๔. อีสํ-ท-สุหิ ข.
 ๕๖๑ : ๖๓๖. อิจฺฉนฺตฺเถสุ สมาน-กตฺตฺเถสุ ตเว-ตฺถํ วา.
 ๕๖๒ : ๖๓๗. อรห-สกุภาทิสฺสุ จ.
 ๕๖๓ : ๖๓๗. ปตฺตวจนเ อล'มตฺเถสุ จ.
 ๕๖๔ : ๖๔๐. ปุพฺพกาเล'กกตฺตฺกานํ ตฺน-ตฺวาน-ตฺวา วา.
 ๕๖๕ : ๖๔๖. วตฺตมาเน มาน'นฺตา.
 ๕๖๖ : ๕๗๔. สาสาทีหิ รตฺถ.
 ๕๖๗ : ๕๗๕. ปาทิตฺ ริตฺ.
 ๕๖๘ : ๕๗๖. มานาทีหิ ราตฺ.

๕๖๙ : ๖๑๐. อากมา ตุโก.

๕๗๐ : ๖๑๑. ภพเพ อิก.

อิติ กิพฺพิธานกปฺเป ทฺติโย กณฺโฑ.

๗.๓ กิพฺพิธานกปฺป ตติยกณฺฑ

๕๗๑ : ๖๒๔. ปจฺจยา'ทนิฏฺฐา นิปาตนา สิขฺฆนฺตฺติ.

๕๗๒ : ๖๒๕. สาส-ทิสโต ตสฺส วิฏฺฐโ จ.

๕๗๓ : ๖๒๖. สาทิ สนฺต-ปฺจฺจน-ภนฺช-หนฺสาทิหิ ฏฺฐโ จ.

๕๗๔ : ๖๑๓. วสโต อุตฺถ.

๕๗๕ : ๖๑๔. วสฺส วา วุ.

๕๗๖ : ๖๐๗. ฐ-ธฺม-ภ-เหหิ ฐ-ธฺมา จ.

๕๗๗ : ๖๒๘. ภนฺชโต คฺโค จ.

๕๗๘ : ๕๖๐. ภูชาทินฺมฺนฺโต โน ทฺวิ จ.

๕๗๙ : ๖๒๙. วจ วา วุ.

๕๘๐ : ๖๓๐. คฺปาทินฺญจ.

๕๘๑ : ๖๑๖. ตราทฺหิ อฺธิณฺโณ.

๕๘๒ : ๖๓๑. ภิทาทิตฺ อฺนฺน-อนฺน-อฺธิณา วา.

๕๘๓ : ๖๑๗. สฺส-ปจ-สกโต กฺข-กฺกา จ.

๕๘๔ : ๖๑๘. ปกฺกมาทฺหิ นฺโต จ.

- ๕๘๕ : ๖๑๙. ชนาทีน'มา ติมฺหิ จ.
 ๕๘๖ : ๖๐๐. คม-ขน-หน-รมาทีน'มนฺโต.
 ๕๘๗ : ๖๓๒. รกาโร จ.
 ๕๘๘ : ๖๒๐. จา-ปาน'มิ-อึ จ.
 ๕๘๙ : ๖๒๑. หนฺเตหิ โห หสฺส โภ วา อ-ทท-นหานัน.
 อิติ กิพพิธานกปฺเป ตติโย กณฺโฑ.
-

๗.๔ กิพพิธานกปฺป จตุตถกณฺฑท

- ๕๙๐ : ๕๗๙. ฌมฺหิ รนฺชสฺส โช ภาว-กรณฺเสสุ.
 ๕๙๑ : ๕๔๔. หนฺสฺส ฆาโต.
 ๕๙๒ : ๕๐๓. วโร วา สพฺพตฺถ.
 ๕๙๓ : ๕๖๔. อาการนฺตान'มาโย.
 ๕๙๔ : ๕๘๒. ปุร-ส'มฺป-ปรีหิ กโรติสฺส ข-ขรา วา ตปฺจฺเจสฺสุ
 จ.
 ๕๙๕ : ๖๓๗. ตเว-ตฺนาทีสุ กา.
 ๕๙๖ : ๕๕๑. คม-ขน-หนาทินันฺ ตฺ-ตพฺพาทีสุ น.
 ๕๙๗ : ๖๔๑. สพฺเพหิ ตฺนาทีนินฺ โย.
 ๕๙๘ : ๖๔๓. จ-น'นฺเตหิ รจฺจ.
 ๕๙๙ : ๖๔๔. ทิสฺสา สฺวาน-สฺวาน'นฺตโลโป จ.

- ๖๐๐ : ๖๔๕. ม-ห-ท-ภหิ มุม-ยห-ชช-พภ-ทฐา จ.
 ๖๐๑ : ๓๓๔. ตทฐิต-สมาส-กิตกา นาม'วา'ตเวตุนาที่สุ จ.
 ๖๐๒ : ๖. ทุมหิ ครุ.
 ๖๐๓ : ๗. ทีโฆ จ.
 ๖๐๔ : ๖๘๔. อกขเรหิ การ.
 ๖๐๕ : ๕๔๗. ยถาคม'มิการो.
 ๖๐๖ : ๖๔๒. ท-ฐ'นตโต โย กุวจิ.
 อิติ กิพพิธานกปเป จตตุโต กณโฑ.
-

๗.๕ - กิพพิธานกปเป ปญจมกณท

- ๖๐๗ : ๕๗๘. นิคคหิต สโยคาทิ โน.
 ๖๐๘ : ๖๒๓. สพุพตถ เค คี.
 ๖๐๙ : ๔๘๔. สทสฺส สิทตฺตํ.
 ๖๑๐ : ๖๒๗. ยชสฺส สรสฺสิ ภูเจ.
 ๖๑๑ : ๖๐๘. ห-จตตุถาน'มนุตานํ โท ธ.
 ๖๑๒ : ๖๑๕. โท ฌกาเร.
 ๖๑๓ : ๕๘๓. คหสฺส ฌร เณ วา.
 ๖๑๔ : ๕๘๑. ทหสฺส โท พํ.
 ๖๑๕ : ๕๘๖. ธาตุว'นตสฺส โลโป กุวิมุหิ.

๖๑๖ : ๕๘๗. วิทนฺเต ฐ.

๖๑๗ : ๖๓๓. น-ม-กราน'มนฺตานํ นียตุต-ตมฺหิ.

๖๑๘ : ๕๗๑. น ก-คตุตํ จ-ชา ญวุมฺหิ.

๖๑๙ : ๕๗๓. กรสฺส จ ตตุตํ ตฺสุมิ.

๖๒๐ : ๕๔๙. ตํ-ตฺน-ตพฺเพสุ วา.

๖๒๑ : ๕๕๓. การิตํ วิย ญานฺพนฺโร.

๖๒๒ : ๕๗๐. อน'กา ญ-ญวฺนํ.

๖๒๓ : ๕๕๔. ก-กา จ-ชานํ.

อิติ กิพฺพิธานกฺปเป ปญฺจโม กณฺโท.

กิพฺพิธานสฺสตุตํ นิฏฺฐิตํ.

๘ - อุณาतिकณฺหา

๖๒๔ : ๕๖๓. กตุตฺริ กิตฺ.

๖๒๕ : ๖๐๕. ภาว-กมฺเมสุ กิจฺจ-กฺต-ช'ตฺถา.

๖๒๖ : ๖๓๔. กมฺมฺนิ ทฺติยาบํ กฺโธ.

๖๒๗ : ๖๕๒. ขฺยาทีหิ มนฺ ม จ โธ วา.

๖๒๘ : ๖๕๓. สฺมาทีหิ ฅ-มา.

๖๒๙ : ๕๖๙. คหฺสฺส'ปฺทฺสเส วา.

๖๓๐ : ๖๕๔. มฺสฺสฺส สฺสฺส จฺฉร-จฺฉเระ.

- ๖๓๑ : ๖๕๕. อา-ปฺพุพ-จรสฺส จ.
- ๖๓๒ : ๖๕๖. อล-กล-สเลหิ ล-ยา.
- ๖๓๓ : ๖๕๗. ยาณ-ลาณา.
- ๖๓๔ : ๖๕๘. มถิสฺส ถสฺส โล จ.
- ๖๓๕ : ๕๕๙. เปสว'ติสคฺค-ปตฺตกาเลสุ กิจฺจา.
- ๖๓๖ : ๖๕๙. อวสฺสกา'ธมิเณสุ ณี จ.
- ๖๓๗ : ๐. อรห-สกุภาที่หิ ตฺ.
- ๖๓๘ : ๖๖๐. วรชาติหิ ปพฺพชฺชาทโย นิปจฺจนฺเต.
- ๖๓๙ : ๕๘๕. กุวิโลโป จ.
- ๖๔๐ : ๐. ส-จ-ชานํ ก-คา ฅานุพนฺธ.
- ๖๔๑ : ๕๗๒. นุภาที่หิ ยฺ-ณฺวฺน'มฺนา'นฺนา'กา'นฺนกา สกาโรเตหิ จ.
- ๖๔๒ : ๕๘๘. อี-ย-ต-ม-กิ-เอसान'มฺนตฺสโร ที่ฆํ กฺวจิ ทิสฺสคฺคณฺ โท ํ สกุขี จ.
- ๖๔๓ : ๖๓๕. ภายาที่หิ มติ-พฺฐิ-ปฺฐาที่หิ จ กุโต.
- ๖๔๔ : ๖๖๑. เวปุ-สี-ทว-วมุ-กฺ-ทา-ภฺ-หฺวาทิหิ ฤ-ตฺติม-ณิมา นิพฺพตฺเต.
- ๖๔๕ : ๖๖๒. อุกโกเส นมฺหา'นิ.
- ๖๔๖ : ๔๑๙. เอกาที่โต สกิสฺส กฺขตฺตฺ.
- ๖๔๗ : ๖๖๓. สฺนสฺส'นฺส'เณ-วานฺวฺนฺนฺนฺนฺนฺนฺนา.

- ๖๔๘ : ๖๖๔. ตฺรณฺสฺส สฺส จ.
 ๖๔๙ : ๖๖๕. ยฺวสฺสฺวสฺสฺวฺวานฺนฺนา.
 ๖๕๐ : ๖๕๑. กาลे วตฺตมานา'ตีเต ญฺวาทโย.
 ๖๕๑ : ๖๔๗. ภวิสฺสตี คมาทึหิ ณี-ขฺมิณฺ.
 ๖๕๒ : ๖๔๘. กฺริยาयฺ ญฺว-ตฺโว.
 ๖๕๓ : ๓๐๖. ภาว-วาจิมฺหิ จตฺตฺถี.
 ๖๕๔ : ๖๔๙. กมฺมฺนิ โณ.
 ๖๕๕ : ๖๕๐. เสเส สฺสํ-นฺตฺ-มานา'นา.
 ๖๕๖ : ๖๖๖. ฉทาทึหิ ต-ตฺรณฺ.
 ๖๕๗ : ๖๖๗. วทาทึหิ ณีตฺโต คณฺ.
 ๖๕๘ : ๖๖๘. มิทาทึหิ ตฺติ-ติโย.
 ๖๕๙ : ๖๖๙. อฺสุ-รณฺช-ทํसानํ ทํสฺสท ททฺโฒ ฒ-จา จ.
 ๖๖๐ : ๖๗๐. สฺวฺसान'มฺวฺसान'มโต โถ จ.
 ๖๖๑ : ๖๗๑. รณฺชฺทาทึหิ ฐ-ทิทฺท-กิ'รา กฺวจิ ช-ท-โลโป จ.
 ๖๖๒ : ๖๗๒. ปฏฺิโต หิสฺส เหรณฺ-หิ'รณฺ.
 ๖๖๓ : ๖๗๓. กทฺยาทึหิ โโก.
 ๖๖๔ : ๖๗๔. ขาทา'ม-คมา'นํ ฆนฺฐ'นฺฐ-คณฺธา.
 ๖๖๕ : ๖๗๕. ปฏฺา'ทึหฺ'ยลฺ.
 ๖๖๖ : ๖๗๖. ปฺถสฺส ปฺถ-ปถา'โม วา.
 ๖๖๗ : ๖๗๗. สฺสฺวาทึหิ ตฺ-ทโว.

๖๖๘ : ๖๗๘. จุยาทีหิ อีวโร.

๖๖๙ : ๖๗๙. มุณาทีหิ จิ.

๖๗๐ : ๖๘๐. วิทาทีหุ'ญโร.

๖๗๑ : ๖๘๑. หนาทีหิ ญ-ญ-ตโว.

๖๗๒ : ๖๘๒. กุฎาทีหิ โจ.

๖๗๓ : ๖๘๓. มนุ-ปุร-สุณาทีหิ อุสฺส-นุสิ'สา.

อิตติ กิพฺพิธานกปเป อุณาทีกปโป จญฺโจ กณฺโฑ.

อุณาทีสฺตตํ นิฏฺจิตํ.

กจจายนส์ตตํ นิฏฺจิตํ.

—————

สุตตสังคหคาถา

สนุธิมฺหิ เอกปณฺณาสํ	นามมฺหิ ทฺวิสตํ ภาเว
อฏฺฐจารสาธิกญฺเจว	การเก ปณฺจตาลีสํ
สมาเส อฏฺฐจวีสญฺจ	ทฺวาสมฺภูจि ตทฺฐิตเต มตํ
อฏฺฐจารสสตาขยาเต	กิตเต สุตฺตสตํ ภาเว
อุณาติมฺหิ จ ปณฺณาสํ	สุตฺตเกทํ ปกาสิตํ.

(การิกา)

สุตฺตํ ธาตุ คณเฑ โฉวาทิ นามสิงคานุสาสนํ
ขสฺส ติฏฺฐติ ชิวหคเค ส พุยากรณเกสรี.

“สูตร ธาตุ ปทมาสา ปัจจย,
นาม ลิงค์ และการวินิจฉัย;
ย่อมตั้งอยู่บนนปลายลิ้นของผู้ใด
ผู้นั้นไซ้ร คือ พญาราชสีห์โผป่าไวยากรณ์”

กัจจายนสูตรตปาฐะ คำแปล พร้อมอุทาหรณ์

๑. สนิทกัณฑ์

๑.๑ สนิทกัณฑ์ กัณฑ์ที่ ๑

๑ : ๑. อตฺถโถ อกฺขร-สญฺญาโต.

เนื้อความ บุคคลสามารถรู้ได้ด้วยอักษร

อตฺถ แปลว่า เนื้อความ มี ๓ ประการ คือ

(๑) โลภียตฺถ ได้แก่ โลภียจิต ๘๑, เจตสิก

๕๒, รูป ๒๘

(๒) โลกุตฺตรตฺถ ได้แก่ มรรค ๔, ผล ๔,

นิพพาน ๑

(๓) ปญฺญตฺถคือตฺถ บัญญัติ เช่นคำว่า มนุषฺย

เทวดา เป็นต้น

๒ : ๒. อกฺขร'ปา'ทโย เอกจตฺตาลีสี.

วิถณะ มี อ เป็นต้น ๔๑ ตัว ชื่อว่าอักษร

อักษรในภาษาบาลีมี ๔๑ ตัว คือ อ อา อิ อี

อุ อุ เอ โอ, ก ข ค ฉ ม ง, จ ฉ ช ฌ ญ, ฎ ฏ ท ฒ

ณ, ต ถ ท ฐ น, ป ผ พ ภ ม, ย ร ล ว ส ห พ อ.

๓ : ๓. ตตฺถโถ'ทนฺตา สรา อฏฺฐจ.
 บรรดาอักษรเหล่านั้น อักษร ๘ ตัว มี โ อ เป็น
 ที่สุด ชื่อว่าสระ

สระมี ๘ ตัว คือ อ อา อิ อี อุ ฤ เอ โ

๔ : ๔. ลหุ-มตฺตา ตโย รสฺสา.
 บรรดาสระเหล่านั้น สระ ๓ ตัว อันมีมาตราการ
 ออกเสียงเร็ว ชื่อว่ารัสสะ

รัสสะสระมี ๓ ตัว คือ อ อิ อุ

๕ : ๕. อญฺเฏ ทีฆา.
 สระที่อื่นจากรัสสะ ชื่อว่าทีฆะ
 ทีฆะสระมี ๕ ตัว คือ อา อี ฤ เอ โ

๖ : ๘. เสสา พยัญชนา.
 วัณณะที่เหลือจากสระ ๘ ตัว ชื่อว่าพยัญชนะ
 พยัญชนะมี ๓๓ ตัว คือ ก ข ค ฌ ง, จ ฉ
 ช ฌ ญ, ฎ ฏ ฐ ฑ ฒ ณ, ต ถ ท ธ น, ป ผ พ ภ ม,
 ย ร ล ว ส ห พ อ

๗ : ๙. วคฺคา ปญฺจ-ปญฺจโส มนฺตา.
 พยัญชนะ พวกละ ๕ ตัว มี ม อักษรเป็นที่สุด

ชื่อว่าวรรค

พยัญชนะวรรคมี ๕ วรรคๆ ละ ๕ ตัว รวมมี ๒๕

ตัว คือ

วรรคที่ ๑	ก	ข	ค	ฅ	ง	เรียกว่า กวรรค
วรรคที่ ๒	จ	ฉ	ช	ฌ	ญ	เรียกว่า จวรรค
วรรคที่ ๓	ฎ	ฏ	ฐ	ฑ	ณ	เรียกว่า ฎวรรค
วรรคที่ ๔	ด	ต	ท	ธ	น	เรียกว่า ดวรรค
วรรคที่ ๕	ป	ผ	พ	ภ	ม	เรียกว่า ปวรรค

๘ : ๑๐. อังติ นิคหิต.

จุด คือ อ์ ชื่อว่านิคหิต

๙ : ๑๑. ประสมัญญา ปโยเค.

เมื่อมีการประกอบใช้ ชื่อในคัมภีร์สันสกฤตอื่น
นำมาใช้ในคัมภีร์ไวยากรณ์บาลี

เช่น โฆสะ อโฆสะ โลปะ สวณณะ สังโยค และลิงค์
เป็นต้น

๑๐ : ๑๒. ปุพฺพมฺโรจิตฺมฺสุสรํ สเรน วิโยชเย.

นักศึกษาพึงแยกพยัญชนะตัวหน้าออกจากสระ
ให้วางไว้ข้างหน้า ไม่ให้มีสระ

เช่น โลก อคฺคปฺคฺคโล = โลกฺ อ อคฺคปฺคฺคโล

๑๑ : ๑๔. นหเย ปรี ยุตเตเต.

นักศึกษาพึงนำพญัญชนะไปประกอบกับสระตัว
หลัง ในฐานะอันสมควร

เช่น โลกุ อคฺคปฺคฺคฺโล = โลกคฺคปฺคฺคฺโล บุคฺคล
ผู้เลิศในโลก

จบสนธิกับปี กัณฑ์ที่ ๑

๑.๒ สนธิกับปี กัณฑ์ที่ ๒

๑๒ : ๑๓. สรา เสเว โลปี.

เพราะสระหลัง ลบสระหน้า

เช่น โลกคฺคปฺคฺคฺโล = โลกฺย + อคฺคปฺคฺคฺโล

๑๓ : ๑๕. วา ปโร อสรูปา.

หลังจากอสรูปสระ ลบสระหลัง บ้าง

เช่น จกฺขนฺทฺทฺริยํ = จกฺขฺ + อฺธิ นฺทฺทฺริยํ
อินทรีย์คือจักขุ

๑๔ : ๑๖. กฺวจา'สวณฺณํ ลุตเตเต.

เมื่อสระหน้าที่เป็นอสรูปสระถูกลบแล้ว วิจารณ์

สระหลังเป็นอสุวัตณะ คือ อิ, อี เป็น เอ และ อุ เป็น โอ บ้าง

เช่น อุเพกขติ = อุป + อิ → เอ กขติ ย่อมเพ่ง
พินิจ

ยโถทเก = ยถา + อุ → โอ ทเก เหมือน
บัวในน้ำ

๑๕ : ๑๗. ทีฆิ.

เมื่อลบสระหน้าแล้ว ทีฆะสระหลัง บ้าง

เช่น พุทธานุสฺสติ = พุทฺธ + อนุสฺสติ สติเป็น
เครื่องระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้า

อิทานาหิ = อิทานิ + อหิ บัดนี้, ข้าพเจ้า

๑๖ : ๑๘. ปุพฺโพ จ.

เมื่อลบสระหลังแล้ว ทีฆะสระหน้า บ้าง

เช่น โลกสฺสาติ = โลกสฺส + อิติ ของชาวโลกดังนี้
แล

๑๗ : ๑๙. ย'เมทนฺตสฺสา'เทโส.

เพราะสระหลัง แปลง เอ ที่สุดของ เม, เต และ
เย เป็น ย บ้าง

เช่น มุยายิ = เม + อยิ ของข้าพเจ้า, นี้

ตฺยาร्हี = เต + อหี ของ ท่าน, เรา
 ยฺยาสฺส = เย + อสฺส เหล่าใด, พึงเป็น

๑๘ : ๒๐. ว'โมทุทหนฺตานัน.

เพราะสระหลัง แปลง โอ และ อุ ที่สุดของ ก, ข,
 ย และตศัพทเป็นต้น เป็น ว บ้าง

เช่น ยาวตกุวสฺส กาโย = ยาวตโก + อสฺส กาโย
 อถ ขวสฺส = อถ โข + อสฺส ครั้งนั้นแล, ... นั้น
 ยววยํ = โย + อยํ นี้ใด

๑๙ : ๒๒. สพุโพ จิ ติ.

เพราะสระหลัง แปลง ตศัพททั้งตัว ของ อติ, ปติ
 และอิติ เป็น จ บ้าง

เช่น อจฺจนฺตํ = อติ + อนฺตํ ล่วงเกิน, ตลอด
 ปจฺจตฺตํ = ปติ + ตตฺตํ เฉพาะตน
 อิจฺจาติ = อิติ + อาติ ดังนี้เป็นต้น

๒๐ : ๒๗. โท ธสฺส จ.

เพราะสระหลัง แปลง ฐ เป็น ท บ้าง

เช่น เอกมิททาหี = เอกํ + อิธ + อหี หนึ่ง, ... นี้,
 ข้าพเจ้า

๒๑ : ๒๑. อิวณฺโณ ยํ หวา.

เพราะสระหลังที่เป็นอสรูปสระ แปลง อิวณฺณะ
เป็น ย บ้าง

เช่น วุตฺยสฺส = วุตฺติ + อสฺส ความประพฤติ,
นั้น

นทฺยาสฺนุโน = นที + อาสฺนุโน ไกล้แม่น้ำ

๒๒ : ๒๘. เอวาทิสฺส ริ ปุพฺโพ จ รสฺโส.

แปลง เอ อันเป็นเบื้องต้นแรกของ เอว เป็น ริ และ
รัสสะ อา เป็น อ

เช่น ยถฺริว = ยถา + เอว ฉั้นไฉนนั้นเทียว

ตถฺริว = ตถา + เอว ฉั้นนั้นนั้นเทียว

จบสันนิษัณฑ์ กัณฑ์ที่ ๒

—————

๑.๓ สันธิกัปปี กัณฑ์ที่ ๓

๒๓ : ๓๖. สรา ปกติ พุยญชเน.

เพราะพยัญชนะหลัง สระทั้งหลายมีรูปเป็นปกติ
เช่น ภาสติ वा กรโรติ वा = ภาสติ वा กรโรติ वा

๒๔ : ๓๕. สเร กฺวจิ.

เพราะสระหลัง สระทั้งหลาย มีรูปเป็นปกติ บ้าง
เช่น กตมา जान्नुत् अनिज्जसญญา = กตมา जान्नुत्
อนิज्जसญญา

๒๕ : ๓๗. ทีฆมิ.

เพราะพยัญชนะหลัง สระทั้งหลายย่อมถึงความ
เป็นทีฆะ บ้าง

เช่น ตยาสฺส ปหีนา = ตยาสฺส ปหีนา ธรรม
เหล่านั้น อันภิกษุเหล่านั้น ละแล้ว

ขนฺติ ปรมํ ตโป... = ขนฺติ ปรมํ ตโป

ขันติเป็นบรมตบะ

มุณี จเร = มุณี จเร พระมุณี ฟังเที่ยวไป

๒๖ : ๓๘. รสุสํ.

เพราะพยัญชนะหลัง สระทั้งหลายย่อมถึงความ

เป็นรัสสะ บ้าง

เช่น สมุมทกฺขาโต = สมฺมา + อกฺขาโต
กล่าวแล้ว ด้วยดี

๒๗ : ๓๙. โลปญฺจ ตตฺรา'กาโร.

เพราะพยัญชนะหลัง ลปสระทั้งหลาย และลง
อาวคมในที่ลบนั้น บ้าง

เช่น เอส ฌมฺโม = เอส ฌมฺโม ฌรรมนั้น
เอส อตฺโถ (จศัพท์) = เอส อตฺโถ เนื้อความนั้น

๒๘ : ๔๐. ปฺร เทวภาโว จาเน.

หลังจากสระ ซ้อนพยัญชนะตัวที่เหมือนกัน ใน
ฐานะอันสมควร

เช่น อิธปฺรมาโท = อิธ + ปฺรมาโท ความประมาท,..
นี้

๒๙ : ๔๒. วคฺเค โฆสาโฆसानํ ตติย-ปฺรมา.

หลังจากสระ ซ้อนพยัญชนะตัวที่ ๓ ข้างหน้า
พยัญชนะโฆสะ (ตัวที่ ๔) และซ้อนพยัญชนะตัวที่ ๑ ข้างหน้า
พยัญชนะอโฆสะ (ตัวที่ ๒) ในวรรค ในฐานะอันสมควร

เช่น ปคฺขรติ = ป + ขฺรติ ย่อมไหลออก

นิกฺขมิตฺวา = นิ + ขมิตฺวา ออกไปแล้ว

จบสนธิกัปปี้ กัณฑ์ที่ ๓

๑.๔ สนธิกัปปี้ กัณฑ์ที่ ๔

๓๐ : ๕๘. อํ พยัญชเน นิคฺคหิตํ.

เพราะพยัญชนะหลัง แปลง นิคคหิต เป็น อํ

เช่น เอวํ วุตฺเต = เอวํ วุตเต

๓๑ : ๕๙. วคฺคนฺตํ วา วคฺเค.

เพราะพยัญชนะวรรค แปลงนิคคหิตเป็นพยัญชนะ
ที่สุดวรรค โดยกำหนดตามอุทาทรรณในพระบาลี

เช่น ตงฺกโรติ = ตํ + กโรติ

๓๒ : ๕๐. เอहे ญํ.

เพราะ เอ และ ห แปลงนิคคหิต เป็น ญ โดย
กำหนดตามอุทาทรรณในพระบาลี

เช่น ปจฺจตฺตญฺเฆว = ปจฺจตฺตํ + เอว

๓๓ : ๕๑. สฺ ยเ จ.

เพราะยหลัง แปลงนิคคหิตกับ ย เป็น ญ โดย

กำหนดตามอุททาหรณ์ในพระบาลี

เช่น สณฺโณโค = ส + โยโค

๓๔ : ๕๒. ม-ทา สเร.

เพราะสระหลัง แปลงนิคหิต เป็น มุ และ ทุ โดย

กำหนดตามอุททาหรณ์ในพระบาลี

เช่น ตมห์ พุรุมิ = ตัม + อหัม พุรุมิ

เอตทโวจ = เอตัม + อโวจ

๓๕ : ๓๔. ย-ว-ม-ท-น-ต-ร-ลา จากมา.

เพราะสระหลัง ลง ย, ว, ม, ฑ, ฌ, ฏ, ฐ และ ฎ

อาคม โดยกำหนดตามอุททาหรณ์ในพระบาลี

เช่น ยถยิทํ = ยถา + อิทํ (ยอุอาคม)

ติวญฺคฺลํ = ติ + อญฺคฺลํ (วอุอาคม)

ลหุเมสฺสติ = ลหุ + เอสฺสติ (มอุอาคม)

อุทปาติ = อุ + อปาติ (ฑอุอาคม)

อิโต นายติ = อิโต + อายติ (ฌอุอาคม)

ตสฺมาติห = ตสฺมา + อติห (ฏอุอาคม)

นินฺนฺตรํ = นิน + อนฺนฺตรํ (ฐอุอาคม)

ฉพฺภิณฺณา = ฉ + อภิณฺณา (ฎอุอาคม)

๓๖ : ๔๗. กุวจิ โอ พุยญชเน.

เพราะพยัญชนะหลัง ลง โออาคม บ้าง

เช่น ปโรสตํ = พร + สตํ

๓๗ : ๕๗. นิคคหิตฏจ.

เพราะสระหรือพยัญชนะ ลงนิคหิตอาคม บ้าง

เช่น จกฺขุ อฺทปาที = จกฺขุ + อฺทปาที

ตํสภาโว = ต + สภาโว

๓๘ : ๕๓. กุวจิ โลปี.

เพราะสระหลัง ลบนิคหิต บ้าง

เช่น ตาสาหํ = ตาสํ + อหํ

๓๙ : ๕๔. พุยญชเน จ.

เพราะพยัญชนะหลัง ลบนิคหิต บ้าง

เช่น พุทฺธาน สาสนํ = พุทฺธานํ สาสนํ

๔๐ : ๕๕. ปโร วา สโร.

หลังจากนิคหิต ลบสระหลัง โดยกำหนดตาม
อุทาหรณ์ในพระบาลี

เช่น กตฺตุนฺติ = กตํ + อิตฺติ

อทาสินฺติ = อทาสี + อิตฺติ

กาตุนฺติ = กาทุํ + อิติ

๔๑ : ๕๖. พุยญฺชโน จ วิสญฺโฆโค.

เมื่อลบสระหลังจากนิคหิตแล้ว ลบพยัญชนะ
สังโยคตัวหน้า

เช่น ปฺุปฺฝัสา อฺปฺปฺชชิ = ปฺุปฺฝั + อสฺสา อฺปฺปฺชชิ

จบสันธิกัณฑ์ กัณฑ์ที่ ๔

๑.๕ สันธิกัณฑ์ กัณฑ์ที่ ๕

๔๒ : ๓๒. โค สเร ปฺุถสฺสา'คโม กฺวจิ.

เพราะสระหลัง ลง คุอาคมในที่สุดของ ปฺุถนิบาต
บ้าง

เช่น ปฺุถเคว = ปฺุถ + เว จะป่วยกล่าวไปใย

๔๓ : ๓๓. ปาสฺส จ'หฺโต รสฺโส.

เพราะสระหลัง ลง คุอาคมในที่สุดของ ปานิบาต
บ้าง และรัสสะปานิบาต

เช่น ปเคว = ปา + เว จะป่วยกล่าวไปใย

๔๔ : ๒๔. อพฺโภ อภิ.

เพราะสระหลัง แปลง อภิอุปสัค เป็น อพฺภ

เช่น อพฺภกฺขานํ = อภิ + อกฺขานํ การกล่าวตู่

๔๕ : ๒๕. อชฺโณ อธิ.

เพราะสระหลัง แปลง อธิอุปสัค เป็น อชฺณ

เช่น อชฺณคมา = อธิ + อคมา บรรลุแล้ว

๔๖ : ๒๖. เต น วา อิวณฺเณ.

เพราะอิวัณณะ ไม่ต้องแปลง อภิ เป็น อพฺภ และ

อธิ เป็น อชฺณ บ้าง

เช่น อภิจฺฉิตํ = อภิ + อิจฺฉิตํ ถูกปรารภนาอย่าง

แล้ว

อธิริตํ = อธิ + อิริตํ ถูกกล่าวตู่แล้ว

๔๗ : ๒๓. อติสฺส จ'นฺตสฺส.

เพราะอิวัณณะเบื้องหลัง ไม่ต้องแปลง ทิ ของ

อติอุปสัคเป็น จ

เช่น อตีสฺสโกณ = อติ + อิสฺสโกณ หมู่ ๖ ๕ จำนวน

มาก

อธิริตํ = อติ + อิริตํ ถูกกล่าวตู่แล้ว

๔๘ : ๔๓. กวจิ ปฏิ ปติสฺส.

เพราะสระหรือพยัญชนะหลัง แปลง ปติอุปลັศ
เป็น ปฏิ บ้าง

เช่น ปฏฺกคฺติ = ปติ + อคฺติ ไพรับ

ปฏิหณฺณติ = ปติ + หณฺณติ ย่อมกระทบ

๔๙ : ๔๔. ปฺกสฺส พฺยณฺชเน.

เพราะพยัญชนะหลัง แปลงสระ อ ที่สุดของ ปฺก
เป็น อฺ

เช่น ปฺกฺชชโน = ปฺก + ชโน ปฺกฺชช

๕๐ : ๔๕. โอ อวสฺส.

เพราะพยัญชนะหลัง แปลง อวอุปลັศ เป็น โอบ้าง
เช่น โอสานํ = อวสานํ การสิ้นสุด

๕๑ : ๕๙. อหฺปทิกฺกฺจํ วุตฺต-โยคโต.

นักศึกษาพึงทราบรูปสำเร็จของบทมีอุปปลັศและ
นิบาตเป็นต้นที่ยังไม่ได้แสดงไว้ ตามนัยที่กล่าวแล้ว

เช่น ตทมินาปิ ชานาถ = ตํ + อิมินาปิ ชานาถ

จบสนธิกัณฑ์ กัณฑ์ที่ ๕

จบสนธิกัณฑ์

๒. นามกัณฑ์

๒.๑ นามกัณฑ์ กัณฑ์ที่ ๑

๕๒ : ๖๐. ชินวจน-ยุตฺตํ หิ.

สูตร วุตติ และอุทาหรณ์ ต้องสมควรต่อพระพุทธ
พจน์เท่านั้น

๕๓ : ๖๑. ลิงฺคณฺจ นิปฺปจฺจเต.

ลิงค์และธาตุที่สมควรต่อพระพุทธพจน์เท่านั้น
ย่อมถูกให้สำเร็จ

๕๔ : ๖๒. ตโต จ วิภตฺติโย.

ลงวิภัตติ หลังจากลิงค์และธาตุนั้น

เช่น ปุริส + สติ (ลิงค์/นาม/ปาฏิพทิกบท + วิภัตติ
นาม)

ภู + ติ (ธาตุ + วิภัตติอาขยาต)

๕๕ : ๖๓. สิ-โย-อํ-โย-นา-หิ-ส-นํ-สุมา-หิ-ส-นํ-สฺมี-สุ.

ตั้ง สิ โย, อํ โย, นา หิ, ส นํ, สุมา หิ, ส นํ และ
สฺมี สุ ชื่อว่าวิภัตติ

๕๖ : ๖๔. ต'ทหนุปรโรเณ.

ลิงค์และธาตุย่อมถูกให้สำเร็จโดยไม่ขัดแย้งต่อ
พระพุทธรพจน์

๕๗ : ๗๑. อาลปนเ สิ คสณโย.

ตั้ง สิ อาลปนนะ ชื่อ ค

เช่น เห ปุริส = ปุริส + สิ แห่งบุรุษ

๕๘ : ๒๙. อิวณฺณวณฺณา ฌ-ลา.

ตั้งอิวณฺณะ ชื่อ ฌ และตั้งอฺวณฺณะ ชื่อ ล

เช่น อิลิโน = อิลิ + ส (อิ ชื่อ ฌ)

ทณฺฑีโน = ทณฺฑี + ส (อิ ชื่อ ฌ)

ภิกฺขุโน = ภิกฺขุ + ส (อุ ชื่อ ล)

สยมฺภุโน = สยมฺภุ + ส (อุ ชื่อ ล)

๕๙ : ๑๘๒. เต อิตฺถิยา โป.

ตั้งอิวณฺณะและอฺวณฺณะที่กล่าวอิตถิลิงค์ ชื่อ ป

เช่น รตฺติยา = รตฺติ + นา (อิ ชื่อ ป)

อิตฺถิยา = อิตฺถี + นา (อิ ชื่อ ป)

เรณฺญา = เรณฺ + นา (อุ ชื่อ ป)

วรุญา = วรุ + นา (อุ ชื่อ ป)

๖๐ : ๑๗๗. อา โฆ.

ตั้ง อา ที่กล่าวอิตถิลิงค์ ชื่อ ชม

เช่น กณณาย = กณณา + นา (อา ชื่อ ชม)

๖๑ : ๘๖. สาคโม เส.

เพราะ สวิภัตติ ลง สอากม

เช่น ปุริสสุส = ปุริส + ส (ปุงลึงค์)

จิตตสุส = จิตต + ส (นปุงสกลึงค์)

๖๒ : ๒๐๖. สัสสาเสว'กวจเนส จ.

เพราะ สั และสสวิภัตติยาเทศ ที่เป็นเอกวจนะ ลง สอากม หลังจากลึงค์

เช่น สพฺพสุสา = สพฺพวา + सा (สวิภัตติ)

สพฺพสุสั = สพฺพวา + สั (สมีวิภัตติ)

๖๓ : ๒๑๗. เอติมาสมิ.

เพราะ สั และสสวิภัตติยาเทศที่เป็นเอกวจนะ แปลงสระที่สุตของ เอตา และอิมาศัพท์ เป็น อิ

เช่น เอติสุสา = เอตา + सा

เอติสุสั = เอตา + สั

อิมิสุสา = อีมา + सा

๖๔ : ๒๑๖. ตสฺสา วา.

เพราะ สฺ และสววิภัตยาเทศที่เป็นเอกวจนะ
แปลงสระที่สุดของ ตาศัพท์ เป็น อิ บ้าง

เช่น ติสฺสาย = ตา + สฺสาย

ติสฺสา = ตา + सा

ติสฺสํ = ตา + สํ

๖๕ : ๒๑๕. ตโต สสฺส สฺสาย.

หลังจาก ตา เอตา และอิมาศัพท์ แปลง สวิภตติ
เป็น สฺสาย บ้าง

เช่น ติสฺสาย = ตา + ส

เอติสฺสาย = เอตา + ส

อิมิสฺสาย = อีมา + ส

๖๖ : ๒๐๕. โหิ รสฺสํ.

เพราะ สฺ และสววิภัตยาเทศที่เป็นเอกวจนะ
รัสสะ อา ที่ชื่อ ฌ เป็น อ

เช่น สพฺพสฺสํ = สพฺพวา + สํ

สพฺพสฺสา = สพฺพวา + सा

๖๗ : ๒๒๙. โหน จ ทฺวาทิตฺโต นัมฺหิ.

เพราะนวิภัตติ ลง นุอาคมหลังจากสังขยามี ทฺวิ
เป็นต้น

เช่น ทฺวิหนฺ = ทฺวิ + หน
จตฺนุหนฺ = จตฺ + หน
ปญฺจหนฺ = ปญฺจ + หน

๖๘ : ๑๘๔. อ'มา ปโต สฺมี-สฺมานํ วา.

หลังจากอิวัณณะที่ชื่อ ป แปลง สฺมีวิภัตติ เป็น
อํ และแปลง สฺมาวิภัตติ เป็น อา โดยกำหนดตามอุทากรณใน
พระบาลี

เช่น รตฺยา = รตฺติ + สฺมา จาก...ราตรี
รตฺยํ = รตฺติ + สฺมี ใน...ราตรี

๖๙ : ๑๘๖. อาทิตฺโต โอิ จ.

หลังจากอาทิตฺทํ แปลง สฺมีวิภัตติ เป็น อํ และ
โอ บ้าง

เช่น อาทึ = อาทิตฺ + สฺมี ใน...เบื้องต้น
อาโท = อาทิตฺ + สฺมี ใน...เบื้องต้น

๗๐ : ๓๐. ฌ-ลาห'มียฺวา สเร วา.

เพราะสระหลัง แปลง อิวัณณะที่ชื่อ ฌ เป็น อีย

และแปลง อุวัณณะที่ชื่อ ล เป็น อุว บ้าง

เช่น สตุตมียตุเถ = สตุตมี + อตุเถ ในอรรถสัตตมี
วิภัตติ

ทวงจุลล์ = ทุ + องจุลล์ ๒ นี้ว, ๒ องจุลล์

๗๑ : ๕๐๕. ย-วการา จ.

เพราะสระหลัง แปลง อิวัณณะที่ไม่ใช่ที่สุดของ
บทที่ชื่อ ฉ เป็น ยและแปลง อุวัณณะที่ไม่ใช่ที่สุดของบทที่ชื่อ
ล เป็น ว

เช่น ชุหุติ = หุ + อ + ติ ย่อมบวงสรวง

๗๒ : ๑๘๕. ปสญยสุส จ.

เพราะสระที่เป็นตัวอาเทศ แปลง อิวัณณะที่ชื่อ
ป เป็น ย ห้ามแปลงบ้าง

เช่น รตุยา = รตุติ + สฺมา จาก...ราตรี

รตุยั = รตุติ + สฺมึ ใน...ราตรี

๗๓ : ๑๗๔. คาว เส.

เพราะสวิภัตติ แปลง โอ ของโคศัพท์ เป็น อว

เช่น คาวสุส = โค + ส แก้ว, แห่งแก้ว

๗๔ : ๑๖๙. โยสุ จ.

เพราะโยวิภัตติ แปลง โอ ของโคศัพท์ เป็น อาว
เช่น คาวัว = โค + โย

๗๕ : ๑๗๐. อวิมฺหิ จ.

เพราะอวิภัตติ แปลง โอ ของโคศัพท์เป็น อาว
และ อว

เช่น คาวัว = โค + อํ ซึ่ง...วัว
ควัว = โค + อํ ซึ่ง...วัว

๗๖ : ๑๗๑. อาวสุสุ วา.

เพราะอวิภัตติ แปลง อ ของ อาว เป็น อุ บ้าง
เช่น คาวู = โค + อํ ซึ่ง...วัว

๗๗ : ๑๗๕. ตโต นมํ ปติมหา'ลุตเต จ समाเส.

เพราะปติศัพท์ในอลุตตสมาส หลังจากโคศัพท์
แปลง นวิภัตติ เป็น อํ และแปลง โอ ของโคศัพท์ เป็น อาว
เช่น ควंपติ = โค + นํ + ปติ เจ้าของแห่งวัว

๗๘ : ๓๑. โอ สเร จ.

เพราะสระหลัง แปลง โอ ของโคศัพท์ เป็น อาว
ในสมาส

เช่น กวาชิน = โค + อชิน วัวและเสือดาว

๗๙ : ๘๖. ตพพิปริตูปเท พยญชเน จ.

เพราะพยัญชนะหลัง วิปริต โอ (อว) อันเป็นอุป-
บทนั้น เป็น อุ ห้ามแปลงบ้าง

เช่น อุกคเต = อว + คเต ขึ้นไปแล้ว

๘๐ : ๑๗๓. โคณ นัมหิ วา.

เพราะนวิภัตติ แปลง โค เป็น โคณ บ้าง

เช่น โคณาน = โค + นั แห่ง... วัว ทั้ง

หลาย

๘๑ : ๑๗๒. สฺหิ-นาสุ จ.

เพราะ สฺหิ และนาวิภัตติ แปลง โค เป็น โคณ
บ้าง

เช่น โคณสุ = โค + สฺ ใน... วัวทั้งหลาย

โคณหิ = โค + หิ ด้วย... วัว ทั้ง

หลาย

โคณน = โค + นา ด้วย... วัว

๘๒ : ๑๔๙. อัม โหม นิคฺคหิตํ ฌ-ล-เปหิ.

หลังจาก ฌ ล และป แปลง อัม และ ม เป็นนิคฺคหิต

เช่น	อคฺคิ	=	อคฺคิ + อัม	ซึ่ง...ไฟ
	อิตุถิ	=	อิตุถิ + อัม	ซึ่ง...หญิง
	ปฺจโกกิโล	=	ปฺจ + โกกิโล	นกดุเหว่า

๘๓ : ๖๗. สรโลโปมาเทสฺปฺจฺจยาทิมฺหิ สรโลเป ตฺ
ปกติ.

เพราะอวิภตฺติ ตัวแปลง และปัจจัยเป็นต้น ลป
สระหน้า เมื่อลปสระหน้าแล้ว ปกติสระหลัง และห้ามลปสระ
หน้าบ้าง

เช่น	ปฺริสํ	=	ปฺริสฺ ฆ + อัม	ซึ่ง...บุรุษ
	ปฺริโส	=	ปฺริสฺ ฆ + โอ (สิ) อันว่าบุรุษ	
	ภวติ	=	ภฺ + อ + ติ	ย่อมมี, ย่อมเป็น

๘๔ : ๑๔๔. อโหม รสฺส'เมกวจนโยสุว'ปิ จ.

เพราะเอกวจนะวิภตฺติและโยวิภตฺติ รัสสระ
ที่สุดของลิงค์ อันไม่ใช่อาอักษรที่ชื่อว่า ฆ ห้ามทำรัสสระบ้าง

เช่น	สา	=	สา + โย	สุนัขทั้งหลาย
	สํ	=	สา + อัม	ซึ่ง...สุนัข
	เสน	=	สา + นา	ด้วย...สุนัข

๘๕ : ๑๕๐. น สิสฺมิมฺนปฺสกาणि.

เพราะสิวิภัตติ ปุงลิงค์และอิตถीलิงค์ ห้ามทำ
รัสสะ

เช่น อิตถี = อิตถี + สิ (อิตถीलิงค์)

ทณฺฑี = ทณฺฑี + สิ (ปุงลิงค์)

๘๖ : ๒๒๗. อุภาทีโต นฺมิหนฺ.

หลังจากสังขยาศัพท์มี อุภ เป็นต้น แปลง น
วิภัตติ เป็น อินฺ

เช่น อุภินฺ = อุภ + นฺ ทั้งสอง

๘๗ : ๒๓๑. อิณฺณมฺิณฺณนฺนํ ตีหิ สงฺขยาหิ.

หลังจาก ติสังขยา แปลง นวิภัตติ เป็น อิณฺณ
และ อิณฺณนฺ

เช่น ติณฺณ = ตี + นฺ สาม

ติณฺณนฺ = ตี + นฺ สาม

๘๘ : ๑๔๗. โยสุ กต-นิการ-โลเปสุ ทีฆํ.

เพราะโยวิภัตติที่ถูกแปลงเป็น นิ และที่ถูกลบ
แล้ว ให้ทำที่ฆะสระ

เช่น จิตฺตานิ = จิตฺต + โย (นิ) จิตทั้งหลาย

อคฺคี = อคฺคิ + โย ไฟทั้งหลาย

๘๙ : ๘๗. สุ-หิ-หิสฺ จ.

เพราะ สุ หิ และหิวิภัตติ ให้ทำที่ชะสระหน้า
ห้ามทำที่ชะข้าง

เช่น อคฺคีหิ = อคฺคิ + หิ ด้วย...ไฟ ท.

ปุริสํ = ปุริส + หิ แก่...บุรุษ ท.

ภิกฺขุสุ = ภิกฺขุ + สุ ใน...ภิกษุ ท.

๙๐ : ๒๕๒. ปญฺจาทินมฺตตํ.

เพราะ สุ หิ และหิวิภัตติ แปลงสระที่สุดของ
สังขยาศัพท์มี ปญจ เป็นต้น เป็น อ

เช่น ปญฺจหิ = ปญฺจ + หิ ด้วย...ห้า

ปญฺจนุ = ปญฺจ + หิ แก่...ห้า

ปญฺจสุ = ปญฺจ + สุ ใน...ห้า

๙๑ : ๑๙๔. ปติสฺสินิมฺหิ.

เพราะอินิปัจจย แปลงสระที่สุดของ ปติศัพท์
เป็น อ

เช่น คหปตานี = คหปติ + อินิ หญิงแม่เรือน

๙๒ : ๑๐๐. นตุสฺสํนฺโต โยสุ จ.

เพราะ สุ หิ และโยวิภัตติ แปลง อ ที่สุดของ
นตุปัจจย เป็น อ

เช่น คุณวนนุตา = คุณวนนุ + โย ผู้มีคุณทั้งหลาย
 คุณวนนุเตหิ = คุณวนนุ + หิ ด้วย...ผู้มีคุณ ท.
 คุณวนนุตานัน = คุณวนนุ + นัน แก่...ผู้มีคุณ ท.
 คุณวนนุเตสุ = คุณวนนุ + สุ ใน...ผู้มีคุณ ท.

๙๓ : ๑๐๖. สพฺพสฺส วา อํ-เสสุ.

 เพราะ อํ และสวิภัตติ แปลง นุตฺปัจจัยทั้งตัว
 เป็น อ โดยกำหนดตามอุทากรณีในพระบาลี

 เช่น สติมํ = สติมนุตฺ + อํ ซึ่ง...ผู้มีสติ
 สติมสฺส = สติมนุตฺ + ส แก่...ผู้มีสติ

๙๔ : ๑๐๕. สิมฺหิ วา.

 เพราะสวิภัตติ แปลงสระ ุ ที่สุดของ นุตฺปัจจัย
 เป็น อ โดยกำหนดตามอุทากรณีในพระบาลี

 เช่น หิมวนุโต = หิมวนุตฺ + สิ ภูเขาคิมพานต์
 สติมนุโต = สติมนุตฺ + สิ ผู้มีสติ

๙๕ : ๑๔๕. อคฺคิสฺสินิ.

 เพราะสวิภัตติ แปลงสระที่สดุของ อคฺคิศัพท์
 เป็น อินิ บ้าง

 เช่น อคฺคินิ = อคฺคิ + สิ ไฟ

๙๖ : ๑๔๘. โยสฺว'กตรสฺโส โฉ.

เพราะโยวิภัตติ แปลงสระ อิ อันมีชื่อว่า โฉ ที่เป็นรัสสะโดยปกติ เป็น อ

เช่น อคฺคโย = อคฺคิ + โย ไฟทั้งหลาย

๙๗ : ๑๕๖. เว-โวสุ โล จ.

เพราะเวและโว แปลงสระ อุ ที่ชื่อว่า ล ที่เป็นรัสสะโดยปกติ เป็น อ

เช่น ภิกฺขเว = ภิกฺขุ + โย (เว) ดูก่อนภิกษุ ท.

ภิกฺขโว = ภิกฺขุ + โย (โว) ดูก่อนภิกษุ ท.

๙๘ : ๑๘๙. มาตุลาทิน'มานตฺต'มีกาเร.

เพราะอีอักษร แปลง อ สระที่สูงสุดของศัพท์มี
มาตุล เป็นต้น เป็น อาน

เช่น มาตุลानी = มาตุล + อี ป้า

ออยฺยกานี = ออยฺยก + อี ย่า, ยาย

๙๙ : ๘๑. สฺมา-หิ-สฺมีหิ มฺหา-ภิ-มฺหิ วา.

หลังจากลิงค์ทั้งปวง แปลง สฺมา เป็น มฺหา,
แปลง หิ เป็น ภิ และแปลง สฺมี เป็น มฺหิ บ้าง

เช่น ปุริสมฺหา = ปุริส + สฺมา จาก...บุรุษ

ปุริเสภิ	= ปุริส + หิ	ด้วย...บุรุษ ท.
ปุริสมหิ	= ปุริส + สมิ	ใน...บุรุษ

๑๐๐ : ๒๑๔. น ติเมหิ กตากาเรหิ.

หลังจาก ต และอิมกัณฑ์ที่แปลงเป็น อ แล้ว ห้าม
แปลง สฺมา เป็น มฺหา และ สมิ เป็น มฺหิ

เช่น อฺสฺมา	= ต + สฺมา	จาก...นั้น
อฺสฺมา	= อิม + สฺมา	จาก...นี้
อฺสมิ	= ต + สมิ	ใน...นั้น
อฺสมิ	= อิม + สมิ	ใน...นี้

๑๐๑ : ๘๐. สุหิสฺว'กาโร เอ.

เพราะ สุ และหิวิกัณฑ์ แปลง อ เป็น เอ

เช่น ปุริเสหิ	= ปุริส + หิ	ด้วย...บุรุษ ท.
ปุริเสสุ	= ปุริส + สุ	ใน...บุรุษ ท.

๑๐๒ : ๒๐๒. สพฺพนามานํ นมฺหิ จ.

เพราะนวิกัณฑ์ แปลง อ อักษรของสัพพนาม
เป็น เอ

เช่น สพฺเพสํ	= สพฺพ + นํ (สํ) ทั้งปวง
สพฺเพสานํ	= สพฺพ + นํ (सानํ) ทั้งปวง

๑๐๓ : ๗๙. **อโต เนน.**

หลังจากลึงค์ที่เป็นอการ์ันต์ แปลง นาวิภัตติ เป็น เอน

เช่น ปุริเสน = ปุริส + นา (ปุงลึงค์)
จิตฺเตน = จิตฺต + นา (นปุงสกลึงค์)

๑๐๔ : ๖๖. **โส.**

หลังจากอการ์ันต์ในปุงลึงค์ แปลง สิวิภัตติ เป็น โอ

เช่น ปุริโส = ปุริส + สิ บุรุษ
ปุคฺคโล = ปุคฺคล + สิ บุคคล

๑๐๕ : ๐. **โส วา.**

หลังจากอการ์ันต์ แปลง นาวิภัตติ เป็น โส บ้าง

เช่น อตฺถโส = อตฺถ + นา โดยอรรถ

๑๐๖ : ๓๑๓. **ทีโหม'เรหิ.**

หลังจาก ทีฆ และโอรัสัพท์ แปลง สุมา เป็น โส บ้าง

เช่น ทีฆโส = ทีฆ + สุมา จากส่วนยาว
โอโรโส = โอโร + สุมา แต่ทางฝั่งนี้

๑๐๗ : ๖๙. สพพ-โย-นิน'มาเอ.

หลังจากออกกรณ์ต์ แปลง โย และ นิน ปรุมาวิภัตติ เป็น อา และแปลง โย และ นิน ทุตติยาวิภัตติ เป็น เอ บ้าง

เช่น	ปุริสา	=	ปุริส + โย	(ปรุมา, ปุงลิงค์)
	ปุริเส	=	ปุริส + โย	(ทุตติยา, ปุงลิงค์)
	จิตฺตา	=	จิตฺต + นิน (โย)	(ปรุมา, นปุงสกลิงค์)
	จิตฺเต	=	จิตฺต + นิน (โย)	(ทุตติยา, นปุงสกลิงค์)

๑๐๘ : ๙๐. สุมา-สุมี'หิ วา.

หลังจากออกกรณ์ต์ แปลง สุมาวิภัตติ เป็น อา และแปลง สุมีวิภัตติ เป็น เอ บ้าง

เช่น	ปุริสา	=	ปุริส + สุมา	จาก...บุรุษ
	ปุริเส	=	ปุริส + สุมี	ใน...บุรุษ

๑๐๙ : ๓๐๔. อาย จตฺตเถ'กวจนสฺส ตฺ.

หลังจากออกกรณ์ต์ แปลง สจตฺตถีวิภัตติเอกวจนะ เป็น อาย บ้าง

เช่น	อตฺตถาย	=	อตฺตถ + ส	เพื่อประโยชน์
	สฺขาย	=	สฺข + ส	เพื่อความสุข

๑๑๐ : ๒๐๑. ตโย เหว จ สัพพนาเมหิ.

หลังจากศัพท์นามที่เป็นอนุสารันต์ ห้ามแปลง
 สุมา เป็น อา, สุมิ เป็น เอ และ ส จตุตถีวิภัตติ เป็น อาย, ให้
 แปลงได้บ้าง

เช่น ปุพฺพหา = ปุพฺพ + สุมา จาก...(กาล)ก่อน
 ปุพฺพเห = ปุพฺพ + สุมิ ใน...(กาล)ก่อน

๑๑๑ : ๑๗๙. ฆโต นาทินฺ.

หลังจาก อา ที่ชื่อ ฆ แปลงหมู่วิภัตติฝ่ายเอก-
 วจนะตั้งแต่ นา วิภัตติเป็นต้นไป เป็น อาย

เช่น กณฺเวย = กณฺเวย + นา (ตติยา)
 กณฺเวย = กณฺเวย + ส (จตุตถิ)
 กณฺเวย = กณฺเวย + สุมา (ปัญจมี)
 กณฺเวย = กณฺเวย + ส (ฉกฺขี)
 กณฺเวย = กณฺเวย + สุมิ (สัตตมี)

๑๑๒ : ๑๘๓. ปโต ยา.

หลังจาก อิ, อี, อุ และ อู ที่กล่าวอิติลึงค์ที่ชื่อ ป
 แปลงหมู่วิภัตติฝ่ายเอกวจนะตั้งแต่ นาวิภัตติเป็นต้นไป เป็น
 ยา

เช่น รตฺติยา = รตฺติ + นา (ตติยา)

รตุติยา	=	รตุติ + ส	(จตุตถี)
รตุติยา	=	รตุติ + สฺมา	(ปัญจมี)
รตุติยา	=	รตุติ + ส	(ฉกฺฐี)
รตุติยา	=	รตุติ + สฺมี	(สัตตมี)

๑๑๓ : ๑๓๒. สขโต คสุเส วา.

หลังจากสขศัพท์และศัพท์อื่น แปลง สิ อาลปนนะ
ที่ชื่อ ค เป็น อ, อา, อิ, อี และ เอ

เช่น	สข	=	สข + สิ (ค)	แน่ะ...เพื่อน
	สขา	=	สข + สิ (ค)	แน่ะ...เพื่อน
	สขิ	=	สข + สิ (ค)	แน่ะ...เพื่อน
	สขี	=	สข + สิ (ค)	แน่ะ...เพื่อน
	สখে	=	สข + สิ (ค)	แน่ะ...เพื่อน

๑๑๔ : ๑๗๘. ขมเต จ.

หลังจาก อา ที่ชื่อ ข ต้องแปลง สิ อาลปนนะที่ชื่อ
ค เป็น เอ เท่านั้น

เช่น	กมฺเวย	=	กมฺเวย(ข) + สิ(ค)	แน่ะ...
------	--------	---	-------------------	---------

สาวน้อย

๑๑๕ : ๑๘๑. ห อมฺมาทิตฺโต.

หลังจากศัพท์ที่มี อมฺมา เป็นต้น ไม่ต้องแปลง สิ
 อาลปนนะที่ชื่อ ค เป็น เอ

เช่น อมฺม, อมฺมา = อมฺมา + สิ (ค) แห่ง...

แม่

๑๑๖ : ๑๕๗. อ-กตรสฺสา ลโต ยวาลปนสฺส เว-โว.

หลังจากอวัยวะที่ชื่อ ล ที่เป็นรัสสะโดยปกติ
 แปลง โยอาลปนนะ เป็น เว และ โว

เช่น ภิกฺขเว = ภิกฺขุ (ล) + โย ตุก่อนภิกฺษุ ท.

ภิกฺขโว = ภิกฺขุ (ล) + โย ตุก่อนภิกฺษุ ท.

๑๑๗ : ๑๒๔. ฌ-ลโต สฺส โห วา.

หลังจาก ฌ และ ล แปลง สวิภัตติ เป็น โห บ้าง

เช่น อคฺคิโน = อคฺคิ + ส (อิ ชื่อ ฌ)

ทณฺฑิโน = ทณฺฑี + ส (อิ ชื่อ ฌ)

ภิกฺขุโน = ภิกฺขุ + ส (อุ ชื่อ ล)

สยมฺภุโน = สยมฺภุ + ส (อุ ชื่อ ล)

๑๑๘ : ๑๔๖. ฃ-ปโต จ โยหนฺ โสโป.

หลังจาก ฃ ป ฌ และ ล ลปโยวิภัตติ โดยกำหนด

ตามอุทากรณีในพระบาลี

เช่น	กณฺณา	= กณฺณา + โย	(อา ชื่อ ฌ)
	รตุตี	= รตุตี + โย	(อิ ชื่อ ป)
	อิตุถิ	= อิตุถิ + โย	(อิ ชื่อ ป)
	ยาคุ	= ยาคุ + โย	(อุ ชื่อ ป)
	วฐุ	= วฐุ + โย	(อุ ชื่อ ป)
	อคฺคิ	= อคฺคิ + โย	(อิ ชื่อ ฌ)
	ภิกฺขุ	= ภิกฺขุ + โย	(อุ ชื่อ ล)
	สยมฺภุ	= สยมฺภุ + โย	(อุ ชื่อ ล)
	อฏฺฐิ	= อฏฺฐิ + โย	(อิ ชื่อ ฌ)
	อายุ	= อายุ + โย	(อุ ชื่อ ล)

๑๑๙ : ๑๕๕. ลโต โวกาโร จ.

หลังจาก ล แปลง โยวิภัตติ เป็น โว โดยกำหนดตามอุทากรณีในพระบาลี

เช่น	ภิกฺขุโว	= ภิกฺขุ + โย	(อุ ชื่อ ล)
	สยมฺภุโว	= สยมฺภุ + โย	(อุ ชื่อ ล)

จบนามกัณฑ์ กัณฑ์ที่ ๑

๒.๒ นามกับปี กัณฑ์ที่ ๒

๑๒๐ : ๒๔๓. อมฺหสฺส มมฺ สวิภตฺติสฺส เส.

เพราะสวิภตฺติ แปลง อมฺหสฺสพท์กับวิภตฺติ เป็น
มม

เช่น มม (จตุตถิ) = อมฺห + ส แก้...ข้าพเจ้า

มม (ฉฺฉฐิ) = อมฺห + ส แห่ง...ข้าพเจ้า

๑๒๑ : ๒๓๓. มยฺ โยมฺหิ ปจฺเม.

เพราะโยปฐฺมาวิภตฺติ แปลง อมฺหสฺสพท์กับวิภตฺติ
เป็น มย

เช่น มย = อมฺห + โย ข้าพเจ้าทั้งหลาย

๑๒๒ : ๙๙. นฺตฺสฺส นฺโต.

เพราะโยปฐฺมาวิภตฺติ แปลง นฺตฺสฺสพท์กับวิภตฺติ
เป็น นฺโต บ้าง

เช่น คุณวณฺโต = คุณวณฺตฺ + โย ผู้มีคุณทั้งหลาย

สีลวณฺโต = สีลวณฺตฺ + โย ผู้มีศีลทั้งหลาย

๑๒๓ : ๑๐๓. นฺตฺสฺส เส วา.

เพราะสวิภตฺติ แปลง นฺตฺสฺสพท์กับวิภตฺติ เป็น
นฺตฺสฺส บ้าง

เช่น คุณวนุตตส = คุณวนุตฺ + ส แก่...ผู้มีคุณ
 สีลวนุตตส = สีลวนุตฺ + ส แก่...ผู้มีศีล

๑๒๔ : ๙๘. อา สิมฺหิ.

 เพราะสิวิภัตติ แปลง นุตฺปัจจัยกับวิภัตติ เป็น
 อา

เช่น คุณวา = คุณวนุตฺ + สิ ผู้มีคุณ

๑๒๕ : ๑๙๘. อํ หนีฺสเก.

 เพราะสิวิภัตติ แปลง นุตฺปัจจัยอันเป็นไปใน
 นปฺยสกลิงค์กับวิภัตติ เป็น อํ

เช่น คุณว์ = คุณวนุตฺ + สิ ผู้มีคุณ

๑๒๖ : ๑๐๑. อวณฺณา จ เค.

 เพราะสิอาลปะนะที่ชื่อ ค แปลง นุตฺปัจจัยกับ
 วิภัตติ เป็น อํ, อ และ อา

เช่น คุณว์ = คุณวนุตฺ + สิ แน่ะ...ผู้มีคุณ

 คุณว = คุณวนุตฺ + สิ แน่ะ...ผู้มีคุณ

 คุณวา = คุณวนุตฺ + สิ แน่ะ...ผู้มีคุณ

๑๒๗: ๑๐๒. โต-ติ-ตา ส-สฺมี-นาสุ.

เพราะ ส สฺมี และนาวิภตฺติ แปลง นตุปัจจัยกับ
วิภตฺติ เป็น โต, ติ และ ตา ตามลำดับ บ้าง

เช่น คุณวโต = คุณวนตุ + ส แก่...ผู้มีคุณ
คุณวติ = คุณวนตุ + สฺมี ใน...ผู้มีคุณ
คุณวตา = คุณวนตุ + นา ด้วย...ผู้มีคุณ

๑๒๘: ๑๐๔. นัมฺหิ ตํ วา.

เพราะนวิภตฺติ แปลง นตุปัจจัยกับวิภตฺติ เป็น ตํ
บ้าง

เช่น คุณวตํ = คุณวนตุ + นํ แก่...ผู้มีคุณ ท.

๑๒๙: ๒๒๒. อิมฺสฺสิ'ท'มฺสิสุ นปฺุสเก.

เพราะ อํ และสิวิภตฺติ แปลง อิมศฺัพทอํนเป็นไป
ในนปฺุสกลิงค์ กับวิภตฺติ เป็น อิทํ บ้าง

เช่น อิทํ = อิม + สิ นี้
อิทํ ปฺุปฺฝํ ปฺุสส = อิม + อํ ท่านจง

ดูซึ่งดอกไม้นี้

๑๓๐ : ๒๒๕. อมฺสุสา'หุ.

เพราะ อัม และสิวิภัตติ แปลง อมฺศัพท์อันเป็นไปใน
 ในนปฺงสกลิงค์ กับวิภัตติ เป็น อหุ

เช่น อหุ = อมฺ + สิ อ....โน้น

 อหุ = อมฺ + อัม ซึ่ง...โน้น

๑๓๑ : ๐. อิตฺถิ-ปฺม-นปฺสก-สงฺขยั.

สูตรนี้เป็นสูตรสำหรับตามไป (อิทธิการสูตร)

๑๓๒ : ๒๒๘. โยสุ ทฺวิหฺนํ เทว จ.

เพราะโยวิภัตติ แปลง ทฺวิสังขยาอันเป็นไปใน
 อิตถิลิงค์ ปฺงลิงค์ และนปฺงสกลิงค์ กับวิภัตติ เป็น เทว

เช่น เทว ชนา = ทฺวิ + โย (ปฺ.) ชนทั้งหลาย สอง

 เทว อิตฺถิโย = ทฺวิ + โย (อิต.) หญิงทั้งหลาย

สอง

 เทว กุลานิ = ทฺวิ + โย (นปฺ.) ตระกูลทั้งหลาย

สอง

 ทฺเว ชนา = ทฺวิ + โย ชนทั้งหลาย สอง

(แปลง ทฺวิ กับ โย เป็น ทฺเว ด้วย จศัพท์)

 ทฺวิหฺนํ ชนानํ = ทฺวิ + น แห่งชนทั้งหลาย

สอง (แปลง ทฺวิ เป็น ทฺวี ด้วย จศัพท์)

๑๓๓ : ๒๓๐. **ติ-จตุหุหนํ ทิสฺสโส-จตฺสฺสโส-ตโย-จตุตาโร-ตีณิ-
จตุตาริ.**

เพราะโยวิภัตติ แปลง ติ สังขยาอันเป็นไปใน
อิตถीलึงค์ ปุงลึงค์ และนปุงสกลึงค์กับวิภัตติ เป็น ทิสฺสโส, ตโย,
ตีณิ และแปลง จตุ สังขยาอันเป็นไปในอิตถीलึงค์ ปุงลึงค์ และ
นปุงสกลึงค์กับวิภัตติ เป็น จตฺสฺสโส, จตุตาโร และ จตุตาริ

เช่น	ตโย (ปุริสา)	=	ติ + โย	สาม (ปุงลึงค์)
	ทิสฺสโส (อิตถิโย)	=	ติ + โย	สาม (อิตถीलึงค์)
	ตีณิ (รूपานิ)	=	ติ + โย	สาม(นปุงสกลึงค์)
	จตุตาโร (ปุริสา)	=	จตุ + โย	สี่ (ปุงลึงค์)
	จตฺสฺสโส (อิตถิโย)	=	จตุ + โย	สี่ (อิตถीलึงค์)
	จตุตาริ (รूपานิ)	=	จตุ + โย	สี่ (นปุงสกลึงค์)

๑๓๔ : ๒๕๑. **ปญฺจาทินฺหมกาโร.**

เพราะโยวิภัตติ แปลงสระที่สุดของสังขยาศัพท์
มี ปญฺจ เป็นต้นที่เป็นปุงลึงค์ อิตถीलึงค์และนปุงสกลึงค์ กับ
วิภัตติ เป็น อ

เช่น	ปญฺจ ขนฺธา	=	ปญฺจ + โย	ขันธฺ ท. ห้า
	ปญฺจ อิตถิ	=	ปญฺจ + โย	หณฺธิงฺ ท. ห้า
	ปญฺจ กุลานิ	=	ปญฺจ + โย	ตฺระกฺกุล ท. ห้า

๑๓๕ : ๑๑๘. ราชสุส รญโย-ราชิโน เส.

เพราะสวิภัตติ แปลง ราชศัพท์กับวิภัตติ เป็น
 รญโย และ ราชิโน

เช่น	รญโย	= ราช + ส	แก่...พระราชา
	ราชิโน	= ราช + ส	แก่...พระราชา

๑๓๖ : ๑๑๙. รญณํ นัมุหิ วา.

เพราะนวิภัตติ แปลง ราชศัพท์กับวิภัตติ เป็น
 รญณํ บ้าง

เช่น	รญณํ	= ราช + น	แก่...พระราชาท.
------	------	-----------	-----------------

๑๓๗ : ๑๒๐. นามุหิ รญณา วา.

เพราะนาวิภัตติ แปลง ราชศัพท์กับวิภัตติ เป็น
 รญณา บ้าง

เช่น	รญณา	= ราช + นา	ด้วย...พระราชา
------	------	------------	----------------

๑๓๘ : ๑๒๑. สุมิมุหิ รญเเย-ราชินิ.

เพราะสุมิวิภัตติ แปลง ราชศัพท์กับวิภัตติ เป็น
 รญเเย และ ราชินิ บ้าง.

เช่น	รญเเย	= ราช + สุมิ	ใน...พระราชา
	ราชินิ	= ราช + สุมิ	ใน...พระราชา

๑๓๙ : ๒๔๕. ตุมฺห'มฺหากํ ตยิ-มยิ.

เพราะสฺมิวิภัตติ แปลง ตุมฺหศัพทํกับวิภัตติ เป็น
ตยิ และแปลง อมฺหศัพทํกับวิภัตติ เป็น มยิ

เช่น ตยิ = ตุมฺห + สฺมิ ใน...ท่าน

มยิ = อมฺห + สฺมิ ใน...ข้าพเจ้า

๑๔๐ : ๒๓๒. ตว'มฺหํ สิมฺหิ จ.

เพราะสฺวิภัตติ แปลง ตุมฺหศัพทํกับวิภัตติ เป็น
ตวํ และแปลง อมฺหศัพทํกับวิภัตติ เป็น อหํ

เช่น ตวํ = ตุมฺห + สฺ วิ อ.ท่าน, เชอ, คุณ

อหํ = อมฺห + สฺ วิ อ.ข้าพเจ้า

๑๔๑ : ๒๔๑. ตว-มม เส.

เพราะสฺวิภัตติ แปลง ตุมฺหศัพทํกับวิภัตติ เป็น
ตว และแปลง อมฺหศัพทํกับวิภัตติ เป็น มม

เช่น ตว = ตุมฺห + ส แก่...ท่าน

มม = อมฺห + ส แก่...ข้าพเจ้า

๑๔๒ : ๒๔๒. ตยฺหํ-มยฺหญจ.

เพราะสฺวิภัตติ แปลง ตุมฺหศัพทํกับวิภัตติ เป็น
ตยฺหํ และแปลง อมฺหศัพทํกับวิภัตติ เป็น มยฺหํ

เช่น	ตุยห์	=	ตุมุห + ส	แก่...ท่าน
	มยห์	=	อมุห + ส	แก่...ข้าพเจ้า

๑๔๓ : ๒๓๕. ตั-ม'มมุหิ.

เพราะอวิภัตติ แปลง ตุมุหศัพท์กับวิภัตติ เป็น
 ตั และแปลง อมุหศัพท์กับวิภัตติ เป็น มั

เช่น	ตั	=	ตุมุห + อ	ซึ่ง...ท่าน
	มั	=	อมุห + อ	ซึ่ง...ข้าพเจ้า

๑๔๔ : ๒๓๕. ตวิ-มมณจ นวา.

เพราะอวิภัตติ แปลง ตุมุหศัพท์กับวิภัตติ เป็น
 ตวิ และแปลง อมุหศัพท์กับวิภัตติ เป็น มม บ้าง

เช่น	ตวิ	=	ตุมุห + อ	ซึ่ง...ท่าน
	म्म	=	อมุห + อ	ซึ่ง...ข้าพเจ้า

๑๔๕ : ๒๓๘. นามุหิ ตยา-มยา.

เพราะนาวิภัตติ แปลง ตุมุหศัพท์กับวิภัตติ เป็น
 ตยา และแปลง อมุหศัพท์กับวิภัตติ เป็น มยา

เช่น	ตยา	=	ตุมุห + นา	ด้วย...ท่าน
	มยา	=	อมุห + นา	ด้วย...ข้าพเจ้า

๑๔๖ : ๒๓๖. ตุมุหสฺส ตฺวํ-ตฺวํมํมิหิ.

เพราะอํวิภตติ แปลง ตุมุหสฺสทํกับวิภตติ เป็น
ตฺวํ และ ตฺวํ

เช่น ตฺวํ, ตฺวํ = ตุมุห + อํ ซึ่ง...ท่าน

๑๔๗ : ๒๔๖. ปทโต ทุตฺติยา-จตุตฺถิ-จฺญจิสฺสุ โว-โน.

เพราะทุตฺติยา จตุตฺถิ และจฺญจิสฺสุวิภตติฝ่ายพหุพจน์
แปลง ตุมุหสฺสทํกับวิภตติที่อยู่หลังจากบท เป็น โว และแปลง
อมุหสฺสทํกับวิภตติ ที่อยู่หลังจากบท เป็น โน บ้าง

เช่น ปทาย โว คมิสฺสามิ = ตุมุห + โย (ทุตฺติยา)

ข้าพเจ้า ละแล้ว ซึ่งท่านทั้งหลาย จักไป

ธมฺมํ โว ภิกฺขเว เทเสสฺสามิ = ตุมุห + นํ (จตุตฺถิ)

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรา จักแสดง ซึ่งธรรม แก่

เธอทั้งหลาย

ตฺมุจฺจิสฺสุมิ โว ปกตฺติยา = ตุมุห + นํ (จฺญจิสฺสุ)

เรา เป็นผู้ขอบใจ ของท่านทั้งหลาย โดยปกติ

มา โน อชฺช วิกนฺตีสฺสุ = อมุห + โย (ทุตฺติยา)

ชนทั้งหลาย อย่าเชือดแล้ว ซึ่งเราทั้งหลาย ใน

วันนี้

สัวิภเชถ โน ราชเชน = อมฺห + นํ (จตุตถิ)
 ท่านทั้งหลาย ฟังแบ่ง ซึ่งรัชสมบัติ แก่เราทั้ง

หลาย

สตถา โน ภควา อนุปปตฺโต = อมฺห + นํ (ฉัฏฐิ)
 พระผู้มีพระภาค ผู้เป็นศาสดา ของเราทั้งหลาย

เสด็จมาถึงแล้ว

๑๔๘ : ๒๔๗. เต-เม'กวจเนสฺ จ.

เพราะจตุตถิและฉัฏฐิวิภัตติฝ่ายเอกวจนะ แปลง
 ตุมฺหศัพท์ กับวิภัตติที่อยู่หลังจากบท เป็น เต และแปลง อมฺห
 ศัพท์กับวิภัตติที่อยู่หลัง จากบท เป็น เม

เช่น ททามิ เต คามวานิ ปญฺจ = ตุมฺห + ส (จตุตถิ)

เรา จะให้ ซึ่งบ้านส่วยทั้งหลาย ห้า แก่ท่าน

อิหํ เต รฎฺจํ = ตุมฺห + ส (ฉัฏฐิ)

แวนแคว้นนี้ ของพระองค์

ททาทิ เม คามวาริ = อมฺห + ส (จตุตถิ)

ท่าน จงให้ ซึ่งบ้านส่วย แก่เรา

อัยฺ เม ปฺตฺโต = อมฺห + ส (ฉัฏฐิ)

คนนี้ เป็นบุตร ของเรา

๑๔๙ : ๒๔๘. ห อัมหิ.

เพราะอัมวิภัตติ ไม่ต้องแปลง ตุมหศัพท์กับวิภัตติ
ที่อยู่หลังจากบท เป็น เต และไม่ต้องแปลง อมุหศัพท์กับ
วิภัตติที่อยู่หลังจากบท เป็น เม

เช่น ปสเสยฺย ตํ วสฺสสตํ อโรคํ. = ตุมห + อ
บุคคล พึงเห็น ซึ่งท่าน ผู้มีอายุร้อยปี ผู้ไม่มีโรค
โส มํ พุรวีติ. = อมุห + อ
เขา ย่อมกล่าว กะข้าพเจ้า

๑๕๐ : ๒๔๙. วา ตติเย จ.

เพราะตติยวิภัตติฝ่ายเอกพจน์ แปลง ตุมห
ศัพท์กับวิภัตติ ที่อยู่หลังจากบท เป็น เต และแปลง อมุหศัพท์
กับวิภัตติที่อยู่หลังจากบท เป็น เม บ้าง

เช่น กตํ เต ปาปํ. = ตุมห + นา
บาป อันท่าน กระทำแล้ว
กตํ เม ปุญฺณํ. = อมุห + นา
บุญ อันข้าพเจ้า กระทำแล้ว

๑๕๑ : ๒๕๐. พหฺวฺจเนสุ โว-โน.

เพราะตติยวิภัตติฝ่ายพหูพจน์ แปลง ตุมห
ศัพท์กับวิภัตติ ที่อยู่หลังจากบท เป็น โว และแปลง อมุหศัพท์

กับวิภัตติที่อยู่หลังจากบท เป็น โน บ้าง

เช่น กตฺ โว กมมฺ. = ตุมฺห + หิ

กรรม อันท่านทั้งหลาย กระทำแล้ว

กตฺ โน กมมฺ. = อมฺห + หิ

กรรม อันข้าพเจ้าทั้งหลาย กระทำแล้ว

๑๕๒ : ๑๓๖. ปุมนุตฺตสฺสา สิมฺหิ.

เพราะสิวิภัตติ แปลงสระ อ ที่สุดของ ปุมนุตฺตสฺสํ
กับวิภัตติเป็น อา

เช่น ปุมา = ปุ + สิ ผู้ชาย

๑๕๓ : ๑๓๘. อ'มฺลปเน'กวจเน.

เพราะอาลปนนะฝ้ายเอกพจน์ แปลงสระ อ ที่สุด
ของ ปุมนุตฺตสฺสํ กับวิภัตติ เป็น อ

เช่น ปุมํ = ปุ + สิ แห่ง...ผู้ชาย

๑๕๔ : ๐. สฺมาเส จ วิภาสฺสา.

เมื่อสมาสถูกกระทำแล้ว แปลงที่สูงสุดของปุมนุตฺตสฺสํ
ในสมาส เป็น อ บ้าง

เช่น อิตฺถิ จ ปุมา จ นปุสฺกํ จ อิตฺถิปุมนนฺปุสฺกานิ.

(อิตฺถิ+ปุม+นปุสฺก)

อิติลึงค์ด้วย ปุงลึงค์ด้วย นปุงสกลึงค์ด้วย ชื่อ
ว่าอิติปุมนุนปุสก.

๑๕๕ : ๑๓๗. โยสุ'วานโน.

เพราะโยวิภัตติ แปลงสระ อ ที่สุดของ ปุมศัพท์
กับวิภัตติ เป็น อาโน

เช่น ปุมาโน = ปุม + โย ผู้ชายทั้งหลาย

๑๕๖ : ๑๔๒. อาเน สุมิมุหิ วา.

เพราะสุมิวิภัตติ แปลงสระ อ ที่สุดของ ปุมศัพท์
กับวิภัตติ เป็น อาเน บ้าง

เช่น ปุมาเน = ปุม + สุมิ ใน...ผู้ชาย

๑๕๗ : ๑๔๐. หิวิกตุมุหิ จ.

เพราะหิวิภัตติ แปลงสระ อ ที่สุดของ ปุมศัพท์
เป็น อาเน

เช่น ปุมาเนหิ = ปุม + หิ ด้วย...ผู้ชายทั้ง
หลาย

๑๕๘ : ๑๔๓. สุสุมิ'มา วา.

เพราะสุวิภัตติ แปลงสระ อ ที่สุดของ ปุมศัพท์
เป็น อา บ้าง

เช่น ปุมาสุ = ปุม + สุ ใน...ผู้ชายทั้ง
หลาย

๑๕๙ : ๑๓๙. อุ นามหิ จ.

เพราะนาวิภัตติ แปลงสระ อ ที่สุดของ ปุมศัพท์
เป็น อ และ อุ บ้าง

เช่น ปุมานา = ปุม + นา ด้วย...ผู้ชาย

ปุมุนา = ปุม + นา ด้วย...ผู้ชาย

๑๖๐ : ๑๙๗. อ กมฺมहतฺสฺส จ.

เพราะนาวิภัตติ แปลงสระ อ ที่สุดของ กมฺม
ศัพท์ เป็น อุ และ อ บ้าง

เช่น กมฺมุนา = กมฺม + นา ด้วย...กรรม

กมฺมุนา = กมฺม + นา ด้วย...กรรม

จบนามกัณฑ์ กัณฑ์ที่ ๒

๒.๓ นามกัปปี กัณฑ์ที่ ๓

๑๖๑ : ๒๔๔. ตุมหฺมฺเหหิ นฺมํกํ.

หลังจาก ตุมฺห และ อมฺหศัพฺท์ แปลง นวิภัตติ
เป็น อากํ และ อํ

เช่น ตุมฺหํ, ตุมฺหํ = ตุมฺห + นํ แก่ . . .
ท่านทั้งหลาย

อมฺหํ, อมฺหํ = อมฺห + นํ แก่ . . .
เราทั้งหลาย

๑๖๒ : ๒๓๗. วา ยวฺปฺปจโม.

หลังจาก ตุมฺห และอมฺหศัพฺท์ แปลง โยทุติยา
วิภัตติเป็น อากํ บ้าง

เช่น ตุมฺหํ = ตุมฺห + โย ซึ่ง . . . ท่านทั้ง
หลาย

อมฺหํ = อมฺห + โย ซึ่ง...เราทั้งหลาย

๑๖๓ : ๒๔๐. สสฺสํ.

หลังจาก ตุมฺห และอมฺหศัพฺท์ แปลง สวิภัตติ
เป็น อํ บ้าง

เช่น ตุมฺหํ = ตุมฺห + ส แก่...ท่าน

อมหฺ = อมฺห + ส แก่...ข้าพเจ้า

๑๖๔ : ๒๐๐. สัพพนามการเต ปจโโม.

หลังจากออการันต์ของสัพพนาม แปลง โยปฐมา
วิภัตติเป็น เอ

เช่น	สพฺเพ	=	สพฺพ + โย	ทั้งปวง
	เย	=	ย + โย	เหล่านี้
	เต	=	ต + โย	เหล่านั้น

๑๖๕ : ๒๐๘. ทวนฺทฎจา วา.

หลังจากออการันต์ของสัพพนามที่ตั้งอยู่ใน
ทวนฺทสมาส แปลง โยปฐมาวิภัตติ เป็น เอ บ้าง

เช่น กตรกตเม = กตรกตม + โย เหล่าไหนๆ

๑๖๖ : ๒๐๙. นฺวณฺณํ สัพพนามิกํ.

ในสัพพนามที่เป็นทวนฺทสมาส ห้ามแปลง น
เป็น สฺ และ สานฺ เป็นต้น

เช่น ปุพฺพปาปรานฺ = ปุพฺพปาปร + นฺ แก่...ก่อนและ
หลัง

๑๖๗: ๒๑๐. พหุพพีหิมฺหิ จ.

ในศัพท์พจนานามที่เป็นพหุพพีหิสมาส ห้ามแปลง น
เป็น สํ และ สานํ เป็นต้น.

เช่น ปิยปุพฺพพานํ = ปิยปุพฺพ + นํ แก่...ผู้เป็นที่รัก
ก่อน

๑๖๘: ๒๐๓. สพฺพโต นํ สํ-सानํ.

หลังจากศัพท์พจนานามทั้งปวง แปลง นํวิภคฺติ เป็น สํ
และ สานํ

เช่น สพฺพเพสํ = สพฺพ + นํ แก่...ทั้งปวง

สพฺพเพसानํ = สพฺพ + นํ แก่...ทั้งปวง

๑๖๙: ๑๑๗. ราชสุส ราชฺ สุ-นํ-หิสฺสุ จ.

เพราะ สุ, นํ และหิวิภคฺติ แปลง ราชศัพท์ เป็น
ราชฺ บ้าง

เช่น ราชฺสุ = ราช + สุ ใน...พระราชาท.

ราชฺนํ = ราช + นํ แก่...พระราชาท.

ราชฺหิ, ราชฺภิ = ราช + หิ ด้วย...พระราชาท.

ทั้งหลาย

๑๗๐ : ๒๒๐. สฟพสุสิ'มสุเส วา.

เพราะ สุ, นั และหิวิภัตติ แปลง อิมศัพท์ทั้งตัว
เป็น เอ บ้าง

เช่น เอสุ, อิเมสุ = อิม + สุ ใน...เหล่านี้
เอสั, เอसानั, อิเมสั, อิเมसानั = อิม + นั
แก่...เหล่านี้
เอหิ, เอภิ, อิเมหิ, อิเมภิ = อิม + หิ
ด้วย...เหล่านี้

๑๗๑ : ๒๑๙. อนิมิ นามหิ จ.

เพราะนาวิภัตติ ต้องแปลง อิมศัพท์ทั้งตัวที่
ไม่ใช่อดีตลิงค์ เป็น อน และ อิมิ

เช่น อนเนน = อิม + นา ด้วย...นี้
อิมินา = อิม + นา ด้วย...นี้

๑๗๒ : ๒๑๘. อ-หปัสกสฺส'ายั สิมุหิ.

เพราะสิวิภัตติ แปลง อิมศัพท์ทั้งตัวที่ไม่ใช่หปฺ-
สกลิงค์ เป็น อัย

เช่น อัย ปุริโส = อิม + สิ บุรุษนี้
อัย อิตุถิ = อิม + สิ หญิงนี้

๑๗๓: ๒๒๓. อมุสฺส โม สํ.

เพราะสิวิภัตติ แปลง ม ของ อมุคฺคัพท์ที่ไม่ใช่นปฺงสกลิงค์ เป็น ส โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี

เช่น อสุ/อสุโก ราชา = อมุ + สิ พระราชาโน้น

อสุ/อสุกา อิตฺถิ = อมุ + สิ หญิงคนโน้น

๑๗๔: ๒๑๑. เอต-เตสํ โต.

เพราะสิวิภัตติ แปลง ต ของ เอต และตคฺคัพท์ที่ไม่ใช่นปฺงสกลิงค์ เป็น ส

เช่น เอโส ปุริโส = เอต + สิ บุรุษนั้น

เอสา อิตฺถิ = เอตา + สิ หญิงนั้น

โส ปุริโส = ต + สิ บุรุษนั้น

สา อิตฺถิ = ตา + สิ หญิงนั้น

๑๗๕: ๒๑๒. ตสฺส วา นตฺตํ สพฺพตฺถ.

แปลง ต ของสัพพนาม เป็น น ในลิงค์ทั้งปวงบ้าง

เช่น นาย, ตาย = ตา + นา ด้วย...นั้น

นํ, ตํ = ต + อํ ซึ่ง...นั้น

๑๗๖ : ๒๑๓. ส-สุมา-สุมี-สํ-สาสว'ตุดิ.

เพราะ ส, สุมา, สุมี และ สํ, สาวิภัตยาเทศ แปลง
 ต ทั้งตัวของศัพท์นามเป็น อ ในลิงค์ทั้งปวง บ้าง

เช่น	อสฺส, ตสฺส	= ต + ส	แก่...นี้
	อสฺมา, ตสฺมา	= ต + สุมา	จาก...นี้
	อสฺมี, ตสฺมี	= ต + สุมี	ใน...นี้
	อสฺสํ, ตสฺสํ	= ตา + สํ (สุมี)	ใน...นี้
	อสฺสา, ตสฺสา	= ตา + सा (ส)	แห่ง...นี้

๑๗๗ : ๒๒๑. อิมสททสฺส จ.

เพราะ ส, สุมา, สุมี และ สํ, สาวิภัตยาเทศ แปลง
 อิมศัพท์ทั้งตัว เป็น อ ในลิงค์ทั้งปวง บ้าง

เช่น	อสฺส, อิมสฺส	= อิม + ส	แก่...นี้
	อสฺมา, อิมสฺมา	= อิม + สุมา	จาก...นี้
	อสฺมี, อิมสฺมี	= อิม + สุมี	ใน...นี้
	อสฺสํ, อิมสฺสํ	= อิม + สํ (สุมี)	ใน...นี้
	อสฺสา, อิมสฺสา	= อิม + सा (ส)	แห่ง...นี้

๑๗๘ : ๒๒๔. สัพพโต โก.

ลง ก อากมหลังจากสัพพนามทั้งปวง บ้าง

เช่น สัพพโก = สัพพ + ก + สิ ทั้งปวง

อสุโก = อมุ + ก + สิ โนน

มาตุรโก = มาตุร + ก + สิ ชาวเมืองมตุรา

(ลง ก อากมด้วย สัพพโตศัพท์)

ทยาถูโก = ทยาถู + ก + สิ ผู้มีความกรุณา

มาก (ลง ก อากมด้วย สัพพโตศัพท์)

๑๗๙ : ๒๐๔. ข-ปโต สุมิ-सान์ สั-สา.

หลังจากสัพพนามอันมีชื่อว่า ข (อา) และ ป

(อิ,อี,อุ,อู) แปลง สุมิ เป็น สั และแปลง ส เป็น สา บ้าง

เช่น สัพพสั = สัพพ + สุมิ ใน...ทั้งปวง

สัพพสสา = สัพพ + ส แก่...ทั้งปวง

อิมิสั = อีมา + สุมิ ใน...นี้

อิมิสสา = อีมา + ส แก่...นี้

๑๘๐ : ๒๐๗. เเห'ตาทิ สุมิ'มาย-ยา.

หลังจากสัพพนามอันมีชื่อว่า ข (อา) และ ป

(อิ,อี,อุ,อู) เหล่านั้น ห้ามแปลง สุมิ เป็น อาย และ ยา แปลงได้ บ้าง

เช่น เอติสฺสํ, เอตายํ = เอตา + สฺมี ใน...นั้น
 อิมิสฺสํ, อิมายํ = อีมา + สฺมี ใน...นี้

๑๘๑ : ๙๕. มโนคณาทีโต สฺมี-หान'มิ-อา.

หลังจากศัพท์มี มโนคณะ เป็นต้น แปลง สฺมี
 เป็น อี และแปลง นา เป็น อา บ้าง

เช่น มนสิ, มนฺสฺมี = มน + (ส) + สฺมี ใน...ใจ
 มนสา, มเนน = มน + (ส) + นา ด้วย...ใจ

๑๘๒ : ๙๗. สสฺส ใจ.

หลังจากศัพท์มี มโนคณะ เป็นต้น แปลง ส
 วิภัตติ เป็น โอ

เช่น มนโส = มน + (ส) + ส แห่ง...ใจ

๑๘๓ : ๔๘, ๓๘๖. เอเตส'โม โลเป.

เมื่อวิภัตติถูกลบแล้ว แปลงที่สุตของศัพท์มี
 มโนคณะ เป็นต้น เป็น โอ ท่ามกลางสมาสและตัทธิต บ้าง

เช่น มโนเสฏฺฐา (สมาส) = มน + เสฏฺฐา มีใจ-
 ประเสริฐที่สุด

มโนมยา (ตัทธิต) = มน + มยา สำเร็จ-
 แล้วเพราะใจ

๑๘๔ : ๙๖. ส เสว วา'คโม.

เพราะสระหลังที่เป็นวิภัตยาเทศ ลง สุอาคมหลัง จากศัพท์มี มโนคณะเป็นต้น โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี

เช่น มนสา = मन + स + आ(นา) ด้วย...ใจ

มนโส = मन + स + ओ (ส) แก่...ใจ, แห่ง...ใจ

มนสิ = मन + स + इ (สิมี) ใน...ใจ

๑๘๕ : ๑๑๒. สนฺตสทฺทสฺส โส เก โพ จ'นฺเต.

เพราะภหลัง แปลง สนฺตศัพท์ทั้งตัว เป็น ส และ ลง พุอาคมในที่สุด

เช่น สพุภิ กุพุเพถ สนฺภวํ. = สนฺต + หิ

บุคคลพึงทำความสนิทสนมกับด้วยสัตบุรุษทั้ง

หลาย

๑๘๖ : ๑๐๗. สิมฺหิ คจฺจนฺตาทีนํ นฺตสทฺโท อํ.

เพราะสิวิภัตติ แปลง นฺตศัพท์ของศัพท์มี คจฺจนฺต เป็นต้น เป็น อํ โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี

เช่น คจฺจํ, คจฺจนฺโต = คจฺจนฺต + สิ ไปอยู่

จฺจํ, จฺจนฺโต = จฺจนฺต + สิ เทียวไปอยู่

๑๘๗: ๑๐๘. เสเสสฺ นุตฺว.

เพราะวิภัติและปัจจัยที่เหลือจากสิวิภัติ ตั้ง
นุตศัพท์ ของศัพท์มี คจฺจนุต เป็นต้น เป็นเหมือน นุตปัจจัย

เช่น คจฺจตา = คจฺจนุต + นา ด้วย...ผู้ไปอยู่
คจฺจโต = คจฺจนุต + ส แก่...ผู้ไปอยู่

๑๘๘: ๑๑๕. พฺรหฺม'ตฺต-สข-ราชาทีโต อ'มานิ.

หลังจากศัพท์มี พฺรหฺม, อตฺต, สข และ ราช
เป็นต้น แปลง อวิภัติ เป็น อาน บ้าง

เช่น พฺรหฺมานิ, พฺรหฺม = พฺรหฺม + อ ซึ่ง...พฺรหฺม
อตฺตานิ, อตฺต = อตฺต + อ ซึ่ง...ตน
สขานิ, สข = สข + อ ซึ่ง...เพื่อน
ราชานิ, ราช = ราช + อ ซึ่ง...พระราชา

๑๘๙: ๑๑๓. ส'ยา จ.

หลังจากศัพท์มี พฺรหฺม, อตฺต, สข และ ราช
เป็นต้น แปลง สิวิภัติ เป็น อา

เช่น พฺรหฺมา = พฺรหฺม + สิ อันว่าพฺรหฺม
อตฺตา = อตฺต + สิ อันว่าตน
สขา = สข + สิ อันว่าเพื่อน
ราชา = ราช + สิ อันว่าพระราชา

๑๙๐ : ๑๑๔. โยหน'มาโน.

หลังจากศัพท์มี พุรหุม, อตุต, สข และ ราช
เป็นต้น แปลง โยวิภัตติ เป็น อาโน

เช่น	พุรหุมาโน	= พุรหุม + โย	อ.พรหม ท.
	อตุตทาโน	= อตุต + โย	อ.ตน ท.
	สขานโน	= สข + โย	อ.เพื่อน ท.
	ราชาโน	= ราช + โย	อ.พระราชา ท.

๑๙๑ : ๑๓๐. สขโต จา'โย-โน.

หลังจากสขศัพท์ แปลง โยวิภัตติ เป็น อาโย
และ โน

เช่น	สขาโย, สخينโน	= สข + โย	เพื่อนทั้งหลาย
------	---------------	-----------	----------------

๑๙๒ : ๑๓๕. สุมิ'เม.

หลังจากสขศัพท์ แปลง สุมิวิภัตติ เป็น เอ

เช่น	สขเอ	= สข + สุมิ	ใน...เพื่อน
------	------	-------------	-------------

๑๙๓ : ๑๒๒. พุรหุมโต คสุส จ.

หลังจากพุรหุมศัพท์ แปลง ลือาลปนนะที่ชื่อ ค
เป็น เอ

เช่น	เห พุรหุเม	= พุรหุม + ลี (ค) เนะ...พรหม
------	------------	------------------------------

๑๙๔ : ๑๓๑. สขนฺตสฺสึ โน-นา-นฺ-เสสฺสุ.

เพราะ โน, นา, นฺ และสวิภัตติ แปลงที่สุดของ
สขศัพทฺ เป็น อี

เช่น	สขินฺ	= สข + โน (โย)	อ.เพื่อน ท.
	สขินา	= สข + นา	ด้วย...เพื่อน
	สขินฺ	= สข + นฺ	แก่...เพื่อน ท.
	สขินฺ	= สข + ส	แก่...เพื่อน
	สขิสฺส	= สขิ + ส	แก่...เพื่อน

๑๙๕ : ๑๓๔. อาโร หิมฺหิ วา.

เพราะหวิภัตติ แปลงสระที่สุดของสขศัพทฺ เป็น
อาร์ บ้าง

เช่น	สขาเรหิ	= สข + หิ	ด้วย...เพื่อน ท.
	สখেหิ	= สข + หิ	ด้วย...เพื่อน ท.
	สขาเรหิ	= สข + หิ	ด้วย...เพื่อน ท.
	สখেหิ	= สข + หิ	ด้วย...เพื่อน ท.

๑๙๖ : ๑๓๓. สฺ-นฺ'มฺสฺ วา.

เพราะสฺ, นฺ และอวิภัตติ แปลงสระที่สุดของสข
ศัพทฺเป็น อาร์ บ้าง

เช่น	สขาเรสฺ	= สข + สฺ	ใน...เพื่อน ท.
------	---------	-----------	----------------

สขេสุ	= สข + สุ	ใน...เพื่อน ท.
สขารานิ	= สข + สุ	ใน...เพื่อน ท.
สขีนิ	= สข + สุ	ใน...เพื่อน ท.
สขาริ	= สข + อัม	ซึ่ง...เพื่อน
สขัม	= สข + อัม	ซึ่ง...เพื่อน

๑๙๗: ๑๒๕. พุรหุมนโต ตุ สฺมี นิ.

หลังจากพุรหุมนศัพท์ แปลง สฺมีวิภัตติ เป็น นิ

เช่น พุรหุมนิ = พุรหุมน + สฺมี ใน...พรม

๑๙๘: ๑๒๓. อุตฺตํ ส-นาสุ.

เพราะ ส และนาวิภัตติ แปลงสระที่สูงสุดของ พุรหุมนศัพท์ เป็น อู

เช่น พุรหุมนุ = พุรหุมน + ส แก่...พรม

พุรหุมนา = พุรหุมน + นา ด้วย...พรม

๑๙๙: ๑๕๘. สตุถุ-ปิตาทิน'มา สิสฺมี สิลโย จ.

เพราะสิวิภัตติ แปลงสระที่สูงสุดของศัพท์มี สตุถุ และ ปิตุ เป็นต้น เป็น อา และลบสิวิภัตติ

เช่น สตุธา = สตุถุ + สิ อ.พระศาสดา

ปิตา = ปิตุ + สิ อ.บิดา

มาตา	= มาตุ + สิ	อ.มารดา
ธิดา	= ธิดุ + สิ	อ.ธิดา
กตดา	= กตตุ + สิ	อ.ผู้กระทำ

๒๐๐ : ๑๕๙. อญฺเษ'วารตุตฺ.

เพราะวิภัตติเหล่านี้จาก สิ วิภัตติ แปลงที่สุดของศัพท์มี สตุถุ และ ปิตุ เป็นต้น เป็น อาร

เช่น สตุถาริ	= สตุถุ + อํ	ซึ่งครู
สตุถาเรหิ	= สตุถุ + หิ	ด้วย...ครู ท.
ปิตริ	= ปิตุ + อํ	ซึ่งบิดา
ปิตเรหิ	= ปิตุ + หิ	ด้วย...บิดา ท.
มาตริ	= มาตุ + อํ	ซึ่ง...มารดา
มาตเรหิ	= มาตุ + หิ	ด้วย...มารดา ท.

๒๐๑ : ๑๖๓. วา นัมฺหิ.

เพราะนวิภัตติ แปลงสระที่สุดของศัพท์มี สตุถุ และ ปิตุ เป็นต้น เป็น อาร บ้าง

เช่น สตุถารานิ	= สตุถุ + นิ	แก่...ครู ท.
ปิตรานิ	= ปิตุ + นิ	แก่...บิดา ท.
มาตรานิ	= มาตุ + นิ	แก่...มารดา ท.

๒๐๒ : ๑๖๔. สตฺถุณ'ตฺตมฺจ.

เพราะนวิภัตติ แปลงสระที่สุตของสตฺถุณาทิกณะ
ศัพท์ เป็น อ บ้าง

เช่น สตฺถุณัน = สตฺถุ + นัน แก่...ครู ท.

ปีตฺถานัน = ปีตฺถุ + นัน แก่...บิดา ท.

๒๐๓ : ๑๖๒. อฺ สสฺมี สโลโป จ.

เพราะสวิภัตติ แปลงสระที่สุตของศัพท์มี สตฺถุ
และ ปีตฺถุ เป็นต้น เป็น อ แน่นอน และลบ ส วิภัตติบ้าง

เช่น สตฺถุ, สตฺถุสฺส, สตฺถุโน = สตฺถุ + ส แก่...ครู

ปีตฺถุ, ปีตฺถุสฺส, ปีตฺถุโน = ปีตฺถุ + ส แก่...บิดา

๒๐๔ : ๑๖๗. สกมฺนุชาตาทินญฺจ.

เพราะสวิภัตติ แปลงสระที่สุตของศัพท์มี สก-
มฺนุชาตฺตุ เป็นต้น เป็น อ และลบสวิภัตติ

เช่น สกมฺนุชาตฺตุว อสฺส ราชนิโน = สกมฺนุชาตฺตุ + ส

แก่พระราชา พระนามว่าสกมฺนุชาตฺตุพระองค์นั้น

นั้นแหละ

๒๐๕ : ๑๖๐. ตโต โยน'โม ตฺ.

หลังจากอารอาเทศนั้น แปลง โยวิภัตติ เป็น โอ

เช่น	สตถุาโร	= สตถุ + โย	ครูทั้งหลาย
	ปีโตร	= ปีตุ + โย	บิดาทั้งหลาย
	มาตโร	= มาตุ + โย	มารดาทั้งหลาย

๒๐๖ : ๑๖๕. ตโต สฺมีมิ.

หลังจากอารอาเทศนั้น แปลง สฺมีวิภัตติ เป็น อิ

เช่น	สตถุอิ	= สตถุ + สฺมี	ใน...ครู
	ปีตริ	= ปีตุ + สฺมี	ใน...บิดา
	มาตริ	= มาตุ + สฺมี	ใน...มารดา

๒๐๗ : ๑๖๑. นา อา.

หลังจากอารอาเทศนั้น แปลง นาวิภัตติ เป็น อา

เช่น	สตถุารา	= สตถุ + นา	ด้วย...ครู
	ปีตรา	= ปีตุ + นา	ด้วย...บิดา
	มาตรา	= มาตุ + นา	ด้วย...มารดา

๒๐๘ : ๑๖๖. อาโร รสุสฺมีกาเร.

เพราะอิอักษรหลัง ให้ทำรัสสะ อารอาเทศ เป็น
อร

เช่น	สตถุอิ	= สตถุ + สฺมี	ใน...ครู
	ปีตริ	= ปีตุ + สฺมี	ใน...บิดา
	มาตริ	= มาตุ + สฺมี	ใน...มารดา

๒๐๙ : ๑๖๘. ปีตาทีน'มสิมฺหิ.

เพราะวิภัตติที่ไม่ใช่วิภัตติ ให้ทำรัสสะ อาร ซึ่ง
เป็นตัวอาเทศของศัพท์มี ปีตุ เป็นต้น เป็น อร

เช่น	ปีโตร	=	ปีตุ + โย	ปีตาทั้งหลาย
	ปีตรา	=	ปีตุ + นา	ด้วย...ปีตา

๒๑๐ : ๒๓๙. ตยา-ตยีนฺ ทกาโร ตฺวตฺตํ วา.

แปลง ตอักษร ของ ตยา และ ตยิ เป็น ตฺว บ้าง

เช่น	ตฺวยยา, ตยา	=	ตฺมุห + นา	ด้วย...ท่าน
	ตฺวยยิ, ตยิ	=	ตฺมุห + สฺมี	ใน...ท่าน

จบนามกัปปี้ กัณฑ์ที่ ๓

๒.๔ นามกัณฑ์ กัณฑ์ที่ ๔

๒๑๑ : ๑๒๖. อตฺต'นฺโต หิสฺมิมฺนตฺตํ.

เพราะหิวิภัตติ แปลงที่สุดของอตตศัพท์ เป็น
อน

เช่น อตฺตเนหิ, อตฺตเนภิ = อตฺต + หิ ด้วย...ตน ท.

๒๑๒ : ๑๒๙. ตโต สฺมิมิ นิ.

หลังจากอตตศัพท์นั้น แปลง สฺมิมิภัตติ เป็น นิ
เช่น อตฺตนิ = อตฺต + สฺมิมิ ใน...ตน

๒๑๓ : ๑๒๗. สสฺส โน.

หลังจากอตตศัพท์นั้น แปลง สวิภัตติ เป็น โน
เช่น อตฺตโน = อตฺต + ส แก่...ตน

๒๑๔ : ๑๒๘. สฺมา นา.

หลังจากอตตศัพท์นั้น แปลง สฺมาวิภัตติ เป็น นา
เช่น อตฺตนา = อตฺต + สฺมา แต่...ตน

๒๑๕ : ๑๔๑. ฌ-ลโต จ.

หลังจาก ฌ และ ล แปลง สฺมาวิภัตติ เป็น นา
ห้ามแปลงบ้าง

เช่น	อคฺคินา	=	อคฺคิ + สฺมา	(อิ-ฌ)
	ทณฺหิณา	=	ทณฺหี + สฺมา	(อี-ฌ)
	ภิกฺขุณา	=	ภิกฺขุ + สฺมา	(อุ-ล)
	สยมฺภุณา	=	สยมฺภุ + สฺมา	(อุ-ล)

๒๑๖ : ๑๘๐. ฃ-ปโต สฺมี ยํ วา.

หลังจาก ฃ และ ป แปลง สฺมีวิภัตติ เป็น ยํ บ้าง

เช่น	กณฺณายํ, กณฺณาย	=	กณฺณา + สฺมี	(อา-ฃ)
	รตฺติยํ, รตฺติยา	=	รตฺติ + สฺมี	(อิ-ป)
	อิตฺถิยํ, อิตฺถิยา	=	อิตฺถี + สฺมี	(อี-ป)
	ยาคุยํ, ยาคุยา	=	ยาคุ + สฺมี	(อุ-ป)
	วรุยํ, วรุยา	=	วรุ + สฺมี	(อุ-ป)

๒๑๗ : ๑๙๙. โยหนํ นิ นปุสเกหิ.

หลังจากนปฺงสกลิงค์ แปลง โยวิภัตติทั้งปวง เป็น นิ บ้าง

เช่น	อฏฺฐีนิ, อฏฺฐี	=	อฏฺฐิ + โย	กระดุกทั้งหลาย
	อายุนิ, อายุ	=	อายุ + โย	อายุทั้งหลาย

๒๑๘ : ๑๙๖. อโต นิจจํ.

หลังจากนปฺงสกลิงค์อันเป็นอการันต์ แปลง โย

วิภัตติ เป็น นิ แนนอน

เช่น จิตฺตา, จิตฺตานี = จิตฺต + โย จิต ทั้ง
หลาย

๒๑๙ : ๑๙๕. สี.

หลังจากนปุงสกสิงค์อันเป็นอการันต์ แปลง สี
วิภัตติ เป็น อี แนนอน

เช่น จิตฺตํ = จิตฺต + สี อ.จิต

๒๒๐ : ๗๔. เสสโต โลป คสิปิ.

หลังจากสิงค์ที่เหลือที่ถูกแสดงแล้วด้วยสูตรว่า
“สี, โส, สยา จ” เป็นต้นนั้น ลบ ค(สีอาลปะนะ)และสิปฐมาวิภัตติ

เช่น โภติ อิตฺติ = อิตฺติ + ค (สี) (อาลปะนะ)

สา อิตฺติ = อิตฺติ + สี (ปฐมา)

ภอ ภิกฺขุ = ภิกฺขุ + ค (สี) (อาลปะนะ)

ภิกฺขุ = ภิกฺขุ + สี (ปฐมา)

๒๒๑ : ๒๘๒. สพฺพาสฺมาวุโสฺปสคฺค-นิปาตาทิหิ จ.

หลังจากอาวุโสศัพท์ อุปสัค และนิปาตเป็นต้น
ลบวิภัตติทั้งปวง แนนอน

เช่น ตวุ ปนาวุโส. = อาวุโส + สี

ดูก่อนท่านผู้มีอายุ ก็ ท่านเล่า?

ตุมฺเห ปนาวุโส. = อาวุโส + โย

ดูก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็ พวกท่านเล่า?

ปทโส ฐมฺมํ วาเจยฺย. = ปทโส + นา

บุคคล ฟังให้กล่าวธรรมโดยบท

วิหารํ เสว อุปคฺจเจยฺย. = เสว + สฺมี

บุคคลฟังเข้าไปสู่วิหารในวันพรุ่งนี้

๒๒๒: ๓๔๒. ปุมฺสฺส ลิงฺคาคีสุ สฺมาเสสุ.

เพราะบทหลังในสมาสมิ ลิงฺคศัพท์เป็นต้น ลบ
สระที่สุดของปุมศัพท์

เช่น ปฺุลฺลิงฺคํ = ปุม + ลิงค (จัญฺจิตฺตปฺปริสฺสมาส)

ปฺุมฺภาโว = ปุม + ภาว (จัญฺจิตฺตปฺปริสฺสมาส)

ปฺุงฺโกกิลโล = ปุม + โกกิล (กัมมชารยสมาส)

๒๒๓: ๑๘๘. อํ ยํมีโต ปสญฺญโต.

หลังจากอิที่มีชื่อว่า ป แปลง อวิภัตติ เป็น ยํ
บ้าง

เช่น อิตฺตฺถิยํ, อิตฺตฺถิ = อิตฺถิ + อํ ซึ่ง...ผู้หญิง

๒๒๔: ๑๕๓. น้ ฌโต กตรสุสา.

หลังจาก ฌ อันถูกกระทำเป็นรัสสะแล้ว แปลง อ
วิภัตติ เป็น น้ บ้าง

เช่น ทณฺฑินิ = ทณฺฑี + อ ซึ่ง...ผู้มีไม้เท้า
โภคินิ = โภคี + อ ซึ่ง...ผู้มีทรัพย์

๒๒๕: ๑๕๑. โยหนิ โน.

หลังจาก ฌ อันถูกกระทำเป็นรัสสะแล้ว แปลง
โยวิภัตติ เป็น โน

เช่น ทณฺฑุโนิ = ทณฺฑี + โย (ปฐมา/ทุติยา)
เห ทณฺฑุโนิ = ทณฺฑี + โย (อาลปะนะ)

๒๒๖: ๑๕๔. สุมิ นิ.

หลังจาก ฌ อันถูกกระทำเป็นรัสสะแล้ว แปลง
สุมิวิภัตติ เป็น นิ บ้าง

เช่น ทณฺฑุณิ = ทณฺฑี + สุมิ ใน...ผู้มีไม้เท้า

๒๒๗: ๒๗๐. กิสฺส ก เว จ.

เพราะวปัจจัยหลัง แปลง กิ เป็น ก

เช่น กฺว คโตสิ ตฺว. = กิ + ว ท่านจะไปไหนครับ?

๒๒๘ : ๒๗๒. กุ หี-หีสู จ.

เพราะ หี และ หีบัจจัย แปลง ก็ เป็น กุ

เช่น กุหี คัจฉลิตี = กิ + หี คุณจะไปไหน?

กุหิ คัจฉลิตี = กิ + หิ คุณจะไปไหน?

๒๒๙ : ๒๒๖. เสเสสู จ.

เพราะวิภัตติ และปัจจัยทั้งหลาย ที่เหลือจาก
ว ปัจจัย แปลง ก็ เป็น ก ห้ามแปลงบ้าง

เช่น โภ ปกาโร กถิ = กิ + ถิ ประการไร,
อย่างไร

๒๓๐ : ๒๖๒. ตฺร-โต-เถสู จ.

เพราะ ตฺร, โต และ ถปัจจัย แปลง ก็ เป็น กุ

เช่น กุตฺร = กิ + ตฺร ใน...ไหน

กุโต อาคโตลิตี ตฺว = กิ + โต ท่านมาจากไหน

กุตฺถ = กิ + ถ ใน...ไหน

๒๓๑ : ๒๖๓. สพุพสุเส'ตสสา'กาโร วา.

เพราะ โต และถปัจจัย แปลง เอตศัพท์ทั้งตัว
เป็น อ บ้าง

เช่น อโต, เอตโต = เอต + โต แต่...นั้น

อตฤ, เอตฤ = เอต + ฤ ใน...นั้น

๒๓๒ : ๒๖๗. เตร นิจจัม.

เพราะตฺรปัจจยฺ แปลง เอตศัพท์ทั้งตัว เป็น อ
แน่นอน

เช่น อตฺร = เอต + ตฺร ใน...นั้น

๒๓๓ : ๒๖๘. เอ โต-เอสฺ จ.

เพราะ โต และตปัจจยฺ แปลง เอตศัพท์ทั้งตัว
เป็น เอ บ้าง

เช่น เอตฺโต, อโต = เอต + โต แต่...นั้น

เอตฤ, อตฤ = เอต + ฤ ใน...นั้น

๒๓๔ : ๒๖๙. อิมสฺสิ ถัม-ทานิ-ห-โต-ธฺสฺ จ.

เพราะ ถัม, ทานิ, ห, โต และ ฐปัจจยฺ ต้องแปลง
อิมศัพท์ทั้งตัว เป็น อี แน่นอน

เช่น อิตฺถัม = อิม + ถัม อย่างนี้

อิทานิ = อิม + ทานิ ในกาลนี้, บัดนี้

อิห = อิม + ห ใน...นี้

อิตโต = อิม + โต แต่...นี้

อิฐ = อิม + ฐ ใน...นี้

๒๓๕ : ๒๘๑. อ ธุนามฺหิ จ.

เพราะธุนาปัจจัย แปลง อิมศัพท์ทั้งตัว เป็น อ
 เช่น อธุนา = อิม + ธุนา ในกาลเดี๋ยวนี

๒๓๖ : ๒๘๐. เอต รหิมฺหิ.

เพราะรหิปัจจัย แปลง อิมศัพท์ทั้งตัว เป็น เอต
 เช่น เอตรหิ = อิม + รหิ ในกาลบัดนี้

๒๓๗ : ๑๗๖. อิตฺถิย'มโต อาปจฺจโย.

หลังจากอการันต์อันเป็นไปอยู่ในอิตถิลิงค์ ลง
 อาปัจจัย

เช่น กณฺณยา = กณฺณ + อา สวาน้อย
 สทฺฐา = สทฺฐ + อา ความเชื่อ
 สพฺพา = สพฺพ + อา ทั้งปวง

๒๓๘ : ๑๘๗. นทาทีโต วา อี.

หลังจากศัพท์อันเหมือนกับ นทศัพท์ และจาก
 อุ,โอการันต์ อันไม่เหมือนกับ นทศัพท์ อันเป็นไปอยู่ในอิตถิ
 ลิงค์ ลง อีปัจจัย บ้าง

เช่น นที = นท + อี (นทาที)
 กุมารี = กุมาร + อี (นทาที)

ปฤถวี	=	ปฤ + อี	(อนทาทิ)
คารวี	=	โค + อี	(อนทาทิ)

๒๓๙ : ๑๙๐. ฌว-ฌิก-ฌเณยฺย-ฌ-ฌตุหิ.

หลังจากศัพท์อันมี ฌว, ฌิก, ฌเณยฺย, ฌ และ ฌตุปัจจัยเป็นที่สุด อันเป็นไปอยู่ในอิตถิลิงค์ ลง อีปัจจัย ห้ามลงบ้าง

เช่น	มาถวี	=	มาถว + อี	(ฌว)
	นาวิกี	=	นาวิก + อี	(ฌิก)
	เวณเตยฺย	=	เวณเตยฺย + อี	(ฌเณยฺย)
	โคตมี	=	โคตม + อี	(ฌ)
	คฺฌวตี	=	คฺฌวณฺตุ + อี	(ฌตุ)

๒๔๐ : ๑๙๓. ปติ-ภิกฺขุ-ราชี'การ'หฺเตหิ อินี.

หลังจาก ปติ, ภิกฺขุ, ราชศัพท์ และศัพท์อันมี อีอักษรเป็นที่สุด อันเป็นไปอยู่ในอิตถิลิงค์ ลง อินีปัจจัย

เช่น	คหปตานี	=	คหปติ + อินี	หญิงแม่เรือน
	ภิกฺขุณี	=	ภิกฺขุ + อินี	ภิกษุณี
	ราชินี	=	ราช + อินี	พระราชินี
	หตุถินี	=	หตุถี + อินี	ช่างพัง

๒๔๑ : ๑๙๑. นตุสฺส ต'มีกาเร.

เพราะอีอักษร แปลง นตุปัจจัยทั้งตัว เป็น ต
บ้าง

เช่น คุณวดี, คุณวนดี = คุณวานตุ + อี หญิงผู้มี
คุณ

๒๔๒ : ๑๙๒. ภวโต โภโต.

เพราะอีอักษรที่เป็นไปในอิติลึงค์ แปลง ภวานุต
ศัพท์ทั้งตัว เป็น โภต

เช่น โภติ อยฺเย = ภวานุต + อี ณะ...แม่เจ้าผู้
เจริญ

๒๔๓ : ๑๑๐. โภ เค ตฺ.

เพราะค(สิ อาลปนะ) แปลง ภวานุตศัพท์ทั้งตัว
เป็น โภ

เช่น โภ ปุริส = ภวานุต + ค (สิ) ณะ...บุรุษผู้
เจริญ

๒๔๔ : ๗๒. อการ-ปีตาทฺ'ยฺนฺตาน'มา.

เพราะ ค (สิ อาลปนะ) แปลง อ อักษรและที่สุต
ของศัพท์มี ปีตุ เป็นต้น เป็น อา

เช่น โภ ปุริสา = ปุริส + ค (สิ) แห่ง...บุรุษผู้
 เจริญ
 โภ ปิตา = ปิตุ + ค (สิ) แห่ง...บิดาผู้
 เจริญ

๒๔๕ : ๑๕๒. ฌ-ล-ปา รสส์.

เพราะค (สิอาปลนะ) รสสะ ฌ, ล และ ป

เช่น โภ ทณฺหิ = ทณฺหี + ค (สิ) (อี-ฌ)
 โภ สยมฺภุ = สยมฺภุ + ค (สิ) (อุ-ล)
 โภติ อิตฺติ = อิตฺตี + ค (สิ) (อี-ป)
 โภติ วฐุ = วฐุ + ค (สิ) (อุ-ป)

๒๔๖ : ๗๓. อากาโร วา.

เพราะค (สิอาปลนะ) รสสะ อา เป็น อ บ้าง

เช่น โภ ราช, ราชา = ราช + ค (สิ) ข้าแต่...
 พระราชา

จบนามกัณฑ์ กัณฑ์ที่ ๔

๒.๕ นามกับปี กัณฑ์ที่ ๕

๒๔๗:๒๖๑. ตฺวาทโย วิภตฺติสญฺญาโย.

ตั้งปัจจัยมี โต เป็นต้น ชื่อว่าวิภตฺติ

เช่น สพุพโต = สพุพ + โต โดย...ทั้งปวง

๒๔๘:๒๖๐. กฺวจิ โต ปญฺจมยตฺถ.

โตปัจจัย ลงในอรรถบัญญัติ บ้าง

เช่น สพุพโต = สพุพ + โต แต่...ทั้งปวง

ราชโต = ราช + โต แต่...พระราช

๒๔๙:๒๖๖. ตฺร-ถ สตฺตมียา สพุพนาเมหิ.

หลังจากสัพพนาม ลง ตฺร และ ถปัจจัย ในอรรถ

สตฺตมียวิภตฺติ บ้าง

เช่น สพุพตฺร = สพุพ + ตฺร ใน...ทั้งปวง

สพุพตฺถ = สพุพ + ถ ใน...ทั้งปวง

๒๕๐:๒๖๘. สพุพโต ธิ.

หลังจากสพุพศัพท์ ลง ธิปัจจัยในอรรถสตฺตมีย

วิภตฺติ บ้าง

เช่น สพุพธิ, สพุพสุมี = สพุพ + ธิ ใน...ทั้งปวง

๒๕๑ : ๒๖๙. กิสุมา โว.

หลังจากกัณฑ์ ลง วปัจจัยในอรรถสัตตมีวิภัตติ
เช่น กว คโตสิ ตฺว = กิ + ว ท่านจะไปไหนคะ?

๒๕๒ : ๒๗๑. หี-หิ-หิณฺจหนิ.

หลังจากกัณฑ์ ลง หี, หิ และ หิณฺจหนิ ปัจจัยใน
อรรถสัตตมีวิภัตติ บ้าง

เช่น กุหี	= กิ + หี	ใน...ไหน
กุหิ	= กิ + หิ	ใน...ไหน
กุหิณฺจหนิ	= กิ + หิณฺจหนิ	ใน...ไหน

๒๕๓ : ๒๗๓. ตมฺหา จ.

หลังจาก ตศัพท์ ลง หี และ หิ ปัจจัยในอรรถ
สัตตมีวิภัตติ บ้าง

เช่น ตหี	= ต + หี	ใน...นั้น
ตหิ	= ต + หิ	ใน...นั้น

๒๕๔ : ๒๗๔. อิมฺสฺมา ห-ธา จ.

หลังจากอิมศัพท์ ลง ห และ ฐ ปัจจัยในอรรถ
สัตตมีวิภัตติ บ้าง

เช่น อិห	= อิม + ห	ใน...นี้
อิฐ	= อิม + ฐ	ใน...นี้

๒๕๕: ๒๗๕. ยโต หี.

หลังจากยศัพท์ ลง หีบัจจัยในอรรถสัทตมี บ้าง
เช่น ยหี = ย + หี ใน...ใด

๒๕๖: ๐. กาเล.

นักศึกษาพึงทราบว่าสูตรนี้เป็นสูตรสำหรับตาม
ไป (อธิการสูตร)

๒๕๗: ๒๗๖. กิ-สพฺพ'ณฺเฏ'ก-ย-กุหิ ทา-ทาจัน.

หลัง กิ, สพฺพ, อณฺเฏ, เอก, ย และ กุศัพท์ ลง ทา
และ ทาจันบัจจัย ในอรรถกาลสัทตมี บ้าง

เช่น	กทา	=	กิ + ทา	ในกาลไร
	สพฺพทา	=	สพฺพ + ทา	ในกาลทั้งปวง
	อณฺเฏทา	=	อณฺเฏ + ทา	ในกาลอื่น
	เอกทา	=	เอก + ทา	ในกาลครั้งหนึ่ง
	ยทา	=	ย + ทา	ในกาลใด
	กุทาจัน	=	กิ + ทาจัน	ในกาลไหน

๒๕๘: ๒๗๘. ตมฺหา ทานิ จ.

หลังจากตศัพท์ ลง ทานิ และ ทาบัจจัย ในอรรถ
กาลสัทตมี บ้าง

เช่น ตทานิ = ต + ทานิ ในกาลนั้น
 ตทา = ต + ทา ในกาลนั้น

๒๕๙: ๒๗๙. อิมสุมา รหิ-รฺหฺนา-ทานิ จ.

หลังจากอิมศัพท์ ลง รหิ, รฺหฺนา และ ทานิปัจจัย
 ในอรรถกาลสัตตมี บ้าง

เช่น เอตรหิ = อิม + รหิ ในกาลบัดนี้
 อรฺหฺนา = อิม + รฺหฺนา ในกาลเดี๋ยวนี้นี้
 อิทานิ = อิม + ทานิ ในกาลนี้

๒๖๐: ๒๗๗. สพุพสุส โส ทามฺหิ วา.

เพราะทาบัจจัย แปลง สพุพศัพท์ เป็น ส บ้าง

เช่น สทา, สพุพทา = สพุพ + ทา ในกาล
 ทุกเมื่อ

๒๖๑: ๓๖๙. อวณฺโณ เย โลปญฺจ.

เพราะยปัจจัย ลบอวิฉณะ

เช่น พหุสฺสจฺจํ = พหุสฺส + ญฺย ความเป็นพหูสูตร
 โกสฺลลํ = กุสฺล + ญฺย ความเป็นผู้ฉลาด
 อธิปฺจฺจํ = อธิปฺติ + ญฺย ความเป็นอธิบดี

(ลบ อวิฉณะด้วย จศัพท์)

๒๖๒ : ๓๙๑. วุฑฒสฺส โช อិฎฺฐเจสฺสุ.

เพราะ อिय และ อิฎฐปัจจยฺย แปลง วุฑฒศัพท์

เป็น ช

เช่น เชยโย = วุฑฒ + อिय เจริญกว่า

เชฎฺฐโจ = วุฑฒ + อิฎฐ เจริญที่สุด

๒๖๓ : ๓๙๒. ปสตุถสฺส โส จ.

เพราะ อिय และ อิฎฐปัจจยฺย แปลง ปสตุถศัพท์

เป็น ส และ ช

เช่น เสยโย = ปสตุถ + อिय ประเสริฐกว่า

เสฎฺฐโจ = ปสตุถ + อิฎฐ ประเสริฐที่สุด

๒๖๔ : ๓๙๓. อนฺติกสฺส เหนโท.

เพราะ อिय และ อิฎฐปัจจยฺย แปลง อนฺติกศัพท์

เป็น เนท

เช่น เนทโย = อนฺติก + อिय ไกลกว่า

เนทฺฐโจ = อนฺติก + อิฎฐ ไกลที่สุด

๒๖๕ : ๓๙๔. พาฬุหสฺส สาโร.

เพราะ อिय และ อิฎฐปัจจยฺย แปลง พาฬุหศัพท์

เป็น สาธ

เช่น สาธियो = พาพหุ + อีย มั่นคงกว่า
 สาธิกฺวโจ = พาพหุ + อิกฺวโจ มั่นคงที่สุด

๒๖๖ : ๓๙๕. อปฺปสฺส กณฺ.

เพราะ อีย และ อิกฺวโจปัจจัย แปลง อปฺปสฺส เป็น กณฺ

เช่น กณฺโย = อปฺป + อีย น้อยกว่า
 กณฺกฺวโจ = อปฺป + อิกฺวโจ น้อยที่สุด

๒๖๗ : ๓๙๖. ยฺวาทฺถจฺ.

เพราะ อีย และ อิกฺวโจปัจจัย แปลง ยฺวาทฺถ เป็น กณฺ

เช่น กณฺโย = ยฺว + อีย หน่อมกว่า
 กณฺกฺวโจ = ยฺว + อิกฺวโจ หน่อมที่สุด

๒๖๘ : ๓๙๗. วณฺตฺ-มณฺตฺ-วินฺตฺจฺ โลโป.

เพราะ อีย และ อิกฺวโจปัจจัย ลบ วณฺตฺ, มณฺตฺ และ วินฺตฺ

เช่น คฺคณฺโย = คฺคณวณฺตฺ + อีย มีคุณกว่า
 คฺคณฺกฺวโจ = คฺคณวณฺตฺ + อิกฺวโจ มีคุณที่สุด
 สติโย = สติมณฺตฺ + อีย มีสติกว่า

สติग्งุโจ	= สติมนุตุ + อิกฺกุจ	มีสติที่สุด
เมธิโย	= เมธาวิ + อिय	มีปัญญากว่า
เมธิग्งุโจ	= เมธาวิ + อิกฺกุจ	มีปัญญาที่สุด

๒๖๙:๔๑. ยวตฺติ ต-ล-น-ทการานํ พุยญชนาหิ จ-ล-ณ-ชการตฺติ.

แปลง ตฺย เป็น จ, แปลง ลฺย เป็น ล, แปลง ญฺย เป็น ฃ, แปลง ทฺย เป็น ช บ้าง

เช่น พาทุสฺสจจํ	= พหุสฺส + ญฺย	ความเป็นพหุสฺส
เวปฺปลํ	= วิปฺล + ญฺย	ความไพบุลย์
อญญาโย	= อนฺนิ + อาโย	ไม่ใช่วิธี
โสหทฺทํ	= สฺสท + ญฺย	ความมีใจดี

๒๗๐:๑๒๐. อมฺห-ตฺมฺห-นฺตุ-ราช-พฺรหฺม'ตฺต-สข-สฺตฺถ-ปีตาทีหิ สฺมา นาว.

หลังจากศัพท์มี อมฺห, ตฺมฺห, นฺตุ, ราช, พฺรหฺม, อตฺต, สข, สฺตฺถ และ ปีตุ เป็นต้น ตั้ง สฺมาวิภตฺติ เหมือน นาวิภตฺติ (ให้แปลง สฺมา เป็น นา)

เช่น มยา	= อมฺห + สฺมา	จากข้าพเจ้า
ตยา	= ตฺมฺห + สฺมา	จากท่าน
คฺฉวนฺตา	= คฺฉวนฺตุ + สฺมา	จากผู้มีคุณ

รณญา	= ราช + สฺมา	จากพระราช
พฺรหฺมณา	= พฺรหฺม + สฺมา	จากพหฺม
อตฺตนา	= อตฺต + สฺมา	จากตน
สขินา	= สข + สฺมา	จากเพื่อน
สตฺถารา	= สตฺถ + สฺมา	จากพระศาสดา
ปิตรา	= ปิตุ + สฺมา	จากบิดา

จบนามกัณฑ์ กัณฑ์ที่ ๕

จบนามสูตร

๓. การรกกัณฑ์

๒๗๑:๘๘ (๓๐๘) ยสฺมา'ทเปติ ภย'มาทตฺเต วา
ต'ทปาทาน์.

ย่อมหลิกไป จากการกใด ก็ดี, ความกลัว ย่อม
เกิด จากการกใด ก็ดี, ย่อมเรียนเอาจากการกใด ก็ดี, การกนั้น
ชื่อว่าอปาทาน

เช่น คามา อเปนฺติ มฺนโย. = คาม + สฺมา
พระมุนีทั้งหลาย ย่อมหลิกออก จากหมู่บ้าน

โจรา ภยํ ชายเต. = โจร + สฺมา

ภยํ ย่อมเกิด จากโจร

อาจารย์ปฐมาเยหิ สิกขํ คณฺหาติ สิสฺโส.

= อาจารย์ปฐมาย + หิ

ศิษย์ ย่อมศึกษา ซึ่งศึกษา จากอาจารย์และ

อุปัชฌาย์ทั้งหลาย

๒๗๒: ๓๐๙. ธาตุ-นามาน'มฺปสคฺค-โยคาคีสุวปี จ.

การกใดมีอยู่ในที่ประกอบแห่งธาตุและนาม
และที่ประกอบด้วยอุปสัคบทเป็นต้น การกนั้น ชื่อว่าอุปาทาน

เช่น พุทฺธสฺมา ปราเชนฺติ อณฺณตติตฺถิยา = พุทฺธ

+ สฺมา

อัญญเตียรถีย์ทั้งหลาย ย่อมพ่ายแพ้ จาก

พระพุทฺธเจ้า

หิมวตา ปภานฺติ ปณฺจ มหานทีโย. =

หิมวตฺ + สฺมา

แม่น้ำใหญ่ ๕ สาย ย่อมเกิดเบื้องต้นแรก จากภูเขา

หิมพานต์

อฺรฺสฺมา ชาโต ปฺตฺโต. = อฺรฺ + สฺมา

บุตร ผู้เกิด แต่ออก

๒๗๓: ๓๑๐. รกฺขณตฺถาน'มิจฺฉิตฺ.

การกใดที่ถูกปรารภนาในที่ประกอบแห่งธาตุที่มีอรรถการรักษา การกนั้น ชื่อว่าอุปาทาน

เช่น กาเก รกฺขณฺติ ตณฺฑุลา. = ตณฺฑุล + สฺมา
 ย่อมรักษา ซึ่งกา ท. จากข้าวสาร

๒๗๔: ๓๑๑. เยน วา'ทสฺสนฺ.

การกที่ประสงค์เอาการไม่เห็น ชื่อว่าอุปาทาน
 บ้าง

เช่น อุปฺชฌายา อนฺตรธายติ สิสฺโส. = อุปฺชฌาย +
 สฺมา

ศิษย์ ย่อมหายไป จากพระอุปัชฌาย์.

**๒๗๕: ๓๑๒. ทูร'นฺตีก'ทฺธ-กาล-นิมฺมาน-ตฺวาโลป-ทิสฺา
 โยค-วิภตฺต'ารปฺโยค-สฺทฺธป-ปโมจน-เหตุ-
 วิวิตฺตป-ปมาณ-ปฺพุพโยค-พฺนุณ-คฺณวจน-
 ปณฺห-กถน-โถกา'กตฺตฺส จ.**

การกใด มีอยู่ ในที่ประกอบแห่งทूरศัพท์และ
 ศัพท์อันมีอรรถทूर, ที่ประกอบแห่งอนฺตีกศัพท์และศัพท์อันมี
 อรรถอันตีกะ, ที่แสดงปริมาณแห่งระยะทาง และกาลเวลา, ที่
 ลบ ตฺวาปัจจยันตบท, ที่ประกอบแห่งทิสฺาศัพท์ และศัพท์อันมี

อรรถว่าทิศ, ที่ประกอบแห่งศัพทอันมีอรรถจำแนก, ที่ประกอบแห่งศัพทอันมีอรรถงดเว้น, ที่ประกอบแห่งศัพทอันมีอรรถหมดจด, ที่ประกอบแห่งศัพทอันมีอรรถการพ้น, ที่ประกอบแห่งศัพทอันมีอรรถเหตุ, ที่ประกอบแห่งศัพทอันมีอรรถความสงบ, ที่ประกอบแห่งศัพทอันมีอรรถการประมาณ, ที่ประกอบแห่งปุพพศัพทเป็นต้น, ที่ประกอบแห่งศัพทอันมีอรรถการผูก, การกล่าวซึ่งคุณ, การถาม, การตอบ, ศัพทอันมีอรรถว่าเล็กน้อย, ศัพทอันมีอรรถเหตุที่ไม่ใช่เหตุกัตตา การกั้น ชื่อว่า อปาทาน.

เช่น ทูรโตว นมสฺสนฺติ. ทูรตฺถ.

ย่อมมอบน้อม แต่ที่ไกลเที่ยว

อนฺติกํ คามา. อนฺติกตฺถ

ที่ใกล้ จากหมู่บ้าน.

อิโต มฤราย จตุสฺส โยชเนสฺส สงฺกสฺสํ นาม นครํ
อตุถิ. อทุฐ

เมืองชื่อว่าสังกัสสะ มีอยู่ ในโยชน์ ๔ จากเมือง
มฤรานี้

อิโต ติณฺณํ มาसानํ อจฺเจยน ปรีนิพฺพายิสฺสตี.

กาลนิมมาน.

ในกาลล่วงไปสามเดือน แต่กาลนี้ พระพุทธเจ้า

จักปรีนิพพาน

ปาสาทา สงกเมยฺย ตฺวาโลป.

ขึ้นแล้ว สู่ปราสาท ฟุ้งก้าวลง

ทกุชิตนโต ทิสายอค.

จากทิศใต้

ยโต ปณิตตโร วา วิสิฏฺฐจฺตโร วา นตฺถิ. วิภตฺต.

ธรรม อันประณีตกว่า กัฏฐิ อันประเสริฐกว่า กัฏฐิ

กว่าพระนิพพานใด ย่อมไม่มี

ปาณาติปาตา เวรมณี. อารตีปฺปโยค

การงดเว้น จากปาณาติบาต

โลภณีเยหิ ฆมฺเมหิ สุทฺโธ อสฺสภูโจ. สุทฺธ.

บุคคล ผู้หมดจด ไม่เกลือกกลั้ว จากกรรม ท. ที่

หน้าต้องการ

มฺตุโตสฺมิ มารพฺนุชฺชา ปโมจฺน.

เรา เป็นผู้พ้นแล้ว จากบ่วงแห่งมาร

กสฺมา อิเชว มรณํ ภวิสฺสติ. เหตุวตฺถ.

ความตาย จักมี ในที่นั่นนั่นเทียว เพราะอะไร

วิวิตฺโต ปาปกฺกา ฆมฺมา. วิวิตฺตตฺถ.

สงัดแล้ว จากบาปกรรม

ทีฆโส นว วิทตฺถิโย สุกตฺวิทตฺถิยา ปมาณิกา

การเรตพพา.

พึ่งทำ ๙ คีป โดยคีปพระสุคต ให้เป็นประมาณ
ตามความยาว

ปุพฺพเพว เม ภิกฺขเว สมฺโพธา. ปุพฺพโยค.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ในกาลก่อนแต่กาลตรัสรู้
ของเราในที่นี้

สตสฺมา พทฺโธ นโร รมฺยา. พนฺชนตฺถ.

คนอันพระราชাজองค์เพราะเห็น ๑๐๐

ปุณฺณาย สุคตฺติ ยนฺติ. คุณฺวจน.

สัตว์ทั้งหลายย่อมไปสู่สุคติเพราะบุญ

กุโถสิ ตฺวํ. ปณฺห.

ท่านมาจากไหน?

ปาฏฺฐลิปฺตฺตโต. กถน.

มาจากเมืองปาฏฐลิปุตระ

โถกา มฺจฺจนฺติ. โถกตฺถ

สัตว์ทั้งหลาย ย่อมพ้น โดยเล็กน้อย

กมฺมสฺส กตฺตตฺตา อุปฺจิตฺตตฺตา อฺสุสนฺนตฺตา

วิปฺลตฺตฺตา จกฺขุวิญฺญาณํ อุปฺปนฺนํ โหติ. อกตฺตฺติ (ญาปกเหตุ)

จักขุวิญญาณเกิดขึ้น เพราะกรรมถูกกระทำ

สั่งสมแล้ว เพิ่มพูนไพบูลย์แล้ว

๒๗๖: ๘๔ (๓๐๒) ยสฺส ทาทุกาโม โจรเต ธารยเต วา
 ตํ สมฺปทานํ.

ประสงค์จะให้แก่การกใดก็ดี, ย่อมขอบใจแก่
 การกใดก็ดี, ย่อมทรงไว้แก่การกใดก็ดี, การกนั้น ชื่อว่า
 สัมปทาน

เช่น สมณสฺส จีวรํ ททาติ. = สมณ + ส

ย่อมถวาย ซึ่งจีวร แก่พระสมณะ.

สมณสฺส โจรเต สจฺจํ. = สมณ + ส

ความสัตย์ ย่อมขอบใจ แก่พระสมณะ.

เทวาทตตสฺส สุวณฺณจฺจตฺตํ ธารยเต ยถฺยทตฺโต.

= เทวาทตต + ส

ยัญญุทต ย่อมทรงไว้ ซึ่งร่มทองคำ แก่เทวาท

๒๗๗: ๓๐๓. สิลาฆ-หนุ-จา-สฺป-ธาร-ปีห-กุร-ทฺหิ'สฺส'สุย-
 ราชิกฺข-ปจฺจาสุณ-อนุปติคิณ-ปฺพุพกตฺตา'-
 โรจนตฺถ-ตทตฺถ-ตฺมตฺถา'ลมตฺถ-มณฺญา'-
 นาทฺร'ปฺปาณินิ คตฺยตฺถกมฺมินิ อาสีสฺตฺถ-
 สมฺมุติ-ภियฺย-สฺตฺตมฺยตฺถเสสุ จ.

การกที่มีอยู่ในที่ประกอบแห่ง สิลาฆธาตุ หนุ
 ธาตุ จาธาตุ สฺปธาตุ ธารธาตุ ปีหธาตุ กุรธาตุ ทฺหธาตุ สฺสธาตุ สุยธาตุ
 ราชิกธาตุ ปจฺจาธาตุ สุณธาตุ อนุธาตุ ปติคิณธาตุ พฺพุพกธาตุ ตฺตาธาตุ
 โรจนธาตุ ตทธาตุ ตฺมธาตุ ลมธาตุ มณฺญาธาตุ นาทฺรธาตุ ปฺปาณินิธาตุ
 คตฺยธาตุ ตฺถกมฺมินิธาตุ อาสีธาตุ สฺตฺถธาตุ สมฺมุติธาตุ ภियฺยธาตุ
 สฺตฺตมฺยธาตุ เสสุธาตุ จ.

อุบาลีเถระ ผู้มีอายุ

เต ภิกขุ ภควโต ปจจสุโสสุ. ปจจาสุณ
ภิกษุเหล่านั้น ทูลรับแล้ว ต่อพระผู้มีพระภาคเจ้า
ตสฺส ภิกขุโน ชโน อนุกิณาติ. อนุปตฺติคิณ
ชน ย่อมกล่าวตอบ ต่อภิกษุนั้น
อาโรจยามิ โว ภิกขเว. อาโรจน
ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรา จะบอก แก่เธอทั้ง

หลาย

พุทฺธสฺส อตฺถาย. ตทตถ
เพื่อประโยชน์ แก่พระพุทฺธเจ้า
ภิกขุโน ผาสฺวิหาราย วินโย ปณฺณตฺโต. ตุมตถ
วินัย ถูกบัญญัติแล้ว เพื่อการอยู่สบาย ของภิกษุ

ทั้งหลาย

อลํ เม รชฺชํ. อรหตฺถ
ความเป็นแห่งพระราชา สมควร แก่เรา
อลํ เม หิรณฺยสฺวณฺเณน. ปฏิกฺเขป
อย่าเลย ด้วยเงินและทอง แก่เรา
กภูจฺจสฺส ตุवं มณฺเณ. มณฺณตฺติ
ย่อมสำคัญ ซึ่งท่าน ว่าเป็นไม้
คามสฺส ปาเทน คโต. คตฺยตฺถกมฺมนิ

ไปแล้ว สู้หมู่บ้าน ด้วยเท้า
 อปโป สคฺคาย คจฺจติ.
 สัตว์ จำนวนน้อย ย่อมไป สู่สวรรค์
 โสตุถิ เต โหตุ สพุพทา. อาสีสตุถ
 ความสวัสดิ์ ของงมี แก่ท่าน ในกาลทุกเมื่อ
 สาธุ สมมุติ เม ตสฺส ภควโต ทสฺสนาย. สมมุติป.

ปโยค

การสมมุติ แก่ข้าพเจ้า เพื่อการเฝ้า ซึ่งพระผู้มี
 พระภาคเจ้านั้น เป็นการดี

ภิกฺขุโยโส มตฺตตาย. ภิกฺขุยปฺปโยค
 โดยยิ่ง กว่าประมาณ
 ตฺยฺหญฺจสฺส อวิกโรมิ. สตฺตมฺยตฺถ
 ข้าพเจ้า จะกระทำให้แจ้ง ในสำนักของท่านนั้น

ด้วย

๒๗๘: ๙๓ (๓๒๐) โยธาโร ตโมกาสิ.

การกใด เป็นที่ตั้งแห่งกิริยาการกระทำ การก
 นั้น ชื่อว่าโอกาส

เช่น กฏฺเฐ นิสิตฺติ เทวทฺโต. นายเทวทัต ย่อมนั่ง
 บนเสื่อ

๒๗๙: ๘๒ (๒๙๒) เยน วา กยิริเต ตํ กรณํ.
บุคคลย่อมทำด้วยการกใด ก็ดี, การกนั้น ชื่อว่า
กรณะ

เช่น หตุเถน กมฺมํ กโรติ. (อชฺฌตฺติกรณ)
ย่อมกระทำ ซึ่งการงาน ด้วยมือ.
ทาทฺเตน วิหโย ลุนาติ. (พาหิรกรณ)
ย่อมเกี่ยว ซึ่งข้าวทั้งหลาย ด้วยเคียว.

๒๘๐: ๗๕ (๒๘๕) ยํ กโรติ ตํ กมฺมํ.
ย่อมกระทำ ซึ่งสิ่งใด, สิ่งนั้น ชื่อว่ากัมมะ
เช่น จตฺตํ กโรติ. ย่อมกระทำ ซึ่งร่วม

๒๘๑: ๗๗ (๒๙๔) โย กโรติ ส กตฺตา.
การกใด ย่อมกระทำ, การกนั้น ชื่อว่ากัตตา
เช่น อหิณา ทฏฺโจะ นโร.
มนุษย์ อ้นชู กัดแล้ว

๒๘๒: ๒๙๕. โย กาเรติ ส เหตุ.
การกใด ย่อมให้กระทำ, การกนั้น ชื่อว่าเหตุ
เช่น โส ปุริโส ตํ ปุริสํ กมฺมํ กาเรติ.
บุรุษนั้น ยังบุรุษนั้น ย่อมให้ทำ ซึ่งการงาน

๒๘๓ : ๙๑ (๓๑๖) ยสฺส วา ปริคฺคโห ตํ สามี.
 ทรัพย์อันถูกรอปกครอง ของอรรถใด มีอยู่,
 อรรถนั้น ชื่อว่าสามี

เช่น ตสฺส ภิกฺขุโน ปตฺโต.
 บาตร ของภิกษุนั้น

๒๘๔ : ๖๕ (๒๘๓) ลิงฺคตฺเถ ปจฺมา.
 ลงปฐมาวิภัตติ ในอรรถแห่งลิงค์

เช่น ปุริส = ปุริส + สิ บุรุษ
 ปุริสา = ปุริส + โย บุรุษทั้งหลาย

๒๘๕ : ๗๐. อาลปเน จ.
 ลงปฐมาวิภัตติในอรรถอาลปนะ

เช่น โภ ปุริส = ปุริส + สิ แหนะ...บุรุษ
 ภานฺโต ปุริสา = ปุริส + โย แหนะ...บุรุษทั้ง
 หลาย

๒๘๖ : ๘๓ (๒๙๑) กรเณ ตติยา.
 ลงตติยาวิภัตติ ในกรณการก

เช่น กาเยน กมฺมํ กโรติ = กาย + นา ทำงาน
 ด้วยกาย

๒๘๗: ๒๙๖. สหาทิโยเค จ.

ลงตติยารวิภัตติ ในที่ประกอบด้วย สหศัพท์
เป็นต้น

เช่น สหปิ คคฺเคน สํโฆ อุโปสถํ กเรยฺย = คคฺค + นา
พระสงฆ์ ฟังทำ อุโปสถ แม้กับ ด้วยพระคัคคะ
นีสึทึ ภควา สหุธี ภิกุขุสฺสเมน. = ภิกุขุสฺสม + นา
พระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับนั่ง พร้อมกับภิกุ
สงฆ์

๒๘๘: ๗๘ (๒๙๓) กตฺตริ จ.

ลงตติยารวิภัตติ ในอรรถอุตตกัตตการก (หรือ
อนภิตกัตตา)

เช่น ชินเน เทสิโต ทมโม. = ชิน + นา
พระธรรม อันพระชินเจ้า ทรงแสดงแล้ว

๒๘๙: ๒๙๗. เหตุวตุเถ จ.

ลงตติยารวิภัตติ ในอรรถเหตุ

เช่น อนฺเนน วสติ. = อนฺน + นา
ย่อมอยู่ เพราะข้าว

๒๙๐ : ๒๙๘. สัตตมยตุเถ จ.

ลงตติยวิภัติ ในอรรถสัตตมยวิภัติ

เช่น เตน โข ปน สมเยน = สมย + นา
ก็ ในสมัยนั้นแล

๒๙๑ : ๒๙๙. เยนงฺควิกาวโร.

ลงตติยวิภัติ ในอวัยวะอันถูกสังเกตอยู่ว่ามี
ความพิการ

เช่น อกฺขินา กาโณ. = อกฺขิ + นา
ผู้บอด ด้วยนัยน์ตา

๒๙๒ : ๓๐๐. วิเสสเณ จ.

ลงตติยวิภัติ ในอรรถวิเสสเณ

เช่น โคตฺเตน โคตโม นาโถ. = โคตฺต + นา
พระพุทธเจ้า พระนามว่าโคตม โดยพระโคตร

๒๙๓ : ๘๕ (๓๐๑) สมฺปทาเน จตฺตฤ.

ลงจตฺตฤวิภัติ ในสัมปทานการก

เช่น พุทฺธสฺส ทานํ เทติ. = พุทฺธ + ส
ย่อมถวาย ซึ่งทาน แต่พระพุทธเจ้า

๒๙๔: ๓๐๕. นโมโยคาทีสุวปี จ.

ลงจตุตถีวิภัตติ แม้ในที่ประกอบด้วยศัพท์มี
นโม เป็นต้น

เช่น นโม กโรหิ นาคสุส. = นาค + ส
ท่าน จงกระทำ ซึ่งการนอบน้อม แก่พระอรหันต์

๒๙๕: ๘๙ (๓๐๗) อปาทานเ ปญจมี.

ลงปัญจมีวิภัตติ ในอปาทานการก

เช่น ปาปา จิตตํ นิวารเย. = ปาป + สฺมา
พึงห้าม ซึ่งจิต จากความชั่ว

๒๙๖: ๓๑๔. การณตฺเถ จ.

ลงปัญจมีวิภัตติ ในอรรถเหตุ

เช่น อนนุโพธา อปปฏิเวธา จตฺนํ อริยสจฺจานํ
ยถาภูตํ อทสฺสนา.

เพราะการไม่รู้ เพราะการไม่แทงตลอด เพราะ
การไม่เห็น ซึ่งอริยสัจทั้ง ๔ ตามความเป็นจริง

๒๙๗: ๗๖ (๒๘๔) กมฺมตฺเถ ทุตฺติยา.

ลงทุตติยาวิภัตติ ในอรรถกรรม

เช่น ฐมฺมํ สฺกฺนาติ = ฐมฺม + อํ ย่อมพึง ซึ่งกรรม

๒๙๘: ๒๘๗. กาลทูธาน'มจุนุต-สโยเค.

ลงทุติยวิภัติ ในที่ประกอบอย่างต่อเนื่องแห่ง
กาลเวลาและระยะทาง

เช่น สรทำ รมณียา นที. = สรท + อ (กาลอจุนุต-)

แม่น้ำ นารี'นรมย์ ตลอดฤดูสรทะ (ฤดูอัปลม)

โยชน ที่โฆ ปพฺพโต. = โยชน + อ (อทฺธาน-
อจุนุตสโยค)

ภูเขายาว ตลอดโยชน

๒๙๙: ๒๘๘. กมฺมป-ปวจนีย-ยตุเต.

ลงทุติยวิภัติ ในที่ประกอบด้วยอุปสรรคและ
นิบาตที่ควรกล่าวกรรม

เช่น ปพฺพชิต'มฺนุ ปพฺพชิสฺสุ. = ปพฺพชิต + อ

ชนทั้งหลาย บวชตามแล้ว ซึ่งพระโพธิสัตว์ผู้
บวชแล้ว

ธิ พฺราหฺมณฺสฺส หนฺตาริ. = หนฺต + อ

นำดีเตียน ซึ่งบุคคลผู้เบียดเบียน ต่อพราหณ์
(พระอรหันต์)

๓๐๐ : ๒๘๖. คติ-พุทธิ-ภุช-ปจ-หฺร-กร-สยาทีนํ การิเต วา.

ลงพุทธิยาวิภัตติในการิตกัมมะที่ประกอบด้วย

คมุ, พุช, ภุช, ปจ, หร, กร และ สีชาตุดเป็นต้น บ้าง

เช่น ปุริโส ปุริสํ คามํ คามยติ. = ปุริส + อํ

บุรุษ ยังบุรุษ ย่อมให้ไป สู่หมู่บ้าน

๓๐๑ : ๙๒ (๓๑๕) สามิสฺมี จฏฺฐิ.

ลงจฏฐีวิภัตติ ในสามี (เจ้าของทรัพย์)

เช่น ตสฺส ภิกฺขุโน จีวรํ = ภิกฺขุ + ส

จีวร ของภิกษุ รูปนั้น

๓๐๒ : ๙๔ (๓๑๙) โอกาเส สตฺตมฺมี.

ลงสตตมีวิภัตติ ในโอกาสการก

เช่น ปาปสฺมี รมตี มโน. = ปาป + สฺมี

ใจ ย่อมยินดี ในบาป

๓๐๓ : ๓๒๑. สามิสฺสราริปติ-ทายาท-สภฺชิ-ปติญฺ-ปสฺสุต-
กฺุสเลหิ จ.

ลงจฏฐีและสตตมีวิภัตติในที่ประกอบด้วย สามี,

อิสฺสร, อธิปติ, ทายาท, สภฺชิ, ปติญฺ, ปสฺสุต และ กุสลศัพท์

เช่น โคณานํ สามี, โคณฺสุ สามี. = โคณ + นํ / สุ

เป็นเจ้าของ แห่งวัวทั้งหลาย / ในวัวทั้งหลาย
 ควํ อิสฺสโร, โคสุ อิสฺสโร. = โค + นํ / สุ
 ผู้เป็นใหญ่ แห่งวัวทั้งหลาย / ในวัวทั้งหลาย
 ควํ อธิปติ, โคสุ อธิปติ. = โค + นํ / สุ
 ผู้เป็นอธิบดี แห่งวัวทั้งหลาย / ในวัวทั้งหลาย
 ควํ ทายาโท, โคสุ ทายาโท. = โค + นํ / สุ
 เป็นทายาท แห่งวัวทั้งหลาย / ในวัวทั้งหลาย
 ควํ สกฺขิ, โคสุ สกฺขิ. = โค + นํ / สุ
 เป็นผู้ดูแล แห่งวัวทั้งหลาย / ในวัวทั้งหลาย
 ควํ ปติฏฺ, โคสุ ปติฏฺ. = โค + นํ / สุ
 เป็นผู้รับหน้าที่ แห่งวัวทั้งหลาย / ในวัวทั้งหลาย
 ควํ ปสุโต, โคสุ ปสุโต. = โค + นํ / สุ
 เป็นผู้เกิด แห่งวัวทั้งหลาย / ในวัวทั้งหลาย
 ควํ กุสโล, โคสุ กุสโล. = โค + นํ / สุ
 เป็นผู้ฉลาด แห่งวัวทั้งหลาย / ในวัวทั้งหลาย

๓๐๔ : ๓๒๒. นิทฺธารणे จ.

ลงนัฏฐีวิภคตติ และสัจตมมีวิภคตติ ในอรรถ

นิทธารณะ

เช่น กณฺหา คาวินิ สมฺปนฺนชรีตมา. = คาวี + นํ

อ.-แห่งแม่วัว ท.หนา -แม่วัวดำ มีน้ำนมถึง
พร้อมที่สุด ย่อมเป็น

กณฺหา คาวีสุ สมฺปนฺนชীরตมา. = คาวี + สุ

อ.-ในแม่วัว ท.หนา -แม่วัวดำ มีน้ำนมถึงพร้อม
ที่สุด ย่อมเป็น

๓๐๕ : ๓๒๓. อนาทเว จ.

เมื่อมีอรรถอนาทร ลงฉกฺฐีและสัตตมีวิภัตติ

เช่น รุกฺโต ทารกสฺส ปฺพุพฺชิ. = ทารก + ส

เมื่อเด็กชาย ร้องให้อยู่, บิดา บวชแล้ว

รูกฺนฺตสฺมี ทารเก ปฺพุพฺชิ. = ทารก + สฺมี

เมื่อเด็กชาย ร้องให้อยู่, บิดา บวชแล้ว

๓๐๖ : ๒๘๙. กฺวจิ ทฺุตฺติยา ฉกฺฐีห'มตฺเต.

ลงทฺุตฺติยาวิภัตติ ในอรรถฉกฺฐีวิภัตติ บ้าง

เช่น อนฺตฺรา จ ราชคฺห์ อนฺตฺรา จ นาลนฺทํ อทฺธาน-
มคฺคปฏฺิปนฺโน.

พระศาสดาทรงเสด็จดำเนินไปสู่หนทางไกล
ระหว่างแห่งเมืองราชคฤห์และเมืองนาลันทา

๓๐๗ : ๒๙๐. ตติยา-สตัดมีนญจ.

ลงทุติยาวิภัติ ในอรรถตติยาวิภัติและสตัดมี
วิภัติ บ้าง

เช่น ตฺวญจ มํ นาภิภาสสิ. = อมุห + อ
ก็ ท่าน จะไม่กล่าว กับด้วยข้าพเจ้าหรือ?
เอกํ สมยํ ภควา. = สมย + อ
ในสมัยหนึ่ง อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า

๓๐๘ : ๓๑๗. ฉกฺขจี จ.

ลงฉกฺขวีวิภัติ ในอรรถตติยาวิภัติ และสตัดมี
วิภัติ บ้าง

เช่น กตํ เม ปาปํ. = อมุห + ส
บาป อันข้าพเจ้า กระทำแล้ว (ตติยา)
กุสโล ตฺวํ รตฺสฺส อํคปจฺจกานํ.
= อํคปจฺจก + น
ท่าน เป็นผู้ฉลาด ในส่วนน้อยใหญ่ทั้งหลาย
ของรถ (สตัดมี)

๓๐๙ : ๓๑๘. ทูติยา-ปญจมีนญจ.

ลงฉวัฐฐีวิภัตติ ในอรรถทูติยาวิภัตติ และปญจมี
วิภัตติ บ้าง

เช่น สหสา กมฺมสฺส กตฺตาโร. (ทูติยา)
ผู้กระทำ ซึ่งกรรม โดยผลุนผลัน
สพฺเพ ตสนฺติ ทณฺทสฺส. (ปญจมี)
สัตว์ทั้งปวง ย่อมสะดุ้งกลัว แต่อาชญา

๓๑๐ : ๓๒๔. กมฺม-กรณ-นิมิตฺตตฺถเฏสุ สดฺตมึ.

ลงสัตตมึวิภัตติ ในอรรถกรรม, กรณะ และ นิมิต

เช่น สุนฺทราวุโส อิมเ อาชีวกา ภิกฺขุสุ อภิวาเทนฺติ.
(กัมมะ)

ผู้มีอายุ อาชีวกเหล่านี้ ย่อมไหว้ ซึ่งภิกษุทั้ง
หลาย เป็นการดี

หตฺถเฏสุ ปิณฺฑทาย จรฺนฺติ. (กรณะ)
ย่อมเที่ยวไป เพื่อบิณฑบาต ด้วยมือทั้งหลาย
กุกฺขโร ทนฺเตสุ หณฺณเต. (นิมิต)
ช้าง ย่อมถูกฆ่า ในเพราะงาทั้งหลาย

๓๑๑ : ๓๒๕. สมปทานะ จ.

ลงสัตตตมีวิภัตติ ในอรรถสัมปทาน.(จตุตถีวิภัตติ)

เช่น สัมเพ ทินฺนํ มหปฺพลํ. = สัม + สฺมี

ทาน อันบุคคลถวายแล้ว แก่พระสงฆ์ เป็นทาน มีผลมาก

๓๑๒ : ๓๒๖. ปญจมยตุเถ จ.

ลงสัตตตมีวิภัตติ ในอรรถปัญจมีวิภัตติด้วย

เช่น กทลีสฺสุ คเช รกฺขณฺติ. = กทลี + สฺสุ

ย่อมรักษา ซึ่งข้างทั้งหลาย จากกลัวทั้งหลาย

๓๑๓ : ๓๒๗. กาล-ภาเวสุ จ.

เมื่อนามศัพท์ถูกประกอบอยู่ในอรรถกาลและภาวะ ลงสัตตตมีวิภัตติ

เช่น ปุพฺพพณฺหสมเย คโต (กาล)

เขาไปแล้ว ในเวลาเช้า

ภิกฺขุสุ โภชียมาเนสุ คโต. (ภาว/ลักษณะ)

เมื่อภิกษุทั้งหลาย อันมนุษย์ให้ฉันอยู่ บุรุษนั้น
ไปแล้ว

๓๑๔ : ๓๒๘. อุปฐัทยาธิกิสฺสร-วจนเ.

ลงสัตตมมีวิภัตติ ในที่กล่าวอรรถว่าเพิ่มอีกและเป็นใหญ่ แห่งอุปอุปัสัค และอิอุปัสัค

เช่น อุป ขาริย์ โทโณ. (อุป-อิทิกะ)

หนึ่งทะนาน ยิ่งกว่าในหนึ่งสาแหรก

อิ เทเวสุ พุฑุโ. (อิ-อิสฺสร)

พระพุทธรเจ้า เป็นใหญ่ ในเทพทั้งหลาย

๓๑๕ : ๓๒๙. มณฺฑิตุสฺสุกฺเกสุ ตติยา จ.

เมื่อมีอรรถว่าห้องใสและชวนชวาย ลงตติยาวิภัตติและสัตตมมีวิภัตติ

เช่น ฌาณน ฌาณสมึ วา ปสึทิต. (มณฺฑิต-ห้องใส)

ห้องใสแล้ว ด้วยฌาณ หรือในฌาณ

ฌาณน ฌาณสมึ วา อุกฺกุโก. (อุกฺกุก-ชวนชวาย)

ชวนชวาย)

ชวนชวายแล้ว ด้วยฌาณ หรือในฌาณ

จบการกัปปี โฉนมากัปปี กัณท์ที่ ๒

จบการกสูตว

๔. สมาสกัณฑ์

๓๑๖ : ๓๓๑. นามานํ สมาสो ยุตฺตตฺโถ.

ตั้งหมู่บทที่มีอรรถรวมกันสัมพันธ์กัน ชื่อว่า

สมาส

เช่น กณินทุสฺสํ = กณิน + ทุสฺส ผ่าเพื่อกฐิน

ชีวิตินุทริยํ = ชีวิต + อินุทริย อินทริยคือชีวิต

๓๑๗ : ๓๓๒. เตสํ วิภตฺติโย โลปา จ.

ลบริกัตติแห่งสมาสบท ตัทธิตบท และบทที่มี
อายุปัจจัยเป็นต้นเป็นที่สุด ที่มีอรรถประกอบกัน ห้ามลบข้าง

เช่น มหนฺโต ปุริโส = มหนฺต + สิ, ปุริส + สิ

วสิฏฺจสฺส อปฺจจํ = วสิฏฺจ + ส, อปฺจจ + สิ

ปพฺพตํ อิว อจฺจติ = ปพฺพต + อํ, อิว อจฺจติ

๓๑๘ : ๓๓๓. ปกฺติ จ'สฺส สรฺหฺตฺสฺส.

เมื่อลบริกัตติแล้ว ทำศัพท์ที่มีอรรถประกอบกัน
ที่มีสระเป็นที่สุด ให้เป็นปกติ

เช่น มหนฺต + สิ, ปุริส + สิ = มหนฺต, ปุริส

วสิฏฺจ + ส, อปฺจจ + สิ = วสิฏฺจ, อปฺจจ

ปพฺพต + อํ, อิว อจฺจติ = ปพฺพต อิว อจฺจติ

๓๑๙ : ๓๓๐. อุปสัคค-นิปาต-ปุพฺพโก อพยฺยิภาโว.

สมาสที่มีอุปสัคคและนิปาตอยู่หน้าและแปลเป็น
ประธาน ชื่ออัพยฺยิภาวะ

เช่น นครสุส สมึปฺ อุนฺนครี. (อุป + นคร) (อุปสัคค-)

ใกล้ แห่งเมือง ชื่อว่าอุนฺนคร. (ใกล้เมือง)

ปราสาทสุส อนฺโต อนฺโตปราสาทิ. (อนฺโต +

ปราสาท) (นิปาตปุพฺพกะ)

ในภายใน แห่งปราสาท ชื่อว่าอนฺโตปราสาท. (ใน
ภายในปราสาท)

๓๒๐ : ๓๓๕. โส นฺปุสกก-ลึงฺโค.

ตั้งอัพยฺยิภาวสมาส ให้เป็นนฺปุสกกลึงค์

เช่น อุนฺนครี = อุป + นคร

ใกล้เมือง

อนฺโตปราสาทิ = อนฺโต + ปราสาท

ในภายในปราสาท

๓๒๑ : ๓๔๙. ทิกฺขุเส'กตฺตํ.

สมาหารทิกฺขุสมาส เป็นเอกวจนะ นฺปุสกกลึงค์

เช่น ตโย โลกา ติโลกิ. (ติ + โลก)

โลกทั้งหลาย สาม ชื่อว่าติโลก. (โลกสาม)

๓๒๒ : ๓๕๙. ตถา ทวนุเท ปาณิ-ตฺตฺริย-โยคฺค-เสนงฺค-
ขุทฺทชนฺตฺก-วิวิธฺวิรุทฺธ-วิสภาคตฺถาทินฺนญจ.

ความเป็นเอกวจนะและนปฺงสกลิงค์ แห่งศัพท์ที่มี
มีอรรถอวัยวะของสัตว์ องค์กรประกอบของดนตรี องค์กรประกอบ
ของเครื่องไถนา องค์กรประกอบของกองทัพ สัตว์เล็ก ความเป็น
ปฏิบัติกันโดยประการต่างๆ และธรรมเนียมต่างกันโดย
ลักษณะ (แต่)เหมือนกันโดยกิจ ในสมาหารทวันทสมาส เป็น
เหมือนในสมาหารทิกุสมาส

เช่น จกฺขุ จ โสตณฺจ จกฺขุโสตฺ. (จกฺขุ + โสต)

ตาด้วย หูด้วย ชื่อว่าจกฺขุโสต. (ตาและหู)

คิตฺตณฺจ วาทิตณฺจ คิตฺตวาทิตฺ. (คิต + วาทิต)

การขบร้องด้วย การบรรเลงด้วย ชื่อว่าคิตฺตวาทิต.

(การขบร้องและการบรรเลง)

ผาโล จ ปาจนณฺจ ผาลปาจนฺ. (ผาล + ปาจน)

ผาลด้วย ปฏักด้วย ชื่อว่าผาลปาจน. (ผาลและ

ปฏัก)

อสิ จ จมฺมณฺจ อสิจมฺมฺ. (อสิ + จมฺม)

ดาบด้วย โล่ด้วย ชื่อว่าอสิจมฺม. (ดาบและโล่)

หํสา จ มกฺสา จ หํสมกฺสฺ. (หํส + มกฺส)

เหยียบ ท. ด้วย ยุง ท. ด้วย ชื่อว่าหํสมกฺส.

(เหลือบและยุง)

อหิ จ นกุลโล จ อหिनกุลล์. (อหิ + นกุล)

งูด้วย พังพอนด้วย ชื่อว่าอหिनกุล. (งูและ
พังพอน)

นามณจ รูปณจ นามรูป. (นาม + รูป)

นามด้วย รูปด้วย ชื่อว่านามรูป. (นามและรูป)

๓๒๓ : ๓๖๐. วิภาสา รุกข-ติณ-ปสุ-ธน-ธณฺณ-ชนปทา-
ทีนญจ.

ในวันทสมาส ศัพท์ที่กล่าวอรรถต้นไม้ หญ้า
สัตว์สี่เท้า ทรัพย์ ธัญญาชาติ และชนบทเป็นต้น เป็นเอกวจนะ
นปฺงฺสกลิงค์ บ้าง

เช่น อมฺพา จ ปนฺสา จ อมฺพปนฺสํ, อมฺพปนฺสา. (อมฺพ
+ ปนฺส)

มะม่วง ท.ด้วย ขนุน ท.ด้วย ชื่อว่าอมฺพปนฺส.

มฺฤชา จ ปพฺพชา จ มฺฤชปพฺพชํ, มฺฤชปพฺพชา.

(มฺฤช+ปพฺพช)

หญ้าปล้อง ท.ด้วย หญ้ามุงกระต่าย ท.ด้วย ชื่อ
ว่ามฺฤชปพฺพช.

คาโว จ มหิโส จ โคมหิสฺ, โคมหิสา. (โค + มหิส)
 วัด้วย ควายด้วย ชื่อว่าโคมหิส.

ชาตรูปญจ รชตญจ ชาตรูปราชต์, ชาตูปราชตา.

(ชาตูป+ราชต)

ทองด้วย เงินด้วย ชื่อว่าชาตูปราชต.

สาลี จ ยวา จ สาลิยวฺ, สาลิยวา. (สาลี + ยว)

ข้าวสาลีด้วย ข้าวบาเลย์ด้วย ชื่อว่าสาลิยว.

กาสิ จ โกสลา จ กาสิโกสลํ, กาสิโกสลา. (กาสิ

+ โกสล)

แคว้นกาสิด้วย แคว้นโกศลด้วย ชื่อว่ากาสิโกสล.

สุขญจ ทุกขญจ สุขทุกขํ, สุขทุกขานิ. (สุข +

ทุกข)

ความสุขด้วย ความทุกข์ด้วย ชื่อว่าสุขทุกข.

๓๒๔ : ๓๓๙. ทวิปเท ตูลุยาธิกรณเ กम्मธารโย.

เมื่อมีบททั้งสองอันมีอรรถที่ตั้งเหมือนกัน หมู่
 บทนั้น ชื่อว่ากัมมธารยสมาส

เช่น มหนฺโต ปุริโส มหาปุริโส. (มหนฺต + ปุริส)

บุรุษ ผู้ประเสริฐ ชื่อว่ามหาปุริส. (บุรุษผู้
 ประเสริฐ, มหาบุรุษ)

๓๒๕ : ๓๔๘. สงฺขยา-ปฺพุโพ ทิคุ.

ตั้งกัมมचारยสมาสที่มีสังขยาอยู่หน้า ชื่อว่าทิกุ-
สมาส

เช่น ตโย โลกา ติโลก. (ติ + โลก)

โลกทั้งหลาย สาม ชื่อว่าติโลก. (โลกสาม)

๓๒๖ : ๓๔๑. อุภ ตปฺปริสา.

ตั้งกัมมचारยสมาสและทิกุสมาสทั้งสอง ชื่อว่า
ตปฺปริสสมาส

ตปฺปริสสมาส ๒

- สุทตตปฺปริสะ ได้แก่ ทุตติยา - อโลปตปฺปริสะ

- มิสสกตปฺปริสะ ได้แก่ กัมมचारยสมาสและทิกุ-

สมาส

๓๒๗ : ๓๕๑. อ'มาทโย ปร-ปเทภิ.

หมุบทที่มี อ'วิภัตติเป็นต้นเป็นที่สุด ย่อมถูก
ย่อเข้ากับบทหลังบ้าง และหมุบทที่ย่อแล้วนั้น ชื่อว่าตปฺปริส-
สมาส

สุขํ ปตฺโต สุขปฺปตฺโต. (สุข + ปตฺต)

ถึงแล้ว ซึ่งความสุข ชื่อว่าสุขปฺปตฺต. (ผู้ถึงความ

สุข)

๓๒๘ : ๓๕๒. อญฺญ-ปทตฺเตสุ พหุพฺพีหิ.

ย่อนามบทเข้าด้วยกันในอรรถของบทอื่น บ้าง
และตั้งชื่อว่าพหุพพีหิสมาส

เช่น สุนฺหฺรํ คนฺธํ อสุสาติ สุกนฺธํ, จนฺทนํ. (สุ + คนฺธ)
กลืน อันหอม ของจันทน์นั้น มีอยู่ เหตุฉะนั้น ชื่อว่า
สุกนฺธ.

๓๒๙ : ๓๕๗. นามานํ สมุจฺจโย ทวนฺโท.

ตั้งนามบทที่มีอรรถรวบรวมมีวิภัติเดียวกัน
ชื่อว่าวันทสมาส บ้าง

เช่น เทโว จ มนุสฺโส จ เทวมนุสฺสา. (เทว + มนุสฺส)
เทวดาด้วย มนุษย์ด้วย ชื่อว่าเทวมนุสฺส.
(เทวดาและมนุษย์)

๓๓๐ : ๓๔๐. มหตฺ มหา ตฺลฺยาธิกรณ ปเท.

เพราะบทหลังที่มีอรรถเหมือนกัน แปลง มหฺนฺต
ศัพท์ เป็น มหา

เช่น มหฺนฺโต ปุริโส มหาปุริโส. (มหฺนฺต + ปุริส)
บุรุษ ผู้ประเสริฐ ชื่อว่ามหาปุริส. (บุรุษผู้
ประเสริฐ, มหาบุรุษ)

๓๓๑ : ๓๕๓. อิตฺถิยํ ภาสิต-ปุมิตฺถิ ปุมาว เจ.

เพราะบทหลังที่เป็นตุลยาธิกรณะเป็นอิตถิลิงค์
หากว่า เคยกล่าวปุงลิงค์ ศัพท์อิตถิลิงค์นั้น ฟังทราบว่าเป็น
เหมือนปุงลิงค์ (ในพหุพพีหิสมาส)

เช่น ทีฆา ชงฺฆา อสุสาติ ทีฆชงฺฆโ, ปุคฺคโล. (ทีฆา
+ ชงฺฆา)

แข่ง อ้นยาว ของบุคคลนั้น มีอยู่ เหตุนั้น ชื่อว่า
ทีฆชงฺฆ.

๓๓๒ : ๓๕๓. กัมมธารย-สญฺเญ จ.

เพราะบทหลังที่เป็นตุลยาธิกรณะที่เป็นอิตถิ-
ลิงค์ ถ้าศัพท์นั้นเคยเป็นปุงลิงค์ ก็ให้ทราบว่าเป็นเหมือนปุง-
ลิงค์ ในกัมมธารยสมาส

เช่น ขตฺติยา กณฺเฎา ขตฺติยกณฺเฎา. (ขตฺติยา + กณฺเฎา)
สวาน้อย ผู้เป็นกษัตริย์ ชื่อว่าขตฺติยกณฺเฎา.
(สวาน้อยกษัตริย์)

๓๓๓ : ๓๕๔. อตฺตํ หนฺสฺส ตปฺปฺริเส.

ในตปฺปฺริสสมาส เพราะพยัญชนะหลัง แปลง น
นิบาต เป็น อ

เช่น น พุราหฺมโณ อพุราหฺมโณ. (น + พุราหฺมณ)

พราหมณ์ ไม่ใช่ ชื่อว่าพราหมณ. (ผู้ไม่ใช่พราหมณ์)

๓๓๔ : ๓๔๕. สเว อนุ.

ในตัมปปริสสมาส เพราะสระหลัง แปลง นนิบาท เป็น อนุ

เช่น น อริโย อนุริโย. (น + อริย)

พระอริยะ ไม่ใช่ ชื่อว่าอนุริย. (ไม่ใช่พระอริยะ)

๓๓๕ : ๓๔๖. กท กุสุส.

ในตัมปปริสสมาส เพราะสระหลัง แปลง กุนิบาท เป็น กท

เช่น กุจฉิตํ อนุหนิ กทหนิ. (กุ + อนุหน)

ข้าว อันน่าเกลียด ชื่อว่ากทหน. (ข้าวอันน่าเกลียด)

๓๓๖ : ๓๔๗. กวปฺปกํ ลวณ จ.

ในตัมปปริสสมาส แปลง กุนิบาทที่มีอรรถว่าน้อย เป็น กว.

เช่น อปฺปกํ ลวณิ กาลวณิ. (กุ + ลวณ)

เกลือ จำนวนน้อย ชื่อว่ากาลวณ. (เกลือ่น้อย)

๓๓๗ : ๓๕๐. กุวัจิจิ สมาสหนุต-คตาทน'มการนุโต.

แปลงสระที่สุทของนามที่ตั้งอยู่ในที่สุทของ
สมาส เป็น อ ในบางอุทาหรณ์. (และสามารถลง กบัจจยได้
ด้วย การศัพท์)

เช่น ดิสฺโส รตฺติโย ติรตฺตํ. (ติ + รตฺติ)

ราตรีทั้งหลาย สาม ชื่อว่าติรตฺต. (สามราตรี)

นตฺถิ เหตุ อสฺสาติ อเหตุโก. (น + เหตุ)

เหตุ ของกรรมนั้น ไม่มี เพราะเหตุนั้น ชื่อว่า
อเหตุก. (ไม่มีเหตุ)

๓๓๘ : ๓๕๖. นทิมฺหา จ.

หลังจาก อี และ อุ ที่กล่าวอิตถิลิงค์อันมีชื่อวานที่
อันตั้งอยู่ในที่สุทของสมาส ลง กบัจจย

เช่น พหู นทโย อสมินฺติ พหุนทโก. (พหู + นท) มี
แม่น้ำมาก

แม่น้ำทั้งหลาย มาก ในที่นี้ มีอยู่ เพราะเหตุนั้น
ชื่อว่าพหุนทิก.

๓๓๙ : ๓๕๘. ชายาย ตุทฺ-ชานิ ปติมฺหิ.

เพราะปติศัพท์ แปลง ชายาศัพท์ เป็น ตุทฺ และ
ชานิ ในบางอุทาหรณ์

เช่น ชายา จ ปติ จ ตุ่ทำปติ. (ชายา + ปติ)
ภรรยาด้วย สามีด้วย ชื่อว่าตุ่ทำปติ. (ภรรยาและ
สามี)

ชายา จ ปติ จ ชานิปติ. (ชายา + ปติ)
ภรรยาด้วย สามีด้วย ชื่อว่าชานิปติ. (ภรรยา
และสามี)

๓๔๐ : ๓๕๕. ฌนุมาหา จ.

ลง อา ปัจจัยหลังจากฌนุศัพท์ที่ตั้งอยู่ในที่สุด
สมาส บ้าง

เช่น คาณทีโว ฌนุ อสุสาติ คาณทีวธนวา, ราชา.
(คาณทีว + ฌนุ)

ฌนุ อันมีข้อมาก ของพระราชาพระองค์นั้น มีอยู่
เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าคาณทีวธนว. (ผู้มีฌนุมีข้อมาก)

๓๔๑ : ๓๓๖. อัม วิภตฺติห'มการนฺตา อพฺยยีภาวา.

แปลงวิภตฺติทั้งหลายที่เป็นเบื้องต้นหลังจากอัพยยี-
ภาวสมาส ที่เป็น อการันต์ เป็น อัม บ้าง.

เช่น นครสฺส สมีปี อุปนคร. (อุป + นคร)
ใกล้ แห่งเมือง ชื่อว่าอุปนคร. (ใกล้เมือง)

๓๔๒ : ๓๓๗. สโร รสุโส นปุสเก.

ให้ทำรัสสะสระที่สุดของสมาสที่เป็นไปในนปุง-
สกลิงค์

เช่น ภิกขาย สมิทฐิติ สุภิกขิ. (สุ + ภิกขา)

สมบุรณั ด้วยอาหาร ชื่อว่าสุภิกข. (สมบุรณัด้วย
อาหาร)

๓๔๓ : ๓๓๘. อญฺญสุมา โลโป จ.

ลบวิภัตติหลังจากอัพยยีภาวสมาสอันอื่นจาก
ออการันต์

เช่น อิตถีสฺ อธิกิจฺจ อธิตุถิ. (อธิ + อตถีส)

อาศัยแล้ว ในหญิงทั้งหลาย ชื่อว่าอธิตุถิ. (อาศัย
ในหญิง)

จบสมาสกัปปิ โนนามกัปปิ กัณท์ที่ ๗

จบสมาสสูตร

๕. ตั้ทิตักัณท์

๓๔๔ : ๓๖๑. วา ฦปจเจ.

ลง ฦปจจัย ในอรรถอปจจะ บ้าง

เช่น วสิฏฺจสฺส อปจจํ วสิฏฺจโ. (วสิฏฺจ + ฦ)

เหล่ากอ ของนายวสิฏฺจระ ชื่อว่าวสิฏฺจ. (เหล่ากอ
กอนายวสิฏฺจระ)

๓๔๕ : ๓๖๖. ฦายน-ฦาน วจฺจาทิโต.

ลง ฦายน และ ฦานปจจัย หลังจากศัพท์มี วจฺจ
เป็นต้น ในอรรถอปจจะ บ้าง

เช่น กจฺจสฺส อปจจํ กจฺจายโน. (กจฺจ + ฦายน)

เหล่ากอ ของนายกจฺจจะ ชื่อว่ากจฺจายน.
(เหล่ากอนายกจฺจจะ)

กจฺจสฺส อปจจํ กจฺจายโน. (กจฺจ + ฦาน)

เหล่ากอ ของนายกจฺจจะ ชื่อว่ากจฺจายน. (เหล่ากอ
นายกจฺจจะ)

๓๔๖ : ๓๖๗. ฦเญโย กตฺติกาทิหิ.

ลง ฦเญยปจจัย หลังจากศัพท์มี กตฺติกา เป็นต้น
ในอรรถอปจจะ บ้าง

เช่น กตติกาย อปจจํ กตติเกยโย. (กตติกา + เณยฺย)
 เหล่ากอ ของนางกัตติกา ชื่อว่ากตติเกยฺย.

(เหล่ากอของกัตติกา)

๓๔๗ : ๓๖๘. อโต ณี วา.

ลง ณีปัจจย หลังจากอการันต์ ในอรรถปัจจัยจะ

บ้าง

เช่น ทกฺขสฺส อปจจํ ทกฺขิ. (ทกฺข + ณี)

เหล่ากอ ของผู้ขยัน ชื่อว่าทกฺขิ. (เหล่ากอของผู้

ขยัน)

๓๔๘ : ๓๗๑. ฌโว'ปคฺวาทีหิ.

ลง ฌวปัจจย หลังจากศัพท์มี อุปฺคฺ เป็นต้น ใน

อรรถปัจจัยจะ บ้าง

เช่น อุปฺคฺสฺส อปจจํ โอปคฺโว. (อุปฺคฺ + ฌว)

เหล่ากอ ของอุปฺคฺ ชื่อว่าโอปคฺว. (เหล่ากอของ

อุปฺคฺ)

๓๔๙ : ๓๗๒. เณร วิธฺวาทีโต.

ลง เณรปัจจย หลังจากศัพท์มี วิธฺวา เป็นต้น ใน

อรรถปัจจัยจะ บ้าง

เช่น วิธวาย อปจํ เวชเวโร. (วิธวา + เณร)
 เหล่ากอ ของนางวิธวา ชื่อว่าเวชเวร. (เหล่ากอ
 ของวิธวา)

สมณสุส อปจํ สามเณโร. (สมณ + เณร)
 เหล่ากอ ของพระสมณะ ชื่อว่าสามเณร.
 (เหล่ากอพระสมณะ)

๓๕๐ : ๓๗๓. เยน วา สัมภูจํ ทรติ จรติ วหติ ฦโก.

ผสมแล้ว ด้วยสิ่งใดก็ดี ย่อมข้าม ย่อมเที่ยวไป
 ย่อมนำไป ด้วยสิ่งใด ก็ดี ลง ฦกปัจจัย บ้าง

เช่น ติเลน สัมภูจํ โภชนํ เตลิกํ. (ติล + ฦก)
 โภชนะ อันผสมแล้ว ด้วยงา ชื่อว่าเตลิก. (ผสม
 ด้วยงา)

นาวาย ทรตีติ นาวโก. (นาวา + ฦก)
 ย่อมข้าม ด้วยเรือ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่านาวิก.
 (ผู้ข้ามด้วยเรือ)

สกฏฺเณน จรตีติ สากฎิกโก. (สกฏฺ + ฦก)
 ย่อมเที่ยวไป ด้วยเกวียน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่า
 สากฎิก. (ผู้เที่ยวไปด้วยเกวียน)

สีเสน วหตีติ สีสิโก. (สีส + ฦก)

ย้อมนำไป ด้วยศิระชะ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสีลิก.
(ผู้นำไป ด้วยศิระชะ)

๓๕๑ : ๓๗๔. ต'มธิตะ เตหนกตาทิ-สนุหนิธาน-นิโยค-สิปป-
ภณฺท-ชีวิกตฺเถสุ จ.

ลง ฦกปัจจย ในอรรถย้อมสวดคัมภีร์นั้น, ถูก
กระทำด้วยสิ่งนั้น, นับเนื่องในสิ่งนั้น, ประกอบในสิ่งนั้น,
ศิลปะของบุคคลนั้น, สินค้าของบุคคลนั้น และเครื่องเลี้ยงชีพ
ของบุคคลนั้น บ้าง

เช่น วินยมธิตะ เวนยโก. (วินย + ฦก)

ย้อมสวด ซึ่งพระวินัย ชื่อว่าเวนยิก. (ผู้สวดพระ
วินัย)

กาเยน กตํ กมฺมํ กายิกํ. (กาย + ฦก)

กรรม อันถูกกระทำแล้ว ทางกาย ชื่อว่ากายิก.
(อันถูกกระทำทางกาย)

สรีเร สนุหนิธานา เวทนา สารีริกา. (สรีร + ฦก)

เวทนา อันนับเนื่อง ในสรีระ ชื่อว่าสารีริก. (อัน
นับเนื่องในสรีระ)

ทฺวารเ นิยุตฺโต โทวาริกอ. (ทวาร + ฦก)

ประกอบแล้ว ที่ประตู ชื่อว่าโทวาริก. (ผู้ประกอบ
ที่ประตู, ผู้เฝ้าประตู)

วีณา อสฺส สิปปี เวณิกโก. (วีณา + ณิก)
 การตีตพิณ เป็นศิลปะ ของบุคคลนั้น ชื่อว่า
 เวณิก. (ผู้มีการตีตพิณเป็นศิลปะ)

สกุณฺเณ หนตุวา ชีวตีติ สากุณิกโก. (สกุณ + ณิก)
 ฆ่าแล้ว ซึ่งนกทั้งหลาย ย่อมเป็นอยู่ เพราะเหตุ
 นั้น ชื่อว่าสากุณิก. (ผู้ฆ่านกเลี้ยงชีพ, นายพรานนก)

๓๕๒ : ๓๗๖. ฌ รากา ตสฺเส'ท'มญฺญตุเถสุ จ.

ลง ฌบัจจัย หลังจากศัพท์อันกล่าวอรรถนํ้าย้อม,
 อรรถว่า ทรัพย์สินของบุคคลนั้น และในอรรถเหล่านี้ บ้าง

เช่น กสาเวน รตุตํ วตุถํ กาสาวํ. (กสาว + ฌ)

ผ้า อันถูกย้อมแล้ว ด้วยน้ำฝาด ชื่อว่ากสาว.
 (ผ้าอันถูกย้อมด้วยน้ำฝาด, ผ้ากสาวพัสตร์)

สุกรสุส อิทํ มंसํ โสกรํ. (สุกร + ฌ)

เนื้อนี้ ของสุกร ชื่อว่าโสกร. (เนื้อของสุกร)

๓๕๓ : ๓๗๘. ชาตาทิน'มิมิยา จ.

ลง อิม และ อียบัจจัย ในอรรถมี ชาตะ เป็นต้น

เช่น ปจฺจนา ชาโต ปจฺจนิโม. (ปจฺจนา + อิม)

ผู้เกิดแล้ว ในภายหลัง ชื่อว่าปจฺจนิม. (ผู้เกิดใน
 ภายหลัง)

มนุสฺสชาติยา ชาโต มนุสฺสชาติโย. (มนุสฺสชาติ
+ อีย)

เกิดแล้ว โดยชาติของมนุษย์ ชื่อว่ามนุสฺสชาติย.
(ผู้เกิดโดยชาติมนุษย์)

๓๕๔ : ๓๗๙. สมฺมุตฺเต กณฺ-ถนา.

ลง กณฺ และ ฏปฺจจย ในอรรถสมุหะ (หฺม)

เช่น มนุสฺसानํ สมฺมโห มานุสฺสโก. (มนุสฺส + กณฺ)
หฺม แห่งมนุษย์ทั้งหลาย ชื่อว่ามานุสฺสก. (หฺม
แห่งมนุษย์)

มนุสฺसानํ สมฺมโห มานุสฺโส. (มนุสฺส + ถ)

หฺม แห่งมนุษย์ทั้งหลาย ชื่อว่ามานุสฺส. (หฺมแห่ง
มนุษย์)

๓๕๕ : ๓๘๐. คาม-ชน-พนฺธุ-สหายาทีหิ ตา.

ลง ตาปฺจจย หลังจากศัพท์มี คาม, ชน, พนฺธุ
และ สหาย เป็นต้น ในอรรถสมุหะ (หฺม)

เช่น คามานํ สมฺมโห คามตา. (คาม + ตา)

หฺม แห่งหมู่บ้านทั้งหลาย ชื่อว่าคามตา. (หฺม
แห่งหมู่บ้าน)

ชนานํ สมฺภูโห ชนตา. (ชน + ตา)

หมฺแห่งชนทั้งหลาย ชื่อว่าชนตา. (หมฺแห่งชน)

พนฺธฺนํ สมฺภูโห พนฺธฺตา. (พนฺธฺ + ตา)

หมฺแห่งเผ่าพันธุ์ทั้งหลาย ชื่อว่าพนฺธฺตา. (หมฺแห่งเผ่าพันธุ์)

สหายนํ สมฺภูโห สหายตา. (สหาย + ตา)

หมฺแห่งสหายทั้งหลาย ชื่อว่าสหายตา. (หมฺแห่งสหาย)

๓๕๖ : ๓๘๑. ต'ทสฺส จาน'มิโย จ.

ลง อียปัจจย ในอรรถว่า “ตทสฺส จานํ”

เช่น มทนสฺส จานํ มทนียํ. (มทน + อีย)

เหตุแห่งความมัวเมา ชื่อว่ามทนีย. (สุรา)

๓๕๗ : ๓๘๒. อุปมตฺถายิตตฺตํ.

ลง อายิตตฺตปัจจย ในอรรถอุปมา (การเปรียบเทียบ)

เช่น ฐโม วีย ทิสฺสติ อทุ วนํ ตทิทํ ฐมฺมายิตตฺตํ. (ฐม + อายิตตฺต)

ป่าไผ่ ย่อมปรากฏ เหมือนควันไฟ ป่าไผ่ ชื่อว่าฐมฺมายิตตฺต. (เหมือนควันไฟ)

๓๕๘ : ๓๘๓. ตหุณิสฺสิตตเถ โล.

ลง ลปัจจย ในอรรถตันนิสสิตะและ “ตทสฺส จานํ”

เช่น ทุฏฺฐุ นิสฺสิตํ ทุฏฺฐุจฺจุลฺลํ. (ทุฏฺฐุ + ล)

อาศัยแล้ว ซึ่งสิ่งที่ไม่ดี ชื่อว่าทุฏฺฐุจฺจุลฺล. (อาศัยสิ่ง
ไม่ดี)

ทุฏฺฐุ จานํ ทุฏฺฐุจฺจุลฺลํ. (ทุฏฺฐุ + ล)

ที่ตั้ง ของสิ่งไม่ดี ชื่อว่าทุฏฺฐุจฺจุลฺล. (ที่อันไม่ดี)

๓๕๙ : ๓๘๔. อาลุ ตพฺพหุเล.

ลง อาลุปัจจย ในอรรถตัพพหุละ (มีมากแห่งสิ่ง
นั้น)

เช่น อภิขุฉมา อสฺส ปกฺติ อภิขุฉมาลู. (อภิขุฉมา + อาลุ)

การเพ่งโทษ ของบุคคลนั้น เป็นปกติ ชื่อว่า
อภิขุฉมาลู. (ผู้มีการเพ่งโทษเป็นปกติ)

๓๖๐ : ๓๘๗. ญฺย-ตฺต-ตา ภาเว ตฺสุ.

ลง ญฺย, ตฺต และ ตาปัจจย ในอรรถภาวะ

เช่น อโรคสฺส ภาโว อารอคฺยํ. (อโรค + ญฺย)

ความเป็น แห่งผู้ไม่มีโรค ชื่อว่าอารอคฺย. (ความ
เป็นแห่งผู้ไม่มีโรค)

ปัสฺสุกฺกิสฺส ภาโว ปัสฺสุกฺกิตฺตํ. (ปัสฺสุกฺกิก + ตฺต)

ความเป็นแห่งผู้ทรงไว้ซึ่งผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ชื่อ
ว่าปัสกุลิกตต. (ความเป็นแห่งผู้ทรงไว้ซึ่งผ้าบังสุกุลเป็นวัตร)
นิทุทARAM สส ภาโว นิทุทARAM ตา. (นิทุทARAM
+ ตา)

ความเป็น แห่งผู้ยินดีในการนอน ชื่อว่านิทุทา-
รามตา. (ความเป็นแห่งผู้ยินดีในการนอน)

๓๖๑ : ๓๘๘. ฌ วิสมาทิหิ.

ลง ฌปัจจย หลังจากศัพท์มี วิสม เป็นต้น ใน
อรรถภาวะ

เช่น วิสมสส ภาโว เวสมํ. (วิสม + ฌ)

ความเป็น แห่งที่อันไม่เสมอ ชื่อว่าเวสม. (ความ
เป็นแห่งที่อันไม่เสมอ)

๓๖๒ : ๓๘๙. รมณียาทิโต กณฺ.

ลง กณฺ, ตต และ ตาปัจจย หลังจากศัพท์มี
รมณีย เป็นต้น ในอรรถภาวะ

เช่น รมณียสส ภาโว รามณียกํ. (รมณีย + กณฺ)

ความเป็น แห่งที่อันน่ารื่นรมย์ ชื่อว่ารามณียก.
(ความเป็นแห่งที่อันน่ารื่นรมย์)

๓๖๓ : ๓๗๐. วิเสเส ตระ-ตมิ'สิกิ'ยัญญา.

ลง ตระ, ตมิ, อีสิก, อีย และ อิญจปัจจย ในอรรถ
วิเสสะ

เช่น สพุเพ อิเม ปาปา, อยมิเมส วิเสเสน ปาโปติ
ปาปตโร. (ปาป+ตระ)

ชนเหล่านี้ทั้งหมด เป็นคนชั่ว, คนนี้ เป็นคนชั่ว
โดยวิเศษ กว่าชนเหล่านี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปาปตระ. (ผู้ชั่ว
กว่า)

สพุเพ อิเม ปาปา, อยมิเมส อติสเยน ปาโปติ
ปาปตโม. (ปาป+ตมิ)

ชนเหล่านี้ทั้งหมด เป็นคนชั่ว, คนนี้ เป็นคนชั่ว
โดยวิเศษที่สุด กว่าชนเหล่านี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปาปตมิ. (ผู้
ชั่วที่สุด)

สพุเพ อิเม ปาปา, อยมิเมส วิเสเสน ปาโปติ
ปาปิสสิโก. (ปาป+อีสิก)

ชนเหล่านี้ทั้งหมด เป็นคนชั่ว, คนนี้ เป็นคนชั่ว
โดยวิเศษ กว่าชนเหล่านี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปาปิสสิก. (ผู้ชั่ว
กว่า)

สพุเพ อิเม ปาปา, อยมิเมส วิเสเสน ปาโปติ
ปาปิโย. (ปาป+อีย)

ชนเหล่านี้ทั้งหมด เป็นคนชั่ว, คนนี้ เป็นคนชั่ว
โดยวิเศษ กว่าชนเหล่านี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปาปิย. (ผู้ชั่ว
กว่า)

สพเพ อิเม ปาปา, อยมิเมสํ อติสเยน ปาโปติ
ปาปิฏฺโจ. (ปาป+อิฏฺจ)

ชนเหล่านี้ทั้งหมด เป็นคนชั่ว, คนนี้ เป็นคนชั่ว
โดยวิเศษที่สุด กว่าชนเหล่านี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปาปิฏฺจ. (ผู้
ชั่วที่สุด)

๓๖๔ : ๓๙๘. ตทสฺสตุถิติ วิ จ.

ลง วิปัจจัย ในอรรถตทสฺสตุถิติ

เช่น เมธา อสฺส อตุถิติ เมธาวิ. (เมธา + วิ)

ปัญญา ของบุคคลนั้น มีอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่า
เมธาวิ. (ผู้มีปัญญา)

๓๖๕ : ๓๙๙. ตปาทิตโต สี.

ลง สีปัจจัย หลังจากศัพท์มี ตป เป็นต้น ในอรรถ
ตทสฺสตุถิติ

เช่น ตโป อสฺส อตุถิติ ตปสฺสี. (ตป + สี)

ความเพียร ของบุคคลนั้น มีอยู่ เพราะเหตุนั้น
ชื่อว่าตปสฺสี. (ผู้มีความเพียร)

๓๖๖ : ๔๐๐. ทณฺหาทิตโต อิก-อี.

ลง อิก และ อีปัจจยฺ หลังจากศัพท์มี ทณฺห
เป็นต้น ในอรรถตทัสสตีติ

เช่น ทณฺโห อสฺส อตฺถิตฺติ ทณฺณโก. (ทณฺห + อิก)

ไม่ทำ ของบุคคลนั้น มีอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่า
ทณฺหิก. (ผู้มีไม่ทำ)

ทณฺโห อสฺส อตฺถิตฺติ ทณฺหี. (ทณฺห + อี)

ไม่ทำ ของบุคคลนั้น มีอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่า
ทณฺหี. (ผู้มีไม่ทำ)

๓๖๗ : ๔๐๑. มรฺฐาทิตโต โร.

ลง รัปัจจยฺ หลังจากศัพท์มี มรฺฐ เป็นต้น ในอรรถ
ตทัสสตีติ

เช่น มรฺฐ อสฺส อตฺถิตฺติ มรฺฐโร. (มรฺฐ + ร)

น้ำหวาน ของสิ่งนั้น มีอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่า
มรฺฐร. (มีน้ำหวาน)

๓๖๘ : ๔๐๒. คุณาทิตโต วนฺตฺ.

ลง วนฺตฺปัจจยฺ หลังจากศัพท์มี คุณ เป็นต้น ใน
อรรถตทัสสตีติ

เช่น **คุโณ อสฺส อตฺถิติ คุณฺวา.** (คุณ + วนฺตุ)
 คุณ ของบุคคลนั้น มีอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่า
คุณฺวานฺตุ. (ผู้มีคุณ)

๓๖๙: ๔๐๓. สติยาทีหิ มนฺตุ.

ลง มนฺตุปัจจัย หลังจากศัพท์มี สติ เป็นต้น ใน
 อรรถทศสัตฺถิ

เช่น สติ อสฺส อตฺถิติ สติมา. (สติ + มนฺตุ)
 สติ ของบุคคลนั้น มีอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่า
สติมนฺตุ. (ผู้มีสติ)

๓๗๐: ๔๐๕. สหฺฐาทิโต ฌ.

ลง ฌปัจจัย หลังจากศัพท์มี สหฺฐา เป็นต้น ใน
 อรรถทศสัตฺถิ

เช่น สหฺฐา อสฺส อตฺถิติ สหฺโธ, ปุริโส. (สหฺฐา + ฌ)
 ศรัทธา ของบุคคลนั้น มีอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่า
สหฺฐ. (ผู้มีศรัทธา)

๓๗๑: ๔๐๘. อายุสฺสุการา'ส มนฺตุมฺหิ.

เพราะมนฺตุปัจจัย แปลง อักขรที่สุดของอายุ
 ศัพท์ เป็น อสฺ

เช่น อายุ อสฺส อตถิติ อายสฺมา. (อายุ + มนฺตุ)
 อายุ ของบุคคลนั้น มีอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่า
 อายสฺมนฺตุ. (ผู้มีอายุ)

๓๗๒: ๓๘๕. ตปฺปกติ-วจนเ มโย.

ลง มยปัจจย ในอรรถตปฺปกติ (การทำด้วยสิ่ง
 นั้น)

เช่น สุวณฺเณน ปกตํ กมฺมํ โสวณฺณมยํ. (สุวณฺณ +
 มย)

การงาน อันถูกกระทำแล้ว ด้วยทอง ชื่อว่า
 โสวณฺณมย. (อันถูกกระทำแล้วด้วยทอง)

๓๗๓: ๔๐๖. สงฺขยาปุรณเ โม.

ลง มปัจจย ในอรรถสังขยาปุรณะ (เต็มแห่ง
 สังขยา)

เช่น ปญฺจนฺนํ ปุรโณ ปญฺจโม. (ปญฺจ + ม)
 เต็ม แห่งห้าทั้งหลาย ชื่อว่าปญฺจม. (ที่ ๕)

๓๗๔: ๔๐๘. ส ฉสฺส วา.

แปลง ฉ เป็น ส บ้าง ในสังขยาปุรณะ

เช่น ฉนฺนํ ปุรโณ สญฺโจ, ฉญฺโจ วา. (ฉ + จ)

เต็ม แห่งหกทั้งหลาย ชื่อว่าสฏฺจ, ชื่อว่าจฏฺจ
บ้าง. (ที่ ๖)

๓๗๕: ๔๑๒. เอกาทิโต ทสสสี.

ลง อีปัจจัยในที่สุดแห่งทศศัพท์ ที่อยู่หลังจาก
สังขยาศัพท์มี เอก เป็นต้น ในอรรถสังขยาปุระณะ บ้าง

เช่น เอกาทสนฺนํ ปุรณี เอกาทสี. (เอกาทส + อี)

เต็ม แห่งสิบเอ็ดทั้งหลาย ชื่อว่าเอกาทสี. (ที่ ๑๑)

๓๗๖: ๒๕๗. ทเส โส นิจฺจยจ.

เพราะทศศัพท์ แปลง ฉสังขยา เป็น โส แนนอน

เช่น โสพส = ฉ + ทส สิบหก

๓๗๗ : ๐. อหฺเต นิคฺคหิตยจ.

ลงนิกคหิตอาคมในที่สุดแห่งสังขยาเหล่านั้น

เช่น ปญจทสี = ปญจทสี + อํ สิบห้า

๓๗๘: ๔๑๔. ตี จ.

ลง ตี อาคมในที่สุดแห่งสังขยาเหล่านั้น โดย
กำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี

เช่น วิสตี = วิส + ตี ยี่สิบ

๓๗๙: ๒๕๘. ล ท-ราหิ.

แปลง ท และ ร ของสังขยาศัพท์ เป็น ล โดย
กำหนดตามอนุททาหรณในพระบาลี

เช่น โสพล = ฉ + ทส ลิบหก

จตุตาลีสี = จตุตาร + อีส ลีลิบ

๓๘๐ : ๒๕๕. วิสติ-ทเสสุ พา ทฺวิสุส ตฺ.

เพราะ วิสติ และ ทสศัพท์ แปลง ทฺวิ เป็น พา บ้าง

เช่น พาวิสติ อินฺทฺริยานิ = ทฺวิ + วิสติ อินฺทฺริย

ทั้งหลาย ๒๒

พารส มนุสุสา = ทฺวิ + ทส ม นุ ๒ ษ ย์

ทั้งหลาย ๑๒ คน

๓๘๑ : ๒๕๔. เอกาทิโต ทส ร สงฺขยาเน.

แปลง ท ของ ทสศัพท์ หลังจากสังขยามี เอก
เป็นต้น เป็น ร ในสังขยา บ้าง

เช่น เอการส, เอกาทส = เอก + ทส ลิบเอ็ด

พารส, ทฺวาทส = ทฺวิ + ทส ลิบสอง

๓๘๒ : ๒๕๙. อฏฺฐาทิโต จ.

แปลง ท ของ ทสศัพท์ หลังจากสังขยามี อฏฺฐ
เป็นต้น เป็น ร ในสังขยา บ้าง

เช่น อฏจารส, อฏจาทส = อฏจ + ทส สิบแปด

๓๘๓ : ๒๕๓. เทวภฏจาทห'มากาโร वा.

เพราะสังขยา แปลงสระที่สุดของสังขยาศัพท์คือ
ทฺวิ, เอก และ อฏจ เป็น อา บ้าง

เช่น ทฺวาทส = ทฺวิ + ทส สิบสอง

เอกาทส = เอก + ทส สิบเอ็ด

อฏจารส = อฏจ + ทส สิบแปด

๓๘๔ : ๔๐๗. จตุจ-เจहि ण-जा.

ลง ถป้จจัย หลังจาก จตุ สังขยา และลง จป้จจัย
หลังจาก ฉ สังขยา ในอรรถสังขยาปุระณะ

เช่น จตุตุโถ = จตุ + ถ ที่สี่

ฉฏโจ = ฉ + จ ที่หก

๓๘๕ : ๔๐๘. ทฺวิ-ตีहि तिโย.

ลง ตियป้จจัย หลังจาก ทฺวิ และ ति สังขยา ใน
อรรถสังขยาปุระณะ

เช่น ทฺติโย = ทฺวิ + ตिय ที่สอง

ตติโย = ति + ตिय ที่สาม

๓๘๖ : ๔๑๐. **ติเย ทุ-ตาปี จ.**

เพราะติยปัจจัย แปลง ทฺวิ เป็น ทฺ และแปลง ติ เป็น ต

เช่น	ทฺติโย	= ทฺวิ + ติย	ที่สอง
	ตติโย	= ติ + ติย	ที่สาม

๓๘๗ : ๔๑๑. **เตสฺมทฺฏฺฐ'ปฺเพน อทฺฏฺฐทฺฏ-ทิวทฺฏ-ทียทฺฏ'ทฺฏติยา.**

แปลง อทฺฏศัพท์กับ จตุตถสังขยา เป็น อทฺฏทฺฏ, แปลง อทฺฏศัพท์ กับ ทฺติยสังขยา เป็น ทิวทฺฏ, ทียทฺฏ และแปลง อทฺฏศัพท์กับ ตติยสังขยา เป็น อทฺฏติย

เช่น อทฺฏเณน จตุตฺถโ อทฺฏทฺฏโ. (อทฺฏ + จตุตฺถ)
ที่สี่ ด้วยทั้งสี่ ชื่อว่าอทฺฏทฺฏ. (ที่สี่ด้วยทั้งสี่,
สามครั้ง)

อทฺฏเณน ทฺติโย ทิวทฺฏโ, ทียทฺฏโ. (อทฺฏ +
ทฺติย)

ที่สอง ด้วยทั้งสี่ ชื่อว่าทิวทฺฏ, ทียทฺฏ. (ที่สอง
ด้วยทั้งสี่, หนึ่งครั้ง)

อทฺฏเณน ตติโย อทฺฏติโย. (อทฺฏ + ตติย)

ที่สาม ด้วยทั้งสี่ ชื่อว่าอทฺฏติย. (ที่สามด้วยทั้ง

กึ่ง, สองครึ่ง)

๓๘๘: ๖๘. สรูปาน'เมกเสสว'สกี.

ในที่กล่าววบทและพยัญชนะที่มีสภาพเสมอกัน
หลายครั้ง ทำให้เหลือเพียงศัพท์เดียว

เช่น ปุริโส จ ปุริโส จ ปุริสา. (ปุริส + ปุริส)

บุรุษด้วย บุรุษด้วย ชื่อว่าปุริส. (บุรุษทั้งหลาย)

อุปาสโก จ อุปาสิกา จ อุปาสกา. (อุปาสก +

อุปาสิกา)

อุปาสกด้วย อุปาสิกาด้วย ชื่อว่าอุปาสก.

(อุปาสกและอุปาสิกา)

**๓๘๙: ๔๑๓. คณเน ทสสุส ทฺวิ-ติ-จตุ-ปญจ-ฉ-สตฺต-อฏฺฐ-
นวกานํ วิ-ติ-จตุตฺตาร-ปญญา-ฉ-สตฺตา'ส-นวา
โยสุ โยนญจิส'มาส์-จิ-ริ-ตีตฺติ.**

เพราะโยวิภัตติ แปลง ทศศัพท์อันทำเอกเสสที่
กล่าวอรรถ ๒๐ เป็น วิ, กล่าวอรรถ ๓๐ เป็น ติ, กล่าวอรรถ
๔๐ เป็น จตุตตาร, กล่าวอรรถ ๕๐ เป็น ปญญา, กล่าวอรรถ ๖๐
เป็น ฉ, กล่าวอรรถ ๗๐ เป็น สตฺต, กล่าวอรรถ ๘๐ เป็น อส
และกล่าวอรรถ ๙๐ เป็น นว และแปลงโยวิภัตติ เป็น อีสํ, อาส์,
จิ, ริ, ติ, อีติ และ อุตติ ในสังขยา

เช่น	วีฬั	= ทส(๒)+โย	ยี่สิบ
	ดีฬั	= ทส(๓)+โย	สามสิบ
	จตุตาลีฬั	= ทส(๔)+โย	สี่สิบ
	ปณณาสั	= ทส(๕)+โย	ห้าสิบ
	สฎุจิจิ	= ทส(๖)+โย	หกสิบ
	สตุตติ, สตุตติ	= ทส(๗)+โย	เจ็ดสิบ
	อสีติ	= ทส(๘)+โย	แปดสิบ
	นวุติ	= ทส(๙)+โย	เก้าสิบ

๓๙๐ : ๒๕๖. จตุปฺปทสฺส โลโป ตุตฺตร-ปทาทิจสฺส จุ-โจปิ
หฺวา.

ในสังขยา ลบ ตุของจตุศัพท์ อันเป็นบทใกล้ของ
ทศศัพท์ และแปลง จ เป็น จุ และ โจ บ้าง

เช่น จุททส, โจททส = จตุ + ทส สิบสี่

๓๙๑ : ๔๒๓. ยทนุปฺปนฺหา นิปาตนา สิชฺฌนฺติ.

ศัพท์ที่ยังไม่สำเร็จตัวรูป ย่อมสำเร็จด้วยนิปาต

สูตรนี้

เช่น เสโนโห = สิเนโห ความรัก
เกฺลโส = กิเลโส กิเลส

๓๙๒ : ๔๑๘. ทวาทีโต โกวเนกตเถ จ.

ลง กบัจจย หลังจากสังขยามีทวิเป็นต้นในอรรถ
สกัตตะและอรรถปริมาณะ

เช่น สตสฺส ทวิกั ทวิสตํ = ทวิ + ก

หมวดสอง แห่งร้อย ชื่อว่าทวิสต. (หมวดสอง
แห่งร้อย, สองร้อย)

๓๙๓ : ๔๑๕. ทส-ทสกั สตํ ทสกาหัง สตํ สหสฺสญจ โยมุหิ.

เพราะโยวิภัตติ แปลง ทสศัพท์ สิบครั้ง ที่นับ
เนื่องในสังขยา เป็น สตํ และแปลง ทสศัพท์ ร้อยครั้ง ที่นับ
เนื่องในสังขยา เป็น สหสฺสั

เช่น สตํ = ทส x ๑๐ หนึ่งร้อย

สหสฺสั = ทส x ๑๐๐ หนึ่งพัน

๓๙๔ : ๔๑๖. ยาว ต'ทุตฺตริ ทส-คฺณิตญจ.

นักศึกษาพึงทำการคูณด้วยสิบให้ยิ่ง เพียงใด
แห่งสังขยาเหล่านั้น

เช่น ทสสฺส คณนสฺส ทสคฺณิตํ สตํ โหติ. ทส x ทส

= ๑๐๐

สังขยาอันถูกคูณด้วยสิบ แห่งสังขยา คือ สิบ
เป็นหนึ่งร้อย

๓๙๕ : ๔๑๗. สกนาเมหิ.

ชื่อของสังขยาที่ไม่ได้ถูกแสดงไว้ ย่อมสำเร็จ
ด้วยชื่อของตนๆ

- เช่น สตสทสสุสานํ สตํ โกฏฺหิ. = โกฏฺหิ
 ร้อย แห่งหนึ่งแสนทั้งหลาย ชื่อว่าโกฏฺหิ.
 โกฏฺหิสตสทสสุสานํ สตํ ปโกฏฺหิ. = ปโกฏฺหิ
 ร้อย แห่งแสนโกฏฺหิทั้งหลาย ชื่อว่าปโกฏฺหิ.
 ปโกฏฺหิสตสทสสุสานํ สตํ โกฏฺหิปโกฏฺหิ. = โกฏฺหิปโกฏฺหิ
 ร้อย แห่งแสนปโกฏฺหิทั้งหลาย ชื่อว่าโกฏฺหิปโกฏฺหิ.
 โกฏฺหิปโกฏฺหิสตสทสสุสานํ สตํ นหุตํ. = นหุตํ
 ร้อย แห่งแสนโกฏฺหิปโกฏฺหิทั้งหลาย ชื่อว่านหุตํ.
 นหุตสตสทสสุสานํ สตํ นินฺนหุตํ. = นินฺนหุตํ
 ร้อย แห่งแสนนหุตทั้งหลาย ชื่อว่านินฺนหุต.
 นินฺนหุตสตสทสสุสานํ สตํ อกฺโขภิกฺขิณิ. = อักโขภิกฺขิณิ
 ร้อย แห่งแสนนินฺนหุตทั้งหลาย ชื่อว่าอกฺโขภิกฺขิณิ.
 อกฺโขภิกฺขินิสตสทสสุสานํ สตํ พินฺทุ. = พินฺทุ
 ร้อย แห่งแสนอักโขภิกฺขินิทั้งหลาย ชื่อว่าพินฺทุ.
 พินฺทุสตสทสสุสานํ สตํ อพฺพุทฺ. = อัพฺพุทฺ
 ร้อย แห่งแสนพินฺทุทั้งหลาย ชื่อว่าอพฺพุท.
 อพฺพุทสตสทสสุสานํ สตํ นิรพฺพุทฺ. = นิรพฺพุทฺ

ร้อย แห่งแสนอัฟพุทะทั้งหลาย ชื่อว่านิรพุพุท.
 นิรพุพุทสตสหัสฐานิ สติ อหหฺ. = อหหะ
 ร้อย แห่งแสนนิรพุพุทะทั้งหลาย ชื่อว่าอหห.
 อหหสตสหัสฐานิ สติ อพพิ. = อพพะ
 ร้อย แห่งแสนอหหะทั้งหลาย ชื่อว่าอพพ.
 อพพสตสหัสฐานิ สติ อฎฎฺ. = อฎฎะ
 ร้อย แห่งแสนอพพะทั้งหลาย ชื่อว่าอฎฎ.
 อฎฎสตสหัสฐานิ สติ โสคนุธิกฺ. = โสคันธิกะ
 ร้อย แห่งแสนอฎฎะทั้งหลาย ชื่อว่าโสคนุธิก.
 โสคนุธิกสตสหัสฐานิ สติ อุปปลฺ. = อุปปละ
 ร้อย แห่งแสนโสคนุธิกะทั้งหลาย ชื่อว่าอุปปล.
 อุปปลสตสหัสฐานิ สติ กุมุทฺ. = กุมุทะ
 ร้อย แห่งแสนอุปปละทั้งหลาย ชื่อว่ากุมุท.
 กุมุทสตสหัสฐานิ สติ ปุณฺฑริกฺ. = บุณฺฑริก
 ร้อย แห่งแสนกุมุททั้งหลาย ชื่อว่าปุณฺฑริก.
 ปุณฺฑริกสตสหัสฐานิ สติ ปทุมฺ. = ปทุมะ
 ร้อย แห่งแสนปุณฺฑริกะทั้งหลาย ชื่อว่าปทุม.
 ปทุมสตสหัสฐานิ สติ กถานิ. = กถานะ
 ร้อย แห่งแสนปทุมทั้งหลาย ชื่อว่ากถาน
 กถานสตสหัสฐานิ สติ มหากถานิ. = มหากถานะ

ร้อย แห่งแสนกถาณะทั้งหลาย ชื่อว่ามหากถา
มหากถาณสตสหัสสาณํ สติ อสงเขยยุยฺ =

อสงเขย

ร้อย แห่งแสนมหากถาณะทั้งหลาย ชื่อว่า
อสงเขยยุยฺ.

๓๙๖ : ๓๖๓. เตสํ โณ โลบิ.

ลบ ฌ อนุพันธ์ ของปัจจัยเหล่านั้น
เช่น วสิฏฺฐสฺส อปจฺจํ วสิฏฺฐโ. (วสิฏฺฐ + ฌ)
เหล่ากอ ของนายวสิฏฺฐจะ ชื่อว่าวสิฏฺฐ.
สมณฺสฺส อปจฺจํ สามณฺเ. (สมณ + ฌ)
เหล่ากอ ของพระสมณะ ชื่อว่าสามณฺ.

๓๙๗ : ๔๒๐. วิภาเค ธา จ.

ลง ธาปัจจัยหลังสังขยาศัพท์ ในอรรถวิภาคะ
(การแบ่ง/ส่วน)

เช่น เอเกน วิภาเคน เอกธา. (เอก + ธา)
โดยส่วนหนึ่ง ชื่อว่าเอกธา. (โดยส่วนหนึ่ง)
ทฺวิหิ วิภาเคหิ ทฺวิธา, ทฺฐธา, เทวธา. (ทฺวิ + ธา)
โดยส่วนทั้งหลาย สอง ชื่อว่าทฺวิธา, ทฺฐธา,
เทวธา. (โดยสองส่วน)

๓๙๘ : ๔๒๑. สัพพนาเมหิ ปการ-วจนเ ตุ ธา.

ลง ถาปัจจย ในอรรถการกล่าวประการ หลัง
จากสัพพนาม

เช่น เตน ปกาเรน ตธา. (ต + ธา)

โดยประการนั้น ชื่อว่าตธา. (โดยประการนั้น)

เยน ปกาเรน ยธา. (ย + ธา)

โดยประการใด ชื่อว่ายธา. (โดยประการใด)

๓๙๙ : ๔๒๒. กิ'มิเมหิ ถิ.

ลง ถิปัจจย หลังจาก กิ และ อิมศัพท์ ในอรรถ
การกล่าวประการ

เช่น โโก ปกาโร กถิ. (กิ + ถิ)

ประการไร ชื่อว่ากถิ. (ประการไร, อย่างไร)

อัย ปกาโร อิตถิ. (อิม + ถิ)

ประการนี้ ชื่อว่าอิตถิ. (ประการนี้)

๔๐๐ : ๓๖๔. วุฑฐา'ทิสรสฺส วา'สโยคนฺตสฺส สณเ จ.

เพราะปัจจัยที่มี ฌอนุพันธ์วุทธิ(พฤทธิ)สรรหน้า
หรือสระของพยัญชนะหน้าที่ไม่มีส่วนอยู่ท้าย ห้ามวุทธิบ้าง

เช่น อาภิธมฺมิโก = อภิธมฺม + ฌิก

ผู้สวดพระอภิธรรม

วาสิฏฺฐโจ = วาสิฏฺฐจ + ณ
 เหล่ากอบของวาสิฏฺฐะ

๔๐๑ : ๓๗๕. มา ยฺห'มาคโม จาเน.

เพราะปัจจัยที่มี ณ อนุพันธ์ ไม่ต้องวุทธิสระที่เป็นเบื้องต้นคือ อิ และ อุ อันไม่มีสัจโยคเป็นที่สุด และให้ลง เอ และ โออาคมในที่นั้น ในฐานะอันสมควร วุทธิได้บ้าง

เช่น พุยากรณมธีเต เวยยากรณโก. (พุยากรณ + ฦก)

ย่อมสวด ซึ่งไวยากรณ ชื่อว่าเวยยากรณิก. (ผู้สวดไวยากรณ)

ทฺวาเร นียุตฺโต โทวาริกโก. (ทฺวาร + ฦก)

ผู้ประกอบแล้ว ที่ประตุ ชื่อว่าโทวาริก. (ผู้ประกอบที่ประตุ, ผู้เฝ้าประตุ)

๔๐๒ : ๓๗๗. อาตตญจ.

เพราะปัจจัยที่มี ณ อนุพันธ์ แปลง อิ และ อุ เป็น อา และลง ริ อาคม ในฐานะอันสมควร

เช่น อีสิสฺส ภาโว อาริสฺย. (อิสฺ + ฦย)

ความเป็น แห่งภาษี ชื่อว่าอาริสฺย. (ความเป็น ภาษี)

อุสภสฺส ภาโว อาสภํ. (อุสภ + ณ)

ความเป็น แห่งผู้กล้า ชื่อว่าอาสภ. (ความเป็นผู้
กล้า)

๔๐๓ : ๓๕๔. กุวจา'ทิมชฺฌตฺตฺรานํ ทิม-รฺสฺสา ปจฺจเยสฺส จ.
เพราะปัจจัยและมีใช้ปัจจัย ให้ทำที่ชะ และรัสสะ
แห่งสระเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุด บ้าง

เช่น ปาติโมกฺโข = ปติโมกฺข (อาทิตีชะ)
องฺคมาคฺธิโก = องฺคมคฺธิก (มฺชฌเอทีชะ)
ขนฺตี ปรมํ = ขนฺติ ปรมํ (อุตตฺรทีชะ)
ปเคว = ปา เอว (อาทิตีรัสสะ)
สุเมทฺโส = สุเมธาโส (มฺชฌเอรัสสะ)
โกวาทิ นาม = โกวาทิ นาม (อุตตฺรรัสสะ)

๔๐๔ : ๓๗๐. เตสฺสุ วุทฺธิ-โลปา'คม-วิการ-วิปริตา'เทสา จ.

การวูทธิ การลบ การลงอาคม การวิการ การ
วิปริต และการแปลง ในเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุดของบท
มีในบางอุทาหรณ์

เช่น กุณฺหนิยา ปุตุโต โกณฺทญฺเอย. (กุณฺทนี + ญฺย)
(วูทธิ)

อ.บุตร ของนางกุณฺทนี ชื่อว่าโกณฺทญฺเอย.

ปฏิสงขยา โยนิโส = ปฏิสงขาย โยนิโส

(โลปะ)

พิจารณาแล้ว โดยอุบายอันแยกคาย

มานุโส = มนุ+ณ (ลง สุธาคม) (ธาคม)

อนิณ = อนณ (น เป็น ณ, อิ เป็น อ)

(วิการ)

อโยโร = อโรโย (วิปริต)

สกุยปุตติโย = สกุยปุตติโก (อาเทศ/แปลง)

๔๐๕ : ๓๖๕. อ-ยฺวณฺณานญ'จา'โย วุฑฺธิ.

วุฑฺธิ อ เป็น อา, วุฑฺธิ อิ, อี เป็น เอ และวุฑฺธิ อุ,

อู เป็น โอ

เช่น อากิธมฺมิโก = อากิธมฺ+ณิก (วุฑฺธิ อ เป็น อา)

เวณเตยฺโย = เวณเต+ณย (วุฑฺธิ อิ เป็น เอ)

โอพุมฺปิโก = โอพุมฺ+ป+ณิก (วุฑฺธิ อุ เป็น โอ)

จบตฺถิตกัปปี โนนามกัปปี กัณฺทที ๘

จบตฺถิตสูตฺร

๖. อาขยาดักัณท์

๖.๑ อาขยาดักัณท์ที่ ๑

๔๐๖ : ๔๒๙. อถ ปุพฺพพานิ วิภตฺตีนํ จ ปรสฺสปทานิ.

ต่อจากตัททริตักัณท์นั้น วิภตฺติ ๖ ตัวข้างหน้า
มีชื่อว่าปรัสสบท

เช่น ติ อนฺติ, สิ ถ, มิ ม.

๔๐๗ : ๔๓๙. ปรานฺนุยตฺตโนปทานิ.

วิภตฺติ ๖ ตัวหลัง มีชื่อว่าอັตตโนบท

เช่น เต อนฺเต, เส วฺเห, เอ มฺเห.

๔๐๘ : ๔๓๑. เทว เทว ปจฺม-มชฺฉิมุตฺตม-ปฺริสา.

วิภตฺติ ๒ ตัวแรกของวิภตฺติทั้งฝ่ายปรัสสบทและ
อັตตโนบท ชื่อปฐมบุรุษ, วิภตฺติ ๒ ตัวกลาง ชื่อมัชฉิมบุรุษ,
วิภตฺติ ๒ ตัวสุดท้าย ชื่ออุตตมบุรุษ

เช่น ติ, อนฺติ = ปฐมบุรุษ (ปรัสสบท)

สิ, ถ = มัชฉิมบุรุษ "

มิ, ม = อุตตมบุรุษ "

เต, อนฺเต = ปฐมบุรุษ (อັตตโนบท)

เส, วฺเห = มัชฉิมบุรุษ "

เอ, มฺเห = อุตตมบุรุษ "

๔๐๙ : ๔๔๑. สพฺเพส'เมกาภิธานเ ปโร ปุริโส.

ให้ประกอบบุรุษหลัง (ปโรปุริสะ) ในที่กล่าวรวม
กันแห่งวิภัตติทั้งปวง

เช่น โส จ ปจติ, ตฺวญจ ปจสิ, ตฺมุเห ปจถ.

เขาด้วย ย่อมสวด, ท่านด้วย ย่อมสวด, ท่านทั้ง
หลาย ย่อมสวด

โส จ ตฺวญจ ปจถ.

เขาด้วย ท่านด้วย ย่อมสวด

๔๑๐ : ๔๓๒. หามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตฺลฺยาธิกรณเ ปจโม.

เมื่อนามถูกประกอบอยู่ก็ดี ไม่ถูกประกอบอยู่ก็
ดี ลงปฐมบุรุษในที่มีอรรถที่ตั้งเหมือนกัน

เช่น โส คจฺนติ, เต คจฺนนติ.

เขา ย่อมไป, เขาทั้งหลาย ย่อมไป

๔๑๑ : ๔๓๖. ตฺมุเห มชฺฌิมโ.

เมื่อตมฺหัตถ์ จะถูกประกอบอยู่ก็ตาม ไม่ถูก
ประกอบอยู่ก็ตาม ลงมัชฌิมบุรุษในที่มีอรรถที่ตั้งเหมือนกัน

เช่น ตฺว ยาสิ, ตฺมุเห ยาถ.

ท่าน ย่อมไป, ท่านทั้งหลาย ย่อมไป

๔๑๒ : ๔๓๗. อมฺเห อุตฺตโม.

เมื่ออมหศัพท์ จะถูกประกอบอยู่ก็ตาม ไม่ถูกประกอบอยู่ก็ตาม ลงอุตตมบุรุษในที่มีอรรถที่ตั้งเหมือนกัน

เช่น อหฺ ยชามิ, มยฺ ยชาม.

ข้าพเจ้า ย่อมบูชา, ข้าพเจ้าทั้งหลาย ย่อมบูชา

๔๑๓ : ๔๒๗. กाले.

สูตรว่า กाले นี้ ฟังทราบว่าเป็นการตามไป

๔๑๔ : ๔๒๘. วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.

ลงวัตตมานาวิภัตติ ในปัจจุบันกาล

เช่น สาวตฺถิ ปวิสติ. (ป+วิส+อ+ติ)

ย่อมเข้าไป สู่เมืองสาวตฺถิ

๔๑๕ : ๔๕๑. อาณตฺยา'สิฏฺเฐ'นฺตฺตกาเล ปญฺจมี.

ลงปัญจมีวิภัตติ ในอรรถการบังคับ ความหวังในอนุตตกาล (กาลอันถูกกล่าวใกล้ๆ)

เช่น กโรตุ กุสลํ. (อาณตฺติ = การสั่ง, บังคับ)

บุคคล จงกระทำ ซึ่งกุศล

สุขิ เต โหตุ. (อาสีส = ความหวัง, प्रारथना)

ความสุข ขอจงมี แก่ท่าน

๔๑๖ : ๔๕๔. อนุมติ-ปริกปฺตเถสุ สตุตฺตมึ.

ลงสัตตมึวิภัตติ ในอรรถการคล้ายตามและ
ความสงสัย ในอนุตตกาล

เช่น ตวัคจฺเจยฺยาสึ. (อนุมติ=คล้ายตาม, เห็นสมควร)
ท่าน ฟังไป
กิมหึ กเรยฺยามึ. (ปริกปฺ = คาดคะเน, สงสัย)
ข้าพเจ้า ฟังกระทำ ซึ่งอะไร

๔๑๗ : ๔๖๐. อปจฺจกฺเข ปโรภฺชา'ตีเต.

ลงปโรภฺชาวิภัตติ ในอดีตกาล อันไม่ประจักษ์
ต่ออินทรีย์

เช่น เอวึ กิร โปราณาหุ. (อาหุ = พฐุ + อ)
ได้ยินว่า โบราณจารย์ทั้งหลาย กล่าวแล้ว
อย่างนี้.

๔๑๘ : ๔๕๖. หิยโย-ปฺกฺติ ปจฺจกฺเข หิยฺยตฺตฺตฺนึ.

ลงหิยโยตตฺตฺนึวิภัตติ ในอดีตกาลตั้งแต่เมื่อวาน
อันประจักษ์ต่ออินทรีย์ หรือไม่ประจักษ์ต่ออินทรีย์ก็ตาม

เช่น โส มคฺคํ อคฺมา. (อ+คมฺ+อา)
เขา ได้ไปแล้ว สู้หนทาง

๔๑๙ : ๔๖๙. สมีเป'ชชตนี.

ลงอชชตนีวิภตติ ในอดีตกาลอันไกลตั้งแต่นั้น
อันประจักษ์ หรือไม่ประจักษ์ต่ออินทรีย์ก็ตาม

เช่น โส มคคํ อคมี. (อ+คมุ+อี)

เขา ได้ไปแล้ว สู่หนทาง

๔๒๐ : ๔๗๑. มา-โยเค สพุกาเล จ.

ลงหิยัตตนี อชชตนี และปัญญาวิภตติ ในที่
ประกอบด้วย มาศัพท์ ในกาลทั้งปวง

เช่น มา คจจาทิ (คมุ+อ+หิ) ปัญจมี

ท่าน ขอจงอย่าไป

มา คมา (คมุ+อา) หิยัตตนี

เขา อย่าไปแล้ว

มา เอวํ กริ. (คมุ+โอ) อชชตนี

ท่าน อย่างกระทำแล้ว อย่างนี้

๔๒๑ : ๔๗๓. อนาคเต ภวิสฺสนตี.

ลงภวิสสันตีวิภตติ ในอนาคตกาล

เช่น โส คจจิสฺสติ. (คมุ+สฺสติ)

เขา จักไป

๔๒๒ : ๔๗๕. กุริยาติปนฺเห'ตีเต กาลาติปตฺติ.

ลงกาลาติปัตติวิภัตติ ในอดีตกาลอันปล่อยให้
กิริยาล่วงเลยไปโดยไม่ได้กระทำ

เช่น โส เจ ตํ ยานํ อลภิสฺสา, อคฺจฉิสฺสา.

หากว่า เขา จักได้ได้แล้ว ซึ่งยานนั้นไซ้, เขา
จักได้ไปแล้ว

๔๒๓ : ๔๒๖. วตฺตมาหา ติ-อนฺติ-สิ-ถ-มิ-ม,-เต-อนฺเต-เส-
วฺเห-เอ-มฺเห.

ตั้งวิภัตติ ๑๒ ตัว คือ ติ อนฺติ, สิ ถ, มิ ม, เต
อนฺเต, เส วฺเห, เอ มฺเห ชื่อว่าวัตตมานาวิภัตติ

๔๒๔ : ๔๕๐. ปญฺจมี ตฺ-อนฺตฺ-หิ-ถ-มิ-ม,-ตํ-อนฺตํ-สฺสุ-วฺโห-
เอ-อามเส.

ตั้งวิภัตติ ๑๒ ตัว คือ ตฺ อนฺตฺ, หิ ถ, มิ ม, ตํ อนฺตํ,
สฺสุ วฺโห, เอ อามเส ชื่อว่าปญฺจมีวิภัตติ

๔๒๕ : ๔๕๓. สตฺตมี เอยฺย-เออยฺยํ-เออยฺยาสี-เออยฺยาถ-
เออยฺยามิ-เออยฺยาม,-เอถ-เอริ-เอเอ-
เออยฺยาวิ-เออยฺยํ-เออยฺยามฺเห.

ตั้งวิภัตติ ๑๒ ตัว คือ เอยฺย เอยฺยํ, เอยฺยาสี

เอยฺยยาถ, เอยฺยยามิ เอยฺยยาม, เอถ เอรํ, เอโถ เอยฺยยา วุโห, เอยฺยํ
เอยฺยยามเห ชื่อว่าสัจตมวีริกัตติ

๔๒๖: ๔๕๙. ปโรกฺขา อ-อุ-เอ-ตฺถ-อํ-มฺห,-ตฺถ-เร-ตฺถ-วุโห-
อี-มฺเห.

ตั้งวิภัตติ ๑๒ ตัว คือ อ อุ, เอ ตฺถ, อํ มฺห, ตฺถ เร,
ตฺถ วุโห, อี มฺเห ชื่อว่าปโรกขาวิภัตติ

๔๒๗: ๔๕๕. หิยฺยตฺตนี อา-อุ-โอ-ตฺถ-อํ-มฺหา,-ตฺถ-ตฺถํ-เส-
วุหํ-อี-มฺหเส.

ตั้งวิภัตติ ๑๒ ตัว คือ อา อุ, โอ ตฺถ, อํ มฺหา, ตฺถ
ตฺถํ, เส วุหํ, อี มฺหเส ชื่อว่าหิยัตตนีวิภัตติ

๔๒๘: ๔๖๘. อชฺชตฺนี อี-อุ-โอ-ตฺถ-อี-มฺหา,-อา-อุ-เส-วุหํ-
อํ-มฺเห.

ตั้งวิภัตติ ๑๒ ตัว คือ อี อุ, โอ ตฺถ, อี มฺหา, อา อุ,
เส วุหํ, อํ มฺเห ชื่อว่าอชชตนีวิภัตติ

๔๒๙: ๔๗๒. ภาวิสุสฺสหนฺติ สุสฺสติ-สุสฺสหนฺติ-สุสฺสสิ-สุสฺสถ-สุสฺสามิ-
สุสฺสาม, -สุสฺสเต-สุสฺสหนฺเต-สุสฺสเส-สุสฺสวุเห-สุสฺสํ-
สุสฺสามฺเห.

ตั้งวิภัตติ ๑๒ ตัว คือ สุสฺสติ สุสฺสหนฺติ, สุสฺสสิ สุสฺสถ,

สุสามิ สุสาม, สุตเต สุตฺนุเต, สุตเต สุตฺวเห, สฺสํ สุสามเห ชื่อว่า
ภวิสสันตีวิภัตติ

๔๓๐ : ๔๗๔. กาลาติปตฺติ **สุสา-สุสฺสุ-สุเส-สุสถ-สุส-**
สุสามหา,-สุสถ-สุสิสุ-สุสเส-สุสฺวเห-สุสิ-
สุสามหเส.

ตั้งวิภัตติ ๑๒ ตัว คือ สุสา สฺสํสุ, สฺเส สฺสถ, สฺสํ
สุสามหา, สฺสถ สุสิสุ, สฺสเส สฺสฺวเห, สุสิ สุสามหเส ชื่อว่า
กาลาติปตฺติวิภัตติ

๔๓๑ : ๔๕๘. หิยฺยตฺตนิ-สฺตตฺมี-ปญฺจมี-วตฺตมานา สพฺพ-
ชาตฺกั.

ตั้งหิยฺยตฺตนิ สฺตตฺมี ปญฺจมี และวตฺตมานา ชื่อ
ว่าสัพพชาตฺกัวิภัตติ

เช่น	อคมา	= อ+คมฺ+อา	หิยฺยตฺตนิ
	คจฺเจยฺย	= คมฺ+อ+เอยฺย	สฺตตฺมี
	คจฺจตฺ	= คมฺ+อ+ตฺ	ปญฺจมี
	คจฺจติ	= คมฺ+อ+ติ	วตฺตมานา

๖.๒ อาขยาตกัณฑ์ กัณฑ์ที่ ๒

๔๓๒ : ๓๖๒. ธาตุ-ลึงเคหิ ปรา ปจฺจยา.

ลงปัจจัยหลังจากธาตุและลึงค์

เช่น กโรติ = กร+โอ+ติ (ธาตุ) ย่อมกระทำ

วาสิฏฺเฐจ = วสิฏฺฐ+ณ (ลึงค์) ลูกของวสิฏฺฐะ

๔๓๓ : ๕๒๘. ติช-คฺป-กิต-มาเนหิ ข-ฉ-สา วา.

ลง ข, ฉ และสปัจจัย หลังจาก ติช, คฺป, กิต และ
มานธาตุ โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี

เช่น ติติกฺขติ = ติช+ข+ติ ย่อมอดกลั้น

ชฺคฺจฺจติ = คฺป+ฉ+ติ ย่อมรังเกียจ

ติกิจฺจติ = กิต+ฉ+ติ ย่อมเย้ยวยา

วีมฺสติ = มาน+ส+ติ ย่อมพิจารณา

๔๓๔ : ๕๓๔. ภูช-ฆส-หฺร-สุ-ปาทีหิ ตฺวมิจฺจตฺเตสุ.

ลง ข, ฉ และสปัจจัย หลังจากธาตุมี ภูช, ฆส,
หฺร, สุ และ ปา เป็นต้น ในอรรถปรารธนาเพื่อ (ตฺวมิจฺจตฺเต=
อรรถตํปัจจัยและอิจฺฉาคัพท์) บ้าง

เช่น พุฏฺเฐติ = ภูช+ข+ติ ย่อมปรารธนาเพื่อจะ

กิน

ชิมจฺจติ = ชม+จ+ติ ย่อมปรารถนาเพื่อจะกิน

ชิตีเสติ = หร+ส+ติ ย่อมปรารถนาเพื่อจะนำ

ไป

สุสุสุติ = สุ+ส+ติ ย่อมปรารถนาเพื่อจะฟัง

ปิวาสติ = ปา+ส+ติ ย่อมปรารถนาเพื่อจะดื่ม

๔๓๕ : ๕๓๖. อาย หามโต กตฺตูปมาหา'ทาจारे.

ลง อายปัจจยฺ หลังจากนามอันเป็นอุปมาของ
กัตตา ในอรรถความประพฤติ

เช่น ปพฺพตมิว อุตฺตานํ อจฺจโร ปพฺพตตายติ. =

ปพฺพต+อาย+ติ

ย่อมประพฤติ ซึ่งตน เพียงตั้งภูเขฯ ชื่อว่า
ปพฺพตตายติ.

๔๓๖ : ๕๓๗. อีญฺ'ปมาหา จ.

ลง อีญปัจจยฺ หลังจากนามอันเป็นอุปมา ใน
อรรถความประพฤติ

เช่น อจฺจตฺตํ จตฺตมิว อจฺจโร จตฺตียติ. (จตฺต+อีย+ติ)

ย่อมประพฤติ ซึ่งสิ่งที่ไม่ไชร่ม เพียงตั้งร่ม ชื่อว่า
จตฺตียติ.

๔๓๗: ๕๓๘. หามมหา'ตติจจนตเถ.

ลง อียัจจย หลังจากนาม ในอรรถความ
ปรารภนาเพื่อตน

เช่น อตตโน ปตตมิจจนติ ปตตียติ. (ปตต+อีย+ติ)

ย่อมปรารภนา ซึ่งบาตร เพื่อตน ชื่อว่าปตตียติ.

๔๓๘: ๕๔๐. ธาตุหิ เณ-ณย-ณาเป-ณาปยา การิตานิ
เหตุวตเถ.

ลง เณ, ณย, ณาเป และ ณาปยัจจย หลังจาก
ธาตุ ในอรรถเหตุ และตั้งชื่อว่าการิตะ

เช่น กาเรติ = กร+เณ+ติ ย่อมให้กระทำ

การยติ = กร+ณย+ติ ย่อมให้กระทำ

การาเปติ = กร+ณาเป+ติ ย่อมให้กระทำ

การาปยติ = กร+ณาปย+ติ ย่อมให้กระทำ

๔๓๙: ๕๓๙. ธาตุรูปเ นามสุมา ฌโย จ.

เมื่อธาตุรูป มีอยู่, ลง ณยัจจย หลังจากนาม
และมีชื่อว่าการิตะ

เช่น หตฺธินา อติทุกมติ มคฺคํ อติหตฺถยติ. (หตฺถิ+ณย
+ติ)

ย่อมก้าวล่วง ซึ่งทาง ด้วยช้าง ชื่อว่าอติหตฺถยติ.

๔๔๐ : ๔๔๕. ภาว-กมุเมสุ โย.

ลง ยัจจัย หลังจากธาตุ ในอรรถภาวะและกรรม

เช่น จียเต = จา+ย+เต ย่อมตั้งอยู่ (ภาวะ)

ลพุกเต = ลภ+ย+เต ย่อมถูกได้ (กรรม)

๔๔๑ : ๔๔๗. ตสฺส จวคฺค-ยการ-วการตฺตํ สธาตฺวหนฺตสฺส.

แปลลง ยัจจัยกับพยัญชนะที่สุตธาตุ เป็นจวรรค

ยอักษร และวอักษร โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี

เช่น วุจฺจเต = วจ+ย+เต ย่อมถูกกล่าว

มชฺชเต = มท+ย+เต ย่อมมีวเมา

ยุชฺชเต = ยุช+ย+เต ย่อมถูกประกอบ

พฺพชฺชเต = พฺพช+ย+เต ย่อมถูกรู้

หณฺณเต = หน+ย+เต ย่อมถูกฆ่า

ทิวฺพเต = ทิว+ย+เต ย่อมรุ่งเรือง

๔๔๒ : ๔๔๘. อิวณฺณาคโม วา.

เพราะยัจจัยนั้น ลงอิวิณณะอาคม หลังจาก

ธาตุ โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี

เช่น คจฺฉียเต = คม+ย+เต ย่อมถูกไป

๔๔๓ : ๔๔๙. บุพพรุญจ.

แปลง ยัจัย หลังจากธาตุ ให้เป็นเหมือน
พยัญชนะตัวหน้า (บุพพรุญ) โดยกำหนดตามอุทากรณในพระ
บาลี

เช่น	คมุเต	= คม+ย+เต	ย่อมถูกไป
	ทมุเต	= ทม+ย+เต	ย่อมถูกฝึก

๔๔๔ : ๕๑๑. ตถา กตฺตริ จ.

แปลงยัจัยในอรรธกัตตา ให้เป็นเหมือนใน
อรรธภาวะและกรรม

เช่น	พฺชตฺติ	= พฺช+ย+ติ	ย่อมรู้, ย่อมตรัสรู้
	อุปฺปชฺชตฺติ	= อุ+ปท+ย+ติ	ย่อมเกิดขึ้น
	สิพฺพตฺติ	= สิ+ย+ติ	ย่อมเย็บ
	สมฺมตฺติ	= สม+ย+ติ	ย่อมสงบ
	ตฺตฺตฺติ	= ตฺต+ย+ติ	ย่อมยินดี

๔๔๕ : ๔๓๓. ฎวาทิตฺ อ.

เพราะวิภักติและยัจัยที่ลงในอรรธกัตตา ลง อ
ยัจัย หลังจาก ธาตุมี ฎ เป็นต้น

เช่น	ฎวติ	= ฎ+อ+ติ	ย่อมมี, ย่อมเป็น
	คจฺจติ	= คม+อ+ติ	ย่อมไป

๔๔๖ : ๕๐๙. รุฐาทิโต นิคฺคหิต ปุพฺพพฺยจ.

เพราะวิภัตติและปัจจัยที่ลงในอรรธกัตตา ลง อ
ปัจจัย (อิ,อี,เอ และโอปัจจัย) หลังจากธาตุมี รุฐ เป็นต้น และ
ลงนิกคหิตอาคมข้างหน้าปัจจัย หลังสระของธาตุ

เช่น รุฐฺหติ = รุฐ+อ+ติ ย่อมปิดกั้น

ภุชฺหติ = ภุช+อ+ติ ย่อมบริโภค

๔๔๗ : ๕๑๐. ทิวาทิโต โย.

เพราะวิภัตติและปัจจัยที่ลงในอรรธกัตตา ลง ย
ปัจจัย หลังจาก ธาตุมี ทิว เป็นต้น

เช่น ทิวฺพหติ = ทิว+ย+ติ ย่อมรุ่งเรือง

๔๔๘ : ๕๑๒. สุวาทิโต ญฺ-ณฺนา-อุณฺนา จ.

เพราะวิภัตติและปัจจัยที่ลงในอรรธกัตตา ลง
ญ, ณฺนา และ อุณฺนาปัจจัย หลังจากธาตุมี สุ เป็นต้น

เช่น สุโณติ = สุ+ญฺ+ติ ย่อมฟัง

สุณฺนาติ = สุ+ณฺนา+ติ ย่อมฟัง

ปาปฺปณฺนาติ = ป+อป+อุณฺนา+ติ ย่อมถึง, ย่อม

บรรลุ

สกุณฺนาติ = สก+อุณฺนา+ติ ย่อมสามารถ

๔๔๙ : ๕๑๓. กิยาทีโต นา.

ลง นาปัจจย หลังจากธาตุมี ก็ เป็นต้น ในอรรถ
กัตตา

เช่น	กัณชาติ	= กิ+นา+ติ	ย่อมชื่อ
	วิกัณชาติ	= วิ+กิ+นา+ติ	ย่อมชาย
	ชานาติ	= ฉา+นา+ติ	ย่อมรู้
	ชินาติ	= ชิ+นา+ติ	ย่อมชนะ

๔๕๐ : ๕๑๗. คหาทีโต ปฺป-ณฺหา.

ลง ปฺป และ ณฺหาปัจจย หลังจากธาตุที่เหมือน
กับ คหธาตุ ในอรรถกัตตา

เช่น	เขปฺปติ	= คห+ปฺป+ติ	ย่อมถือเอา
	คณฺหาติ	= คห+ณฺหา+ติ	ย่อมถือเอา

๔๕๑ : ๕๒๐. ตนาทีโต โโอ-ยิรา.

ลง โอ และ ยิราปัจจย หลังจากธาตุมี ตนุ เป็นต้น
ในอรรถกัตตา

เช่น	ตโนติ	= ตนุ+โอ+ติ	ย่อมแผ่ไป
	กโรติ	= กร+โอ+ติ	ย่อมกระทำ
	กยิรติ	= กร+ยิร+ติ	ย่อมกระทำ

๔๕๒ : ๕๒๕. จุราทิโต เณ-ณยา.

เพราะวิภัตติและปัจจัยที่ลงในอรรถกัตตา ภาวะ
และกรรม ลง เณ และ ณยปัจจัย หลังจากธาตุมี จุร เป็นต้น

เช่น โจเรติ = จุร+เณ+ติ ย่อมขโมย

โจรยติ = จุร+ณย+ติ ย่อมขโมย

๔๕๓ : ๔๔๔. อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมฺนิ.

ลงอัตตโนบท ในอรรถภาวะและกรรม

เช่น อัจเจเต = วจ+ย+เต ย่อมถูกกล่าว (กัม.)

กุชฺฌเต = กุช+ย+เต ย่อมโกรธ (ภาวะ)

๔๕๔ : ๔๔๐. กตฺตริ จ.

ลงอัตตโนบท ในอรรถกัตตา

เช่น มณฺเฑเต = มน+ย+เต ย่อมสำคัญ (กัตตุ)

ชายเต = ชน+ย+เต ย่อมเกิด (กัตตุ)

๔๕๕ : ๕๓๐. ธาตุปฺปจฺเจยฺหิ วิภตฺติโย.

ลงวิภัตติ หลังจากธาตุปัจจัย

เช่น ติตฺติกฺขติ = ติช+ข+ติ ย่อมอดกลั้น

กาเรติ = กร+เณ+ติ ย่อมให้กระทำ

๔๕๖ : ๔๓๐. กตตริ ปรสฺสปรทํ.

ลงปรสฺสปรทหลังจากธาตุทั้งปวง ในอรรถกัตตา

เช่น คจฺนติ = คมฺ+อ+ติ ย่อมไป

๔๕๗ : ๔๒๔. ภูวาทโย ธาตโว.

ตั้งศัพท์มี ภู เป็นต้น ชื่อว่าธาตุ

เช่น ภวติ = ภู+อ+ติ ย่อมมี, ย่อมเป็น

จบอาขยตักัปปี กัณท์ที่ ๒

๖.๓ อาขยตักัปปี กัณท์ที่ ๓

๔๕๘ : ๔๖๑. กุจจา'ทิวณฺณาน'เมกสฺสรานํ เทวภาโว.

ทำเทวภาวะอักษรที่มีสระตัวเดียวอันเป็นเบื้องต้น

แรกของธาตุ ตามสมควรแก่อาหารณ์

เช่น ติตฺติกฺขติ = (ติ)-ติช+ข+ติ ย่อมอดกลั้น

๔๕๙ : ๔๖๒. ปุพฺโพพฺพภาโส.

ตั้งอักษรตัวหน้าที่ย่อน(เทวภาวะ)เข้ามา ชื่อว่า

อัพภาส

เช่น ททาทติ = (ทา)-ทา+อ+ติ ย่อมให้

ชหาติ = (หา)-หา+อ+ติ ย่อมละ,ย่อมสละ

๔๖๐ : ๕๐๖. รสโส.

รัสสระที่อยู่ในอัพภาส

เช่น ทหาติ = (ทา)-ทา+อ+ติ ย่อมให้

ชหาติ = (หา)-หา+อ+ติ ย่อมละ,ย่อมสละ

๔๖๑ : ๔๖๔. ทุติย-จตุตถานํ ปจฺม-ตติยา.

แปลงอักษรตัวที่ชื่ออัฟภาสตัวที่ ๒ ในวรรค เป็นอักษรวรรคตัวที่ ๑ และแปลงอักษรตัวที่ชื่ออัฟภาสตัวที่ ๔ ในวรรค เป็นอักษรวรรคตัวที่ ๓

เช่น ทธาติ = (ธา)-ธา+อ+ติ ย่อมทรงไว้

๔๖๒ : ๔๖๗. กวคฺคสุส จวคฺโค.

แปลงอักษร ก วรรคที่เป็นอัฟภาส เป็นอักษร จ วรรค

เช่น ชคาม = (ค)-คมุ+อ ไปแล้ว(ปโรกขา)

จกมติ = (ก)-กมุ+อ+ติ ย่อมจงกรม

๔๖๓ : ๕๓๒. มาน-กิตานํ ว-ตตฺตํ วา.

แปลง ม ของมานธาตุที่เป็นตัวอัฟภาสเป็น ว และแปลง ก ของกิตธาตุที่เป็นตัวอัฟภาสเป็น ต บ้าง

เช่น วิมัสติ = (มา)-มาน+ส+ติ ย่อมพิจารณา
 ติกิจจติ = (กิ)-กิต+จ+ติ ย่อมเยียวยา

๔๖๔ : ๕๐๔. หสฺส ไช.

แปลง ห ที่อยู่ในอัฟภาสเป็น ช

เช่น ชหาคติ = (หา)-หา+อ+ติ ย่อมละ, ย่อมสละ

๔๖๕ : ๔๖๓. อนฺตฺสฺสิวณฺณวากาโร วา.

แปลงสระที่สุตของอัฟภาส เป็นอิวิณณะและ
 อักษร โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี

เช่น ปิวาสติ = (ปา)-ปา+ส+ติ

ย่อมปรารถนาเพื่อจะดีมี

วิมัสติ = (มา)-มาน+ส+ติ ย่อมพิจารณา

๔๖๖ : ๔๘๙. นิคฺคหิตฺตญจ.

ลงนิคหิตอาคมในที่สุตอัฟภาส โดยกำหนดตาม
 อุทาหรณ์

เช่น จงฺกมฺติ = (ก)-กมฺ+อ+ติ ย่อมจงกรม

จญฺจลฺติ = (จ)-จล+อ+ติ ย่อมหวั่นไหว

ชงฺกมฺติ = (ค)-คมฺ+อ+ติ ย่อมเที่ยวไป

๔๖๗: ๕๓๓. ตโต ปา-มานานํ วา-มํ เสสุ.

เพราะสปัจจัย แปลงปาธาตุ เป็น วา และแปลง
มานธาตุ เป็น มํ ที่อยู่หลังจากอัพท์าสนั้น

เช่น ปิวาสติ = (ปา)-ปา+ส+ติ ย่อมปรารภนา
เพื่อจะตีม

วิมัสติ = (มา)-มาน+ส+ติ ย่อมพิจารณา

๔๖๘: ๔๙๒. จา ติฏฺฐโจ.

แปลง จาธาตุ เป็น ติฏฺฐ โดยกำหนดตาม
อุทาหรณ์ในพระบาลี

เช่น ติฏฺฐติ = จา+อ+ติ ย่อมยืนอยู่, ตั้งอยู่

๔๖๙: ๔๙๔. ปา ปิโพ.

แปลง ปาธาตุ เป็น ปิพ โดยกำหนดตาม
อุทาหรณ์ในพระบาลี

เช่น ปิพติ = ปา+อ+ติ ย่อมตีม

ปิวัตติ = ปา+อ+ติ ย่อมตีม

๔๗๐: ๕๑๔. ฌาสฺส ชา-ชฺ-หา.

แปลง ฌาธาตุ เป็น ชา, ชฺ และ หา โดยกำหนด
ตามอุทาหรณ์ในพระบาลี

เช่น	ชานาติ	= ฌา+นา+ติ	ย่อมรู้
	ชฌณา	= ฌา+นา+เอยย	พึงรู้
	นายติ	= ฌา+ย+เต	ย่อมถูกรู้

๔๗๑: ๔๘๓. ทิสสุส ปสฺส-ทิสฺส-ทกฺขา วา.

แปลง ทิสธาตุ เป็น ปสฺส, ทิสฺส และ ทกฺข บ้าง

เช่น	ปสฺสติ	= ทิส+อ+ติ	ย่อมเห็น
	ทิสฺสติ	= ทิส+ย+เต	ย่อมถูกเห็น
	ทกฺขติ	= ทิส+อ+ติ	ย่อมเห็น

๔๗๒: ๕๓๑. พุยญฺชนนุตฺตสฺส โจ ฉปฺปจฺจเยสุ จ.

เพราะฉปัจจย แปลงพยัญชนะที่สุตธาตุ เป็น จ

เช่น	ชิจฺจติ	= จฺป+ฉ+ติ	ย่อมรังเกียจ
------	---------	------------	--------------

๔๗๓: ๕๒๙. โโก เข จ.

เพราะขปัจจย แปลงพยัญชนะที่สุตธาตุ เป็น ก

เช่น	ติติกฺขติ	= ติช+ข+ติ	ย่อมอดกลั่น
------	-----------	------------	-------------

๔๗๔: ๕๓๕. หรฺสฺส คี เส.

เพราะสปัจจย แปลงหรธาตุ เป็น คี

เช่น	ชิตีติ	= หร+ส+ติ	ย่อมปรารภนา
------	--------	-----------	-------------

เพื่อจะนำไป

๔๗๕: ๔๖๕. พुरु-ภฺน'มาห-ภฺวา ปโรกฺขายั.

ในปโรกขาวិภัตติ แปลง พुरुธาตุ เป็น อาห และ
แปลง ภูธาตุ เป็น ภูว

เช่น	อาห	= พुरु+อ	กล่าวแล้ว
	ภฺว	= ภู+อ	มีแล้ว, เป็นแล้ว

๔๗๖: ๔๔๒. คมิสฺส'นฺโต จุโณ วา สพฺพาสฺสุ.

เพราะวิภัตติและปัจจัยทั้งปวง แปลง ม ที่สุด
ของ คมฺธาตุเป็น จุ โดยกำหนดตามอุททาทรณในพระบาลี

เช่น	คจฺจติ	= คมฺ+อ+ติ	ย่อมนไป
------	--------	------------	---------

๔๗๗: ๔๗๙. วจฺสฺส'ชฺชตนิมฺหิ มกาโร โอ.

เพราะอชชตนิวิภัตติ แปลง อ ของวจธาตุเป็น
โอ

เช่น	อโวจิ	= อ+วจ+อี	ได้กล่าวแล้ว
	อโวจ	= อ+วจ+อา	ได้กล่าวแล้ว

๔๗๘: ๔๓๘. อกาโร ทีฆํ หิ-มิ-เมสฺสุ.

เพราะหิ, มิ และมิวิภัตติ ทีฆะ อ เป็น อา

เช่น	คจฺฉาหิ	= คมฺ+อ+หิ	จงไป
	คจฺฉามิ	= คมฺ+อ+มิ	ย่อมนไป, จงไป

คจฉวม = คม+อ+ม ย่อมไป, จงไป

๔๗๙: ๔๕๒. หิ โลปี วา.

ลปหิวิภัตติ อันเป็นเบื้องต้นหลังจากอักษร บ้าง

เช่น	คจฉ	= คม+อ+หิ	จงไป
	ภว	= ภ+อ+หิ	จงมี, จงเป็น
	ติฏจ	= จา+อ+หิ	จงยื่น

๔๘๐ : ๔๙๐. โหติสฺสเร'โหเห ภวิสฺสนฺตฺวิภัตติ สฺสสฺส จ.

เพราะภวิสสันตฺวิภัตติ แปลง อุ ของ หุธาตุ เป็น เอห, โห และ เอ และลป สฺส บ้าง

เช่น	เหหิติ	= หุ+สฺสติ	จกมี, จกเป็น
	โหหิติ	= หุ+สฺสติ	จกมี, จกเป็น
	เหติ	= หุ+สฺสติ	จกมี, จกเป็น

๔๘๑ : ๕๒๔. กรสฺส สปฺปจฺจยสฺส กาโห.

เพราะภวิสสันตฺวิภัตติ แปลงกรธาตุพร้อมกับ ปัจจัย เป็น กาท บ้าง และลป สฺส

เช่น	กาหติ	= กร+โอ+สฺสติ	จกกระทำ
------	-------	---------------	---------

๖.๔ อาชยาดักปัปี กัณฑ์ที่ ๔

๔๘๒ : ๕๐๘. ทาทนุตสฺสึ มิ-เมสุ.

เพราะมิ และมิวิภัตติ แปลง อา ที่สุดของทาทาตุ
เป็น อ บ้าง

เช่น	ทมิ	= ทา+อ+มิ	ย่อมิให้
	ทมม	= ทา+อ+ม	ย่อมิให้

๔๘๓ : ๕๒๗. อสโยคนุตสฺส วุทธิ การิเต.

เพราะการิตปัจจัย วุทธิธาตุที่ไม่มีสังโยคเป็น
ที่สุด

เช่น	กาเรติ	= กร+เณ+ติ	ย่อมิให้กระทำ
	การยติ	= กร+ณย+ติ	ย่อมิให้กระทำ
	การาเปติ	= กร+ณาเป+ติ	ย่อมิให้กระทำ
	การาปยติ	= กร+ณาปย+ติ	ย่อมิให้กระทำ

๔๘๔ : ๕๔๒. ฉฎาทีหิ วา.

เพราะการิตปัจจัย วุทธิธาตุที่เหมือนกับฉฎาธาตุ
ที่ไม่มีสังโยค เป็นที่สุด โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี

เช่น	ฉาฎติ	= ฉฎ+เณ+ติ	ย่อมิพยายาม
	ฉฎติ	= ฉฎ+เณ+ติ	ย่อมิพยายาม

๔๘๕ : ๔๓๔. อญเณสุ จ.

เพราะปัจจัยเหล่านี้จากการิตปัจจัย วุทธิตัน
ธาตุ แห่งธาตุที่ไม่มีสังโยคเป็นที่สุด โดยกำหนดตามพระบาลี

เช่น	ภวติ	=	ภ+อ+ติ	ย่อมมี, ย่อมเป็น
	โหติ	=	ห+อ+ติ	ย่อมมี, ย่อมเป็น

๔๘๖ : ๕๔๓. คุห-ทุสาน์ ทีฆิ.

เพราะการิตปัจจัย ทีฆะสระของ คุห และทุสธาตุ

เช่น	คุหยติ	=	คุห+ณย+ติ	ย่อมให้ปกปิด
	ทุสยติ	=	ทุส+ณย+ติ	
	ย่อมให้ประทุษร้าย			

๔๘๗ : ๔๗๘. วจ-วส-วหาทีน'มุกาโร วสุส เย.

เพราะปัจจัยอันกล่าวภาวะและกรรม แปลง ว
ของธาตุมี วจ, วส และ วห เป็นต้น เป็น อ (หรือแปลง อ ของ
ว เป็น อ)

เช่น	อจฺจเต	=	วจ+ย+เต	ย่อมถูกกล่าว
	วจฺจเต	=	วส+ย+เต	ย่อมถูกกล่าว
	วจฺจติ	=	วจ+ย+เต	ย่อมถูกกล่าว
	วสุสฺติ	=	วส+ย+เต	ย่อมถูกอยู่อาศัย
	วฺยฺหติ	=	วห+ย+เต	ย่อมถูกนำไป

๔๘๘ : ๔๘๑. ห-วิปริยโย โล วา.

เพราะยปัจจัย กลับหน้ากลับหลัง หฺย เป็น ยฺห
และแปลง ย เป็น ล โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี

เช่น วุลฺหติ, วุยฺหติ = วห+ย+เต ย่อมถูกนำไป
คยฺหติ = คห+ย+เต ย่อมถูกถือเอา

๔๘๙ : ๕๑๙. คหสฺส เม ปฺเป.

เพราะปปัจจัย แปลง คหฺชาตุ เป็น เม

เช่น เมปฺปติ = คห+ปฺป+ติ ย่อมถือเอา

๔๙๐ : ๕๑๘. หโลโป ญฺหามฺหิ.

เพราะญฺหปปัจจัย ลบ ห ของ คหฺชาตุ

เช่น คญฺหฺหติ = คห+ญฺห+ติ ย่อมถือเอา

๔๙๑ : ๕๒๓. กรสฺส กาสฺตฺต'มชฺชตฺตนิมฺหิ.

เพราะอชฺชตฺตนิวิภตฺติ แปลง กรฺชาตุ เป็น กาส
บ้าง

เช่น อกาสิ = อ+กร+อี ได้กระทำแล้ว

๔๙๒ : ๔๙๙. อสฺสุมา มิ-มานํ มฺหิ-มฺหา'นฺตฺตโลโป จ.

หลังจากอสฺชาตุ แปลง มิ เป็น มฺหิ และแปลง ม
เป็น มฺห บ้าง และลบพยัญชนะที่สูงสุดชาตุ

เช่น อมฺหิ, อสฺมิ = อส+อ+มิ ย่อมมี, ย่อมเป็น
 อมฺห, อสฺม = อส+อ+ม ย่อมมี, ย่อมเป็น

๔๙๓ : ๔๙๘. ถสฺส ตถตฺตํ.

หลังจากอสธาตุ แปลง ถวิภัตติ เป็น ตถ และลบ
 พยัญชนะที่สูงสุดธาตุ

เช่น อตถ = อส+อ+ถ ย่อมมี, ย่อมเป็น

๔๙๔ : ๔๙๕. ติสฺส ตถิตฺตํ.

หลังจากอสธาตุ แปลง ตวิภัตติ เป็น ตถิ และลบ
 พยัญชนะที่สูงสุดธาตุ

เช่น อตถิ = อส+อ+ติ มีอยู่

๔๙๕ : ๕๐๐. ตฺสฺส ตถฺตฺตํ.

หลังจากอสธาตุ แปลง ตฺ วิภัตติ เป็น ตถฺ และ
 ลบพยัญชนะที่สูงสุดธาตุ

เช่น อตถฺ = อส+อ+ตฺ จงมี, จงเป็น

๔๙๖ : ๔๙๗. สิมฺหิ จ.

เพราะสิวิภัตติ ลบพยัญชนะที่สูงสุดของ อส ธาตุ

เช่น อสิ = อส+อ+สิ (ตัว) ย่อมมี, ย่อมเป็น

๔๙๗: ๔๗๗. ลภสฺมา อี-อินฺ ทถ-ตถํ.

หลังจากลภธาตุ แปลง อี เป็น ทถ และแปลง อี เป็น ตถํ และลพบพยัญชนะที่สุดของธาตุ บ้าง

เช่น อลตถ = อ+ลภ+อี (เขา) ได้ได้แล้ว

อลตถํ = อ+ลภ+อี (เรา) ได้ได้แล้ว

๔๙๘: ๔๘๐. กุสฺสฺมา ที จุฉิ.

หลังจากกุสธาตุ แปลง อีวิภัตติ เป็น จุฉิ และลพบพยัญชนะที่สุดของธาตุ บ้าง

เช่น อกุโกจุฉิ = อ+กุส+อี ต่ำแล้ว

๔๙๙: ๕๐๗. ทาธาตฺสฺส ทชฺชํ.

แปลง ทาธาตุทั้งตัว เป็น ทชช บ้าง

เช่น ทชชามิ = ทา+อ+มิ ย่อมให้

๕๐๐ : ๔๘๖. วทสฺส วชฺชํ.

แปลง วทาธาตุทั้งตัว เป็น วชช บ้าง

เช่น วชชามิ = วท+อ+มิ ย่อมกล่าว

๕๐๑ : ๔๔๓. คมิสฺส ฌมฺมํ.

แปลง คมุธาธาตุทั้งตัว เป็น ฌมม บ้าง

เช่น ฌมมตฺ = คมฺ+อ+ตฺ จงไป

๕๐๒ : ๔๙๓. ยมฺหิ ทา-ธา-มา-จา-หา-ปา-มห-มถาทินฺหมี.

เพราะยัจัยทีกล่าวภาวะและกรรม แปลงสระ
ที่สุดของธาตุ มี ทา, ธา, มา, จา, หา, ปา, มห และ มถ เป็นต้น
เป็น อี

เช่น	ทียเต	= ทา+ย+เต	ย่อมถูกให้
	ธียติ	= ธา+ย+เต	ย่อมถูกทรงไว้
	มียติ	= มา+ย+เต	ย่อมถูกวัด, ย่อม
ถูกตวง, ย่อมถูกชั่ง			
	จียติ	= จา+ย+เต	(อันหา) ย่อมตั้งไว้
	หียติ	= หา+ย+เต	ย่อมถูกละ, สละ
	ปียติ	= ปา+ย+เต	ย่อมถูกตี
	มหียติ	= มห+ย+เต	ย่อมถูกบูชา
	มถียติ	= มถ+ย+เต	ย่อมถูกยำยี

๕๐๓ : ๔๘๕. ยชสฺสา'ทิสฺสิ.

เพราะยัจัย แปลง ย อันเป็นเบื้องต้นแรกของ
ยชธาตุ เป็น อี

เช่น อิชฺชเต = ยช+ย+เต ย่อมถูกบูชา

๕๐๔ : ๔๗๐. สพฺพโต อุมฺ อีสฺสุ.

หลังจากธาตุทั้งปวง แปลง อุมฺ วัตติ เป็น อีสฺ บ้าง

เช่น อุปสงฺกมীสุ = อุป+ส+กม+อุ เข้าไปหาแล้ว

๕๐๕ : ๔๘๒. ชร-มรณํ ชีร-ชียฺย-มียฺยา วา.

แปลง ชรธาตุ เป็น ชีร, ชียฺย และแปลง มรณธาตุ เป็น มียฺย บ้าง

เช่น	ชีรติ	=	ชร+อ+ติ	ย่อมคร่ำคร่า
	ชียฺยติ	=	ชร+อ+ติ	ย่อมคร่ำคร่า
	มียฺยติ	=	มร+อ+ติ	ย่อมตาย

๕๐๖ : ๔๙๖. สพฺพตฺถา'สฺสสา'ทิลोโป จ.

เพราะวิภัตติและปัจจัยทั้งปวง ลบอักษรตัวแรก ของ อสธาตุ โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี

เช่น	ลिया	=	อส+อ+เอยฺย	ฟังมี, ฟังเป็น
	สมาโน	=	อส+อ+มาน	มีอยู่, เป็นอยู่

๕๐๗ : ๕๐๑. อสพฺพธาตฺเก ภู.

เพราะอสัพพธาตฺกวิภัตติ แปลง อสธาตุ เป็น ภู บ้าง

เช่น	ภวิสฺสติ	=	อส+(อ)+สฺสติ	จักมี, จักเป็น
------	----------	---	--------------	----------------

๕๐๘ : ๕๑๕. เอยฺยสฺส ฌาโต อียา-ฌา.

หลังจากฌาธาตุ แปลง เอยฺยวิภัตติ เป็น อียา

และ ฅ บ้าง

เช่น ชานียา, ชฅฅฅ = ฅ+นา+เออย พึงรู้

๕๐๙ : ๕๑๖. นาสุส โลโป ยการตต.

หลังจากฅธาตุด ลบ นาปัจจย และแปลง นาปัจจย เป็น ย โดยกำหนดตามอุทากรณในพระบาลี

เช่น ชฅฅฅ = ฅ+นา+เออย พึงรู้

นวยติ = ฅ+นา+ติ ย่อมรู้

๕๑๐ : ๕๘๗. โลปญ'เจตต'มกาโร.

หลังจากธาตุดในฎวาทิฅณะ ลบ อปัจจย หรือแปลง อปัจจย เป็น เอ โดยกำหนดตามอุทากรณในพระบาลี

เช่น โหติ = หุ+อ+ติ ย่อมมี, ย่อมเป็น

วเทมิ = วท+อ+มิ ย่อมกล่าว

๕๑๑ : ๕๒๑. อุตต'โมกาโร.

แปลง โอปัจจย เป็น อ บ้าง

เช่น กุรุเต = กร+โอ+เต ย่อมกระทำ

๕๑๒ : ๕๒๒. กรสุสา'กาโร จ.

แปลง อ ของกรธาตุด เป็น อ บ้าง

เช่น กุรุเต = กร+โอ+เต ย่อมกระทำ

๕๑๓ : ๔๓๕. โอ อว สเร.

เพราะสระ แปลง โออันเป็นที่สุดของธาตุ เป็น
อว

เช่น	ภวติ	= ภฺ+อ+ติ	ย่อมมี, ย่อมเป็น
	จวติ	= จฺ+อ+ติ	ย่อมเคลื่อน
	ชวติ	= ชฺ+อ+ติ	ย่อมไปเร็ว

๕๑๔ : ๔๙๑. เอ อย.

เพราะสระ แปลง เออันเป็นที่สุดของธาตุ เป็น
อย

เช่น	สยติ	= สฺ+อ+ติ	ย่อมนอน
	นยติ	= นฺ+อ+ติ	ย่อมนำไป

๕๑๕ : ๕๔๑. เต อาวายา การิตเต.

เพราะการิตปัจจัย แปลง โอ ซึ่งเป็นที่สุดของ
ธาตุ เป็น อว และแปลง เอ ซึ่งเป็นที่สุดของธาตุ เป็น อาย

เช่น	ภาเวติ	= ภา+แณ+ติ	ย่อมให้เจริญ
	นาเยติ	= นี+แณ+ติ	ย่อมให้นำไป

๕๑๖ : ๔๖๖. อิการาคโม อสัพพธาตูกมฺหิ.

เพราะอัสัพพธาตูกวิภัตติทั้งปวง ลง อิกาคม บ้าง

เช่น พญูวิตถุ = พญู+(อิ)+ตถ เป็นแล้ว (ปโรกขา)
 อคจจติถุ = อ+คมุ+(อิ)+อา ได้ไปแล้ว(อชชตนี)
 คมิสสุติ = คมุ+(อิ)+สสุติ จักไป (ภวิสสันตี)
 อปจิสสุ = อ+ปจ+(อิ)+สสุตา จักได้หุงแล้ว
 (กาลาติปัตติ)

๕๑๗:๔๘๘. กุวจิ ธาตุ-วิภตติ-ปจจยान्हึ ทิม-วิปริตา'-
 เทส-โลปา'คมา จ.

การทำที่มะ การทำรัสสะ(วิปริต) การแปลง การ
 ลบ และการลงอาคม แห่งธาตุ วิภตติ และปัจจย ย่อมมีได้ใน
 บางอุทาหรณ์

เช่น สุกยติ (ที่มะ) = สุก+ย+เต ย่อมถูกไต้ยิน
 อทาสี (รัสสะ) = อ+ทา+อี ไต้ให้แล้ว
 อกริ (อาเทสะ) = อ+กร+โอ(ท่าน) ไต้กระทำ
 แล้ว

วเทนติ (โลปะ) = วท+อ+อนติ ย่อมกล่าว
 อคมุตถ (อาคมะ) = อ+คมุ+ตถ ได้ไปแล้ว

๕๑๘:๔๔๖. อตตโนปทานิ ปรสสุปทตติ.

แปลงวิภตติฝ้ายอตตโนบท เป็นปรัสสุบท บ้าง

เช่น วุจติ = วจ+ย+เต ย่อมถูกกล่าว

๕๑๙:๔๕๗. อการาคโมหิยยตฺตนี-อชฺชตฺตนี-กาลาติปฺตฺตีสฺส.

เพราะหิยยัตตนี อชชตตนี และกาลาติปตติวิภัตติ

ลง ออากมหน้าธาตุ บ้าง

เช่น	อคมา	=	อ+คม+อา	ได้ไปแล้ว
	อกาสี	=	อ+กร+อี	ได้กระทำแล้ว
	อปจิสฺสา	=	อ+ปจ+สฺสา	จักได้หุงแล้ว

๕๒๐ : ๕๐๒. พฺรุโต อี ติมฺหิ.

เพราะติวิภัตติ ลง อีอากม หลังจากพुरुธาตุ

เช่น	พรวีติ	=	พฺรุ+อ+(อี)+ติ	ย่อมกล่าว
------	--------	---	----------------	-----------

๕๒๑ : ๔๒๕. ธาตุสฺส'นฺโต โลโป'เนกสฺสรสฺส.

ลบสระที่สูงสุดของธาตุที่มีสระหลายตัว บ้าง

เช่น	คจฺจติ	=	คม ชฺ +อ+ติ	ย่อมไป
------	--------	---	-------------	--------

๕๒๒ : ๔๗๖. อิสฺ-ยมฺน'มฺนฺโต จฺโฆ วา.

แปลงพยัญชนะที่สูงสุดของ อิสฺ และ ยมฺธาตุ เป็น

จฺน โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี

เช่น	อิจฺจติ	=	อิสฺ+อ+ติ	ย่อมปรารถนา
	นียจฺจติ	=	นิ+ยมฺ+อ+ติ	ย่อมกำหนด

๕๒๓ : ๕๒๖. การิตานห์ โณ โลปปี.

ลป อนุพันธ์ของการิตปัจจัยทั้งหลาย

เช่น	การเรติ	= กร+ณ+ติ	ย่อมาให้กระทำ
	การยติ	= กร+ณย+ติ	ย่อมาให้กระทำ
	การาเปติ	= กร+ณาเป+ติ	ย่อมาให้กระทำ
	การาปยติ	= กร+ณาปย+ติ	ย่อมาให้กระทำ

จบอาชาตกัปปี กัณฑ์ที่ ๔

จบอาชาตสูตร

๗. กิพพิธานกัณฑ์

๗.๑ กิพพิธานกัปปี กัณฑ์ที่ ๑

๕๒๔ : ๕๖๑. ธาตุยา กมฺมาทิมฺหิ โณ.

ลง ฌปัจจัย หลังจากธาตุอันมีกรรมอยู่ข้างหน้า

เช่น กมฺมํ กโรตีติ กมฺมกาโร. (กมฺม+กร+ณ)

ย่อมกระทำ ซึ่งการงาน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่า

กมฺมการ.(ผู้ทำงาน)

๕๒๕ : ๕๖๕. สญญาय'มฺหุ.

เมื่อชื่อฟังถูกกล่าว ลง อัจฉัยหลังจากธาตุอันมี
กรรมอยู่ข้างหน้า และลง ฺหุ อากมท้ายอุปบท

เช่น อรี ทเมตตี อรินุทโม, ราชา. (อริ+[ฺหุ]+ทม+อ)

ย่อมข่ม ซึ่งข้าศึก เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอรินุทม.

(ผู้ข่มข้าศึก)

๕๒๖ : ๕๖๗. ปุเร ททา จ อี.

ลง อ ปัจฉัย หลังจาก ททธาตุ อันมีปรศัพทอยู่
ข้างหน้า และแปลง อ ของปรศัพท เป็น อี

เช่น ปุเร ทานํ ทาสีตี ปุรินุทโท, เทวราชา. (ปุร+ทท

+อ)

ได้ให้แล้ว ซึ่งทาน ในกาลก่อน เพราะเหตุนั้น
ชื่อว่าปุรินุทท. (ผู้เคยให้ทานในกาลก่อน, พระอินทร์)

๕๒๗ : ๕๖๘. สพฺพโต ญฺว-ตุวาวี วา.

เมื่อมีกรรมอยู่ข้างหน้า หรือไม่มีอยู่ก็ตาม ลง อ,
ญฺว, ตุ และอาวีปัจฉัย หลังจากธาตุทั้งปวง

เช่น หิตํ กโรตตี หิตกโร. (หิต+กร+อ)

ย่อมกระทำ ซึ่งประโยชน์ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่า
หิตกร. (ผู้กระทำ ซึ่งประโยชน์)

ททาทิตี ทายโก. (ทา+ณฺว)

ย่อมให้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทายก. (ผู้ให้)

กโรตตีติ กตุตา. (กร+ตุ)

ย่อมกระทำ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากตุตุ. (ผู้
กระทำ)

ภยํ ปสฺสตีติ ภยทสฺสาวี. (ภย+ทิส+อาวี)

ย่อมเห็น ซึ่งภย เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภยทสฺสาวี.
(ผู้เห็นภย)

๕๒๘ : ๕๗๗. วิส-รฺช-ปทาทีโต ฌ.

ลง ฌปัจจัย หลังจากธาตุมี วิส, รฺช และ ปท
เป็นต้น

เช่น ปวิสตีติ ปเวโส. (ป+วิส+ณ)

ย่อมเข้าไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปเวส. (ผู้
เข้าไป)

รฺชตีติ โรโค. (รฺช+ณ)

ย่อมเสียดแทง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโรค. (ผู้
เสียดแทง, โรค)

อุปฺปชฺชตีติ อุปฺปาโท. (อุ+ปท+ณ)

ย่อมเกิดขึ้น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอุปฺปาท. (ผู้
เกิดขึ้น)

๕๒๙ : ๕๘๐. ภาเว จ.

ลง ฌปป์จจัย หลังจากธาตุทั้งปวง ในอรรถภาวะ
 เช่น จชนํ จาโค. (จช+ณ)
 การสละ ชื่อว่าจาโค. (การสละ, การบริจาค)

๕๓๐ : ๕๘๔. กุวิ จ.

ลง กุวิปป์จจัย หลังจากธาตุทั้งปวง
 เช่น ภูเชน คจจตีติ ภูชโค. (ภูช+คมุ+กุวิ)
 ย่อมไป ด้วยชนด เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภูชค. (ผู้
 ไปด้วยชนด, ฐ)

๕๓๑ : ๕๘๙. ฐราทีหิ รมฺโม.

ลง รมมปป์จจัย หลังจากธาตุมี ฐร เป็นต้น
 เช่น ฐรติ เตนาติ ฐมฺโม. (ฐร+รมม)
 ย่อมทรงไว้ ด้วยสภาพนั้น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่า
 ฐมม. (สภาพเป็นเครื่องทรงไว้, ธรรม)
 กรียตีติ กมฺมํ. (กร+รมม)
 ย่อมถูกระทำให้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากมม. (สิ่งที่
 ถูกระทำให้, กรรม)

๕๓๒ : ๕๙๐. ตสฺสึลลาทีสุ ณี-ตฺวา'วี จ.

ลง ณี, ตฺ และ อาวีปัจจยฺ หลังจากราตุทั้งปวง
ในอรรถทั้งหลายมี ตสฺสึลละ เป็นต้น

เช่น พุรหุมํ จริตุํ สึลมสฺสชาติ พุรหุมจारी. (พุรหุม+จร
+ณี)

อันประพฤติ ซึ่งข้อวัตรอันประเสริฐ เป็นปกติ
ของบุคคลนั้น มีอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าพุรหุมจारी. (ผู้มีการ
ประพฤติข้อวัตรที่ประเสริฐเป็นปกติ)

ปสฺยห ปวตฺตุํ สึลมสฺสชาติ ปสฺยหปวตฺตา. (ปสฺยห
+ป+วจ+ตฺ)

อันข่มแล้วกล่าว เป็นปกติ ของบุคคลนั้น มีอยู่
เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปสฺยหปวตฺตุ. (ผู้มีอันข่มแล้วกล่าวเป็น
ปกติ)

ภยํ ปสฺสิตุํ สึลมสฺสชาติ ภยทสฺสาวี. (ภย+ทิส+
อาวี)

อันเห็น ซึ่งภย เป็นปกติ ของบุคคลนั้น มีอยู่
เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภยทสฺสาวี. (ผู้มีอันเห็นภยเป็นปกติ)

๕๓๓ : ๕๙๑. สหุท-กุฐ-จล-มณฑุทต-รุจาทิหิ ยุ.

ลง ยุปัจจัย หลังจากธาตุอันมีอรรถว่า การทำเสียง, ความโกรธ, ความหวั่นไหว, การประดับ และ รุจธาตุ เป็นต้น ในอรรถทั้งหลายมี ตัสสีละ เป็นต้น

เช่น โฆสนสีโล โฆสนโน. (ฆุส+ยุ)

ผู้มีการป่าวประกาศเป็นปกติ ชื่อว่าโฆสน.

โกธนสีโล โกธโน. (กุฐ+ยุ)

ผู้มีความโกรธเป็นปกติ ชื่อว่าโกธน.

จลนสีโล จลโน. (จล+ยุ)

ผู้มีความหวั่นไหวเป็นปกติ ชื่อว่าจลน.

มณฑุทนสีโล มณฑุทโน. (มณฑุ+ยุ)

ผู้มีการประดับเป็นปกติ ชื่อว่ามณฑุทน.

โรจนสีโล โรจโน. (รุจ+ยุ)

ผู้มีความรุ่งเรืองเป็นปกติ ชื่อว่าโรจน.

๕๓๔ : ๕๙๒. ปาราทิกมิมหา รุ.

ลง รูปัจจัย หลังจาก คมุธาตุอันมี ปาร เป็นต้น เป็นอุปบท (บทใกล้เคียงธาตุ) ในอรรถมี ตัสสีละ เป็นต้น

เช่น ภวปารี คนตุ สิลมสสาติ ภวปารคุ. (ภวปาร+คมุ+รุ)

การไป สู้ฝั่งแห่งภพ เป็นปกติ ของบุคคลนั้น มี

อยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภวปารคฺฐ. (ผู้มีการไปสู่ฝั่งแห่งภพเป็นปกติ)

๕๓๕ : ๕๙๓. ภิกฺขาทิโต จ.

ลง รูปัจจัย หลังจากธาตุมิ ภิกฺข เป็นต้น ในอรรถทั้งหลายมี ตัสสีละ เป็นต้น

เช่น ภิกฺขนสีโล ยาจนสีโล ภิกฺขุ. (ภิกฺข+ฐ)

ผู้มีการขอเป็นปกติ ชื่อว่าภิกฺขุ.

๕๓๖ : ๕๙๔. หนตฺยาทีนํ ญโก.

ลง ญกัจจัย ในที่สุดแห่งธาตุมิ หน เป็นต้น ในอรรถทั้งหลายมี ตัสสีละ เป็นต้น

เช่น อาหนนสีโล อาฆาตุโก. (อา+หน+ญก)

ผู้มีการเบียดเบียนเป็นปกติ ชื่อว่าอาฆาตุก. (ผู้เบียดเบียน เป็นปกติ)

๕๓๗ : ๕๖๖. ญ นิคฺคหิตํ ปทฺนเต.

แปลง ญ ของ ญ อากมที่ลงทำยบท เป็นนิคฺคหิต

เช่น อรี ทเมตฺติ อรินฺทโม, ราชา. (อริ+ทม+อ)

ย่อมข่ม ซึ่งข้าศึก เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอรินฺทม.

(ผู้ข่มข้าศึก)

๕๓๘ : ๕๔๕. สัณหานุญาย วา โร โฆ.

ลง รัจฉายี หลังจาก หนชาตุ อันมี สั อุปสัคเป็น
บทหน้า และจากชาตุอื่น และแปลง หนชาตุ เป็น ชม

เช่น สัณหติ สมคคัม กมมัม สมุปคจจตีติ สัโฆ. (สั+หน+ร)
ย่อมเข้าถึง ซึ่งกรรม อันพร้อมเพรียงกัน เพราะ
เหตุนั้น ชื่อว่าสัชม. (พระสงฆ์)

๕๓๙ : ๕๕๘. รมุหิ รนุโต ราทิ โน

เพราะปัจจัยที่มี รุ อนุพันธ์ ลบพยัญชนะที่สุด
ชาตุ อันมี รุ อนุพันธ์เป็นขอบเขต

เช่น ปาริ คนตุ สีมสสาติ ปารคฺ. (ปาร+คมุ+ฐ)
อันถึง ซึ่งฝั่ง เป็นปกติ ของบุคคลนั้น มีอยู่
เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปารคฺ. (ผู้มีอันถึงซึ่งฝั่งเป็นปกติ)

๕๔๐ : ๕๔๕. ภาว-กมุเมสุ ตพฺพาวัณเฑ.

ลง ตพฺพ และ อนียปัจจัย หลังจากชาตุทั้งปวง
ในอรรถภาวะและกรรม

เช่น	ภวิตพฺพ	=	ภฺ+ (อิ)+ตพฺพ	พิงมี, พิงเป็น (ภาวะ)
	ภวานีย	=	ภฺ+อนีย	พิงมี, พิงเป็น (ภาวะ)
	กตตพฺพ	=	กร+ตพฺพ	พิงถูกกระทำ (กรรม)
	กรณีย	=	กร+อนีย	พิงถูกกระทำ (กรรม)

๕๔๑ : ๕๕๒. ฌโย จ.

ลง ฌยปัจจัย หลังจากธาตุทั้งปวง ในอรรถ
ภาวะและกรรม

เช่น เนยยี่ = หนี+ฌย ฟังถูกนำไป

๕๔๒ : ๕๕๗. กรมฺหา ริจฺจ.

ลง ริจฺจปัจจัย หลังจาก กรธาตุ ในอรรถภาวะ
และกรรม

เช่น กิจจํ = กร+ริจฺจ สิ่งที่ควรกระทำ

๕๔๓ : ๕๕๕. ภูโต'พฺพ.

แปลง ฌยปัจจัย กับ อุ ของ ภูธาตุ เป็น อพฺพ

เช่น ภวิตพฺโพ ภพฺโพ. (ภู+ฌย)

ฟังเป็น ชื่อว่าภพฺพ. (ควรมี, ควรเป็น, สมควร)

๕๔๔ : ๕๕๖. วท-มท-คฺมุ-ยฺช-ครหา'การา'ทีหิ ชฺช-มฺม-คฺค-
ยฺเห'ยฺยา คาโร วา.

หลังจากธาตุมี วท, มท, คฺมุ, ยฺช, ครห และธาตุ
อันมีอักษรเป็นที่สุด แปลง ฌยปัจจัยกับที่สุดของธาตุ เป็น
ชฺช, มฺม, คฺค, ยฺห และ เอยฺย ตามลำดับ และแปลง คร ของ
ครธาตุ เป็น คาร โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี

เช่น วตตพัพพี วชชช. (วท+ณฺย) [แปลง ทฺย เป็น ชฺช]
 ฟิงฺกุกกล่าว ชื่อว่าวชช. (ฟิงฺกุกกล่าว, โทษ)
 มทนียํ มชชช. (มท+ณฺย) [แปลง ทฺย เป็น ชฺช]
 อํนฺบุคคล ฟิงฺมา ชื่อว่ามชช. (อํนฺบุคคลฟิงฺมา)
 คมนียํ คมฺม. (คมฺ+ณฺย) [แปลง มฺย เป็น มฺม]
 อํนฺบุคคล ฟิงฺไป/ฟิงฺถึง ชื่อว่าคมม. (อํนฺบุคคล
 ฟิงฺไป/ฟิงฺถึง)

โยชนียํ โยคค. (ยฺช+ณฺย) [แปลง ชฺย เป็น คค]
 อํนฺบุคคล ฟิงฺประกอบ ชื่อว่าโยคค. (ควรูก
 ประกอบ)

ครหิตพัพพี คารยห. (ครท+ณฺย) [แปลง หฺย เป็น
 ยห]
 อํนฺบุคคล ฟิงฺติเตียน ชื่อว่าคารยห. (ฟิงฺูก
 ติเตียน)

ทาทพัพพี เทยฺย. (ทา+ณฺย) [แปลง อา กับ ย เป็น
 เอยฺย]

อํนฺบุคคล ฟิงฺให้ ชื่อว่าเทยฺย. (อํนฺบุคคลฟิงฺให้)
 ฌาทพัพพี ฌยฺย. (ฌา+ณฺย) [แปลง อา กับ ย
 เป็น เอยฺย]

อํนฺบุคคล ฟิงฺทราบ ชื่อว่าฌยฺย. (ฟิงฺูกทราบ)

๕๔๕ : ๕๔๘. เต กิจจา.

ตั้งปัจจัย ๕ ตัว มี ตพฺพ เป็นต้น ริจฺจ เป็นที่สุด
มีชื่อว่ากิจจ

กิจจปัจจัยมี ๕ ตัว คือ ตพฺพ, อนีย, ญฺย, เตยฺย
และ ริจฺจ

๕๔๖ : ๕๖๒. อญฺเณ กิตฺ.

ปัจจัยเหล่านี้จากกิจจปัจจัย ชื่อว่ากิตฺ

๕๔๗ : ๕๙๖. นนฺทาทิหิ ยฺ.

ลง ยฺปัจจัย หลังจากธาตุมี นนฺท เป็นต้น ใน
อรรถภาวะและกรรม

เช่น นนฺทียเต นนฺทํ. (นนฺท+ยฺ)

อันเขาย่อมเพลิดเพลิน ชื่อว่านนฺทน. (ความ
เพลิดเพลิน)

๕๔๘ : ๕๙๗. กตฺตุ-กรณ-ปะเทเสสุ จ.

ลง ยฺปัจจัย หลังจากธาตุ ในอรรถกัตฺตุ, กรณะ
และอธิกรณะ

เช่น รชฺ ฺหริตีติ รชฺโหหรณฺ, โตยฺ. (รช+หฺร+ยฺ) (กัตฺตุ-

สาธนะ)

ยอมนำไป ซึ่งฝุ่น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโรหิรณ,
ได้แก่น้ำ.

กโรติ เตนาติ กรณฺ. (กร+ยุ) (กรณสาธนะ)

ยอมกระทำ ด้วยสิ่งนั้น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่า
กรณ. (เป็นเครื่องกระทำ)

ติฏฺฐจฺนฺติ ตสฺมินฺติ จานฺ. (จา+ยุ) (อธิกรณสาธนะ)

ยอมยืนอยู่ ในที่นั้น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าจान.
(ที่เป็นที่ยืน)

๕๔๙:๕๕๐. รหาทิโต ฌ.

หลังจากธาตุที่ลงท้ายด้วย ร และ ห เป็นต้น
แปลง น ของ อน และ อนีย เป็นต้นเป็น ฌ

เช่น ปุเรติ เตนาติ ปุรณฺ. (ปุร+ยุ)

ยอมเต็ม ด้วยจำนวนนั้น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่า
ปุรณ. (เป็นเครื่องเต็ม, เป็นเหตุเต็ม)

คหณฺยํ เตนาติ คหณฺ. (คห+ยุ)

อันบุคคลพึงถือเอา ด้วยสิ่งนั้น เพราะเหตุนั้น
ชื่อว่าคหณ. (เป็นเครื่องอันเขาถือเอา)

จบกัปปิฆานกัปปี กัณท์ที่ ๑

๗.๒ กิพพิธานกัณฑ์ กัณฑ์ที่ ๒

๕๕๐ : ๕๕๖. ฌาทยโย เตกาลิกา.

ปัจฉัยมี ฌ เป็นต้น มี ยุปัจฉัยเป็นที่สุด ฟังทราบ
ว่าประกอบในสามกาล

เช่น กุมภํ กโรตีติ กุมภกาโร. (กุมภ+กร+ณ) ปัจจุบัน
กาล

ย่อมกระทำ ซึ่งหม้อ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากุมภ-
การ. (ข้างหม้อ)

กุมภํ อกาสีติ กุมภกาโร. (กุมภ+กร+ณ)
อดีตกาล

ได้กระทำแล้ว ซึ่งหม้อ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่า
กุมภการ. (ข้างหม้อ)

กุมภํ กริสฺสตีติ กุมภกาโร. (กุมภ+กร+ณ)
อนาคตกาล

จักกระทำ ซึ่งหม้อ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากุมภ-
การ. (ข้างหม้อ)

อโชติ โชตติ โชติสฺสตีติ สีเลนาติ วา โชตโน. (ชุต
+ยุ)

ได้รุ่งเรืองแล้ว ย่อมรุ่งเรือง หรือจก่รุ่งเรือง โดย
ปกติ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโชตน. (ผู้รุ่งเรืองโดยปกติ)

๕๕๑ : ๕๕๘. สมุณายํ ทา-ธาโต อี.

เมื่อชื่อ ถูกรู้้อยู่ ลง อิปัจจย หลังจาก ทา และธา
ธาตุ

เช่น ปจรมิ อาทียตีติ อาทิ. (อา+ทา+อิ)

ย่อมถูกถือเอา ในเบื้องต้นแรก เพราะเหตุนั้น ชื่อ
ว่าอาทิ. (เป็นต้น)

อุทกํ ทธาตีติ อุทริ. (อุทก+ธา+อิ)

ย่อมทรงไว้ ซึ่งน้ำ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอุทริ.

(ทะเล)

๕๕๒ : ๖๐๙. ทิ กิจจา'สิฏฺเฐ.

เมื่อชื่อ ฟังถูกกล่าว เมื่อความปรารถนา ถูกรู้้อยู่
ลง ทิ และกิตฺปิัจจย หลังจากธาตุทั้งปวง

เช่น ธนํ อสุส ภวตุติ ธนภฺตุติ. (ธน+ภฺ+ติ)

ทรัพย์ ของจะมี แก่บุคคลนั้น เพราะเหตุนั้น ชื่อ
ว่าธนภฺตุติ. (ผู้ขอให้มีทรัพย์)

๕๕๓ : ๕๙๙. อิตฺถีย'ม-ติ-ยโว วา.

เมื่ออิตฺถีลึงค์ฟังถูกกล่าว ลง อ, ทิ และ ยุปัจจย
หลังจากธาตุทั้งปวง บ้าง

เช่น ชีรตีติ ชรา. (ชร+อ+อา)

ย่อมคร่ำคร่า เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าชรา. (ชรา)

มณฺญตีติ มติ. (มน+ติ)

ย่อมมถฺกฐั เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามติ. (ปัญญา)

เจตยตีติ เจตนา. (จิต+ยุ+อา)

ย่อมจงใจ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าเจตนา. (เจตนา,
จงใจ)

๕๕๔: ๖๐๑. กรโต ริริย.

เมื่ออดีตลิ้งค์ หรือลิ้งค์อื่นพึงถูกกล่าว ลง ริริย
ปัจจัย หลังจาก กรธาตุ บ้าง

เช่น กตฺตพฺพา กิริยา. (กร+ริริย+อา)

พึงถูกกระทำ ชื่อว่ากิริยา.

กรณียํ กิริยํ. (กร+ริริย)

พึงถูกกระทำ ชื่อว่ากิริย.

๕๕๕: ๖๑๒. อตีเต ต-ตวนฺตฺ-ตาวี.

ลง ต, ตวนฺตฺ และ ตาวีปัจจัย หลังจากธาตุทั้ง
ปวง ในอดีตกาล

เช่น กฺตฺโต = กฺช+ต บริโภคแล้ว

กฺตฺตวา = กฺช+ตวนฺตฺ บริโภคแล้ว

กฺตฺตาวี = กฺช+ตาวี บริโภคแล้ว

๕๕๖ : ๖๒๒. ภาว-กมุเมสุ ต.

ลง ตปัจจย หลังจากธาตุทั้งปวงในอดีตกาล ใน
อรรถภาวะและกรรม

เช่น หสน์ หสิตํ. (หส+ต) ภาวสาธนะ
การหวัเราะ ชื่อว่าหสิต. (การหวัเราะ)
อภาสียิตุถาติ ภาสิตํ. (ภาส+ต) กัมมสาธนะ
ได้ถูกกล่าวแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภาสิต.

(ถูกกล่าวแล้ว)

๕๕๗ : ๖๐๖. พุช-คมาทิตุเถ กตุตริ.

เมื่ออรรถของธาตุนั้น ถูกรู้อยู่ ลง ตปัจจย หลัง
จากธาตุมี พุช และ คมฺ เป็นต้น ในอรรถกัตตา ในกาลทั้งปวง

เช่น สพฺเพ สงฺขตาสงฺขตสมฺมุติเกเท ชมฺเม พุชฺฌติ
อพุชฺฌิ พุชฺฌิสฺสตีติ วา พุทฺโธ. (พุช+ต)

ย่อมตรัสรู้ ได้ตรัสรู้แล้ว หรือจักตรัสรู้ ซึ่งธรรม
ท. อันต่างโดย สังขตะ อสังขตะ และสมมุติ ทั้งปวง เพราะเหตุ
นั้น ชื่อว่าพุทฺธ. (ผู้ตรัสรู้, พระพุทธเจ้า)

๕๕๘ : ๖๐๒. ชิต อินฺ สพฺพตฺถ.

ลง อินปัจจย หลังจากชิธาตุ ในอรรถกัตตา ใน
กาลทั้งปวง

เช่น ปาปเก อกุสเล ฆมฺเม ชินาติ อชินิ ชินิสฺสตีติ วา
ชิโน. (ชิ+อิน)

ย่อมชนะ ได้ชนะแล้ว หรือจักชนะ ซึ่งกรรม ท.
อันเป็นบาป อันเป็นอกุศล เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าชิน. (ผู้ชนะ
อกุศลกรรม, พระชินเจ้า)

๕๕๙:๖๐๓. สุปโต จ.

ลง อินปัจจย หลังจาก สุปธาตฺ ในอรรถกัณฑ์และ
ภาวะ

เช่น สุปตีติ สุปิโน. (สุป+อิน) กัณฑ์สาธนะ
ย่อมนอน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสุปิน. (ผู้นอน)
สุปิยเต สุปินํ. (สุป+อิน) ภาวสาธนะ
การนอน/การฝัน ชื่อว่าสุปิน. (การนอน, การฝัน)

๕๖๐:๖๐๔. อีสํ-ทฺ-สุหิ ข.

หลังจากธาตฺทั้งปวง อันมี อีสํนิบาท, ทฺ และสุ
อุปสัคเป็นบทหน้า ลง ขปัจจย ในอรรถภาวะและกรรม

เช่น ทฺกฺเขน กรียตีติ ทฺกฺกริ. (ทฺ+กร+ข)
ย่อมถูกกระทำ โดยยาก เพราะเหตุนั้น ชื่อว่า
ทฺกฺกร. (อันบุคคลกระทำได้ยาก)

สุเขน กรียตีสติ สุกริ. (สุ+กร+ข)

ย่อมถูกกระทำ โดยง่าย เพราะเหตุนั้น ชื่อว่า
สุกร. (อันบุคคลกระทำได้โดยง่าย)

๕๖๑ : ๖๓๖. อิจฺฉตุเถสุ สมาน-กตฺตุเกสุ ตเว-ตุ วา.

เมื่อมีชาติอันมีอรรทปรารณา มีกัตตาเดียวกัน
ลง ตเว และ ตูปัจจัย หลังจากชาติทั้งปวง

เช่น โส ปุณฺณานิ กาทเว อิจฺฉติ. (กร+ตเว)

เขา ย่อมปรารณา เพื่ออันทำ ซึ่งบุญ ท.

สทฺธมฺมํ โสตุมิฉติ. (สุ+ตุ)

เขา ย่อมปรารณา เพื่ออันฟัง ซึ่งพระสัทธรรม

๕๖๒ : ๖๓๘. อรห-สกุภาทีสุ จ.

เมื่ออรรททั้งหลายมี อรหะและสักกะเป็นต้น ถูก
ประกอบอยู่ ลง ตูปัจจัย หลังจากชาติทั้งปวง

เช่น โโก ตํ นิหฺนฺตุมรหติ. (นิหฺน+ตุ)

ใคร ย่อมควร เพื่ออันติเตียน ซึ่งบุคคลนั้น

สกุภา เซตุ ฐเนน วา. (ซี+ตุ)

หรือว่า อาจ เพื่ออันชนะ ด้วยทรัพย์

อนฺจุฉวิโก ภวํ ทานํ ปฏฺิคฺคเหตุ. (ปฏฺิ+คห+ตุ)

ท่าน เป็นผู้ควร เพื่ออันรับ ซึ่งทาน

๕๖๓ : ๖๓๙. ปตฺตวจเน อลฺมตฺเตสุ จ.

บรรดาอรรถของอลัมตัพพี เมื่ออรรถว่าสมควร
ถูกประกอบอยู่ ลง ตูบัจจย หลังจากธาตุทั้งปวง

เช่น อลเมว ปุณฺณานิ กาทู. (กร+ตู่)

ควรนั้นเที่ยว เพื่ออันทำ ซึ่งบุญทั้งหลาย

๕๖๔ : ๖๔๐. ปุพฺพกาเล'กกตฺตูกานิ ตุน-ตฺวาน-ตฺวา วา.

บรรดากิริยาหน้าและกิริยาหลังที่มีกัตตาตัว
เดียวกัน ลง ตุน, ตฺวาน และตฺวาปัจจย ในกิริยาหน้า (ปุพฺพ-
กาลกิริยา) โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี

เช่น กาทุน กมมํ คจฺจติ. (กร+ตุน)

เขา กระทำแล้ว ซึ่งการงาน จะไป

สตฺตา สฺตฺวาน ฆมมํ โมทฺนติ. (สฺ+ตฺวาน)

สัตว์ทั้งหลาย ฟังแล้ว ซึ่งธรรม ย่อมบันเทิง

สฺตฺวา ซานิสฺสาม. (สฺ+ตฺวา)

ข้าพเจ้าทั้งหลาย ฟังแล้ว จักทราบ

๕๖๕ : ๖๔๖. วตฺตมาเน มาหนฺตา.

ลง มาน และ อนตฺปัจจย หลังจากธาตุทั้งปวง
ในปัจจุบันกาล

เช่น สรมาโน โรหติ. (สร+อ+มาน)
 บุคคล ระลึกถึงอยู่ ย่อมร้องไห้
 คจฺจนฺโต คณฺหาติ. (คม+อ+อนฺต)
 บุคคล ไปอยู่ ย่อมถือเอา

๕๖๖ : ๕๗๔. สาสาทีหิ รตฺถุ.

ลง รตฺถุปัจจัย หลังจากธาตุมี สาส เป็นต้น

เช่น สาสตีติ สตฺถา. (สาส+รตฺถุ)
 ย่อมสั่งสอน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสตฺถุ. (ผู้สั่ง
 สอน, ศาสตรา, ครู)

๕๖๗ : ๕๗๕. ปาทีโต วิตฺตุ.

ลง วิตฺตุปัจจัย หลังจากธาตุมี ปา เป็นต้น

เช่น ปาติ ปุตุตฺตํ ปิตา. (ปา+วิตฺตุ)
 ย่อมรักษา ซึ่งบุตร เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปิตุ. (ผู้
 รักษา, บิดา)

๕๖๘ : ๕๗๖. มานาทีหิ ราวฺตุ.

ลง ราวฺตุปัจจัย หลังจากธาตุมี มาน เป็นต้น

เช่น รมฺเมน ปุตุตฺตํ มาเนตีติ มาตา. (มาน+ราวฺตุ)
 ย่อมยกย่อง ซึ่งบุตร โดยธรรม เพราะเหตุนั้น

ชื่อว่ามาตุ. (มารดา)

๕๖๙:๖๑๐. อาคมา ตุโก.

ลง ตุกปัจจัย หลังจาก คมฺฐาตุ อันมี อาอุปลัค
เป็นบทหน้า

เช่น อากจฺจตีติ อากนฺตุโก, ภิกุขุ. (อา+คมฺ+ตฺก)
ย่อมมา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอากนฺตฺก. (แขก, ผู้
มาเยือน)

๕๗๐:๖๑๑. ภพฺเพ อิก.

ลง อิกปัจจัย หลังจาก คมฺฐาตุ ในอรรถสมควร
เช่น คมิสฺสติ คนฺตุํ ภพฺโพติ คมิโก, ภิกุขุ. (คมฺ+อิก)
สมควร เพื่ออันจะไป จักไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่า
คมิก. (ผู้จะเดินทาง)

จบกิฬพิธานกัณฑ์ กัณฑ์ที่ ๒

๗.๓ กิพพิธานกัปปี กัณฑ์ที่ ๓

๕๗๑: ๖๒๔. ปจฺจยา'ทนิฏฺฐา นิปาตนา สิขฺฌนฺหติ.

ศัพท์ทั้งหลายที่ยังไม่สำเร็จตัวรูป เพราะปัจจัย
ย่อมสำเร็จ ด้วยมหาสูตรนี้เป็นเครื่องให้สำเร็จ

เช่น นจฺจนํ นจฺจํ, นฏฺฐํ. (นต+ต)

การพ้องรำ ชื่อว่านจฺจ, นฏฺฐ.

๕๗๒: ๖๒๕. สาส-ทิสโต ตสฺส ริฏฺฐโจ จ.

หลังจาก สาส และ ทิสธาตุ แปลง ตปัจจัย เป็น
ริฏฺฐ

เช่น อนุสาสีตฺถาติ อนุสิฏฺฐโจ. (อนุ+สาส+ต)

ถูกพรั้าสอนแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอนุสิฏฺฐ.

(ถูกพรั้าสอนแล้ว)

อทิสฺสิตฺถาติ ทิฏฺฐํ. (ทิส+ต)

ได้ถูกเห็นแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทิฏฺฐ. (ถูก

เห็นแล้ว)

๕๗๓: ๖๒๖. สาทิ สหฺต-ปฺจฺจ-ภนฺช-หฺนฺสาทิหิ ฏฺฐโจ.

หลังจากธาตุนั้นมี ส อักษรเป็นที่สุด, ปฺจฺจ, ภนฺช
และหฺนฺสธาตุ เป็นต้น แปลง ตปัจจัย กับด้วยพยัญชนะที่

ธาตุนั้นเป็นเบื้องหน้าของปัจจัยนั้น เป็น ฏจ

เช่น อตฺตสึตฺติ ตฺฏฺโจ. (ตฺต+ต)

ได้ยินดีแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าตฺฏจ. (ยินดีแล้ว)

อปฺจฺฉิยิตฺถาติ ปฺฏฺโจ. (ปฺจฺฉ+ต)

ได้ถูกถามแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปฺฏจ. (ถูก

ถามแล้ว)

อภณฺชียิตฺถาติ ภณฺโจ. (ภณฺช+ต)

ได้ถูกย่ำแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภณจ. (ถูก

ย่ำแล้ว)

อหฺมึตฺติ หมฺโจ. (หฺม+ต)

ได้รำเริงแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าหฺมจ. (รำเริง

แล้ว)

๕๗๔: ๖๑๓. วสโต อุตฺถ.

หลังจาก วสธาตุ แปลง ตอักษรรของปัจจัย กับ
พยัญชนะที่สุดธาตุเป็น อุตฺถ ในฐานะอันสมควร

เช่น วสฺสํ อวสึตฺติ วฺตฺโถ. (วฺฏฺโจ) (วส+ต)

ได้อยู่จำแล้ว ซึ่งกาลฝน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่า

วฺตฺถ. (วฺฏจ) (อยู่แล้ว)

๕๗๕: ๖๑๔. วสฺส วา วุ.

เพราะ ต อักษรของปัจฉัย แปลง ว ของ วสชาติ
เป็น อ บ้าง

เช่น อวสีติ อฺลิตํ, วฺลิตํ. (วส+อิ+ต)

ได้อยู่ประพฤติแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอฺลิต,
วฺลิต.(อยู่ประพฤติแล้ว)

๕๗๖: ๖๐๗. ฐ-ฒ-ภ-เหหิ ฐ-ฒา จ.

หลังจากธาตุอันมี ฐ และ ภ อักษรเป็นที่สุด
แปลง ต อักษรของปัจฉัย เป็น ฐ และธาตุอันมี ฒ และ ห อักษร
เป็นที่สุด แปลง ต อักษรของปัจฉัย เป็น ฒ ห้ามแปลงบ้าง

เช่น พุทฺโธ.	= พุท+ต	ผู้ตรัสรู้
ลภฺธี.	= ลภ+ต	ถูกได้แล้ว
วฺลฺโธ	= วฺล+ฒ+ต	เจริญแล้ว
ททฺฐิ	= ทท+ต	ถูกใหม่แล้ว

๕๗๗: ๖๒๘. ฆนฺชโต คฺโค จ.

หลังจาก ฆนฺชธาตุ แปลง ตปัจฉัยกับพยัญชนะ
ที่สดุธาตุ เป็น คฺค

เช่น ฆคฺโค = ฆนฺช+ต หักแล้ว, ทำลาย
แล้ว

๕๗๘ : ๕๖๐. ภูษาทีนหมฺโต โหน ทฺวิ จ.

ลบบพยัญชนะที่สุดของธาตุมี ภูช เป็นต้น และ
ช้อน ต

เช่น	ภูตฺโต	= ภูช+ต	บริโภคนแล้ว
	ยุตฺโต	= ยุช+ต	ประกอบแล้ว
	วิวิตฺโต	= วิ+วิจ+ต	สังัดแล้ว

๕๗๙ : ๖๒๙. วจ วา วุ.

แปลง ว ของ วจธาตุ เป็น อุ ห้ามแปลงบ้าง, ลบ
จ ซึ่งพยัญชนะที่สุดธาตุและช้อน ต

เช่น	วุตฺตํ, อุตฺตํ	= วจ+ต	ถูกกล่าวแล้ว
------	----------------	--------	--------------

๕๘๐ : ๖๓๐. คุปาทีนญจ.

ลบบพยัญชนะที่สุดของธาตุมี คุป เป็นต้น และ
ช้อน ต

เช่น	สุคุตฺตํ จิตฺตํ	= สุ+คุป+ต	
	จิต	ถูกคุ้มครองดีแล้ว	
	อาทิตฺโต อคฺคินา	= อา+ทีป+ต	
	อันไฟ	เผาไหม้แล้ว	

๕๘๑ : ๖๑๖. ตราทีหิ อิณฺโณ.

หลังจากธาตุมี ตร เป็นต้น แปลง ตปัจจย เป็น
อิณฺณ และลพพยัญชนะที่สุดของธาตุ

เช่น อตฺรீติ ติณฺโณ. (ตร+ต)

ได้ข้ามแล้วเพราะเหตุนั้นชื่อว่าติณฺณ.(ข้ามแล้ว)

๕๘๒ : ๖๓๑. ภิกาทิโต อินฺน-อนฺน-อิณา วา.

หลังจากธาตุมี ภิกิ เป็นต้น แปลง ตปัจจย เป็น
อินฺน, อนฺน และ อิณ และลพพยัญชนะที่สุดของธาตุ โดย
กำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี

เช่น ภินฺนิตพฺโพติ ภินฺโน. (ภิกิ+ต)

พึงถูกทำลาย เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภินฺน. (ถูก
ทำลายแล้ว)

ปสีทิติ ปสนฺโน. (ป+สท+ต)

เลื่อมใสแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปสนฺน.

(เลื่อมใสแล้ว)

นิสีทิติ นิสินฺโน. (นิ+สท+ต)

นั่งแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่านิสินฺน. (นั่งแล้ว)

อชียีติ ชีณา. (ชี+ต+อา)

ได้สิ้นไปแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าชีณา. (สิ้นไป
แล้ว)

๕๘๓ : ๖๑๗. สุส-ปจ-สกาโต กุข-กุกา จ.

หลังจาก สุส, ปจ และ สกาโต แปลง ตปัจจย
เป็น กุข และ กุก และลบพยัญชนะที่สุดของธาตุ

เช่น อสุสสีติ สุกุโข, รุกุโข. (สุส+ต)

ได้เหือดแห้งแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสุกุข.
(แห้งแล้ว)

อปจจิติ ปกุกั, ผลั. (ปจ+ต)

ได้สุกแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปกุก. (สุกแล้ว)

อสกขีติ สกโก. (สกา+ต)

ได้อาจแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสกุก. (ผู้อาจ,
พระอินทร์)

๕๘๔ : ๖๑๘. ปกุกมาทีหิ นุโต จ.

หลังจากธาตุทั้งหลายมี กมุ อันมี ปอุปสัคเป็น
บทหน้าเป็นต้น แปลง ตปัจจย เป็น นุต และลบพยัญชนะที่สุด
ของธาตุ

เช่น ปกุกมีติ ปกุกนุโต. (ป+กมุ+ต)

หลีกไปแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปกุกนุต. (ผู้
หลีกไปแล้ว)

สงฺกมิตฺติ สงฺกนฺโต. (สํ+กมฺ+ต)

ย้ายแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสงฺกนฺต. (ผู้ย้ายแล้ว)

๕๘๕ : ๖๑๙. ชนาทีนฺมา ติมฺหิ จ.

เพราะ ต และติปัจจัย แปลง นฺ ที่สุดของชาตุมิ
ชน เป็นต้นเป็น อา

เช่น อชนีติ ชาโต. (ชน+ต)

ได้เกิดขึ้นแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าชาต. (ผู้เกิดขึ้นแล้ว)

ชนนฺ ชาติ. (ชน+ติ)

อ.การเกิด ชื่อว่าชาติ. (การเกิด, ชาติ)

๕๘๖ : ๖๐๐. คม-ชน-हन-รมาทีนฺมฺนฺโต.

เพราะ ต และติปัจจัย ลบพยัญชนะที่สุดของชาตุมิ
คฺม, ชน, หน และ รมฺ เป็นต้น บ้าง

เช่น คโต, คตา, คตฺ. = คมฺ+ต ไปแล้ว, ถึงแล้ว

คจฺจนฺติ เอตฺถาติ คติ. (คมฺ+ติ)

อ.สัตว์ ท. ย่อมไป ในที่นี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่า
คติ. (ที่เป็นที่ไป)

ชโต, ชตา, ชตฺ = ชนฺ+ต ถูกขุดแล้ว

หโต, หตา, หตฺ = หน+ต ถูกเบียดเบียนแล้ว
 รโต, รตา, รตฺ = รมฺ+ต ยินดีแล้ว

๕๘๗: ๖๓๒. รกาโร จ.

เพราะ ต และติปัจจัย ชาติที่มี ร อักษรเป็นที่สุด
 ย่อมถูกลบไป

เช่น กรียิตฺถาติ กโต, กตา, กตฺ. (กร+ต)

ถูกกระทำแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากต. (ถูก
 กระทำแล้ว)

สรติ เอตายาติ สติ. (สร+ติ)

ย่อมระลึก ด้วยธรรมชาตินี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่า
 สติ. (ธรรมชาติ เป็นเครื่องระลึก)

นีหริยิตฺถาติ นีหฺโฏ. (นี+หฺร+ต)

ถูกนำออกแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่านีหฺโฏ. (ถูก
 นำออกแล้ว)

๕๘๘: ๖๒๐. จา-ปาทหฺมิ-อิ จ.

เพราะ ต และติปัจจัย แปลง อา ที่สุดของ จา
 เป็น อิ และแปลง อา ที่สุดของ ปาธาตุ เป็น อิ

เช่น จิต = จา+ต ยืนอยู่แล้ว

จิติ = จา+ติ การยืน, การตั้งไว้

ปีโต	= ปา+ต	เต็มแล้ว
ปีติ	= ปา+ติ	การเต็ม

๕๘๙: ๖๒๑. หนุเตหิ โห หสฺส โห วา อ-ทท-นหานํ.

หลังจากธาตุอันมี ห อักษรเป็นที่สุด เว้น ทท และ นหธาตุ แปลง ตปัจจย เป็น ห และแปลง ห อักษรอันเป็นที่สุดธาตุ เป็น พ บ้าง

เช่น อารุหิตุเถติ อารุพฺโห. (อา+รฺห+ต)

งอกขึ้นแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอารุพฺห. (งอกขึ้นแล้ว)

จบกัพพิธานกัปปย กัณฑ์ที่ ๓

๗.๔ กัพพิธานกัปปย กัณฑ์ที่ ๔

๕๙๐: ๕๗๙. ฌมฺหิ รนฺชสฺส โช ภาว-กรณฺสฺ.

เพราะปัจจยอันมี ฌอนุพันธ์ แปลง นฺช อันเป็นที่สุดของ รนฺชธาตุ เป็น ช ในอรรถภาวะและกรณะ

เช่น รณฺชนํ ราโค. (รนฺช+ณ) ภาวสาธนะ

ความยินดี ชื่อว่าราค. (ความกำหนด, ความ

ยินดี)

रणฺชนฺติ เอเตนาติ ราโค. (รณฺช+ณ) กรณฺสาธนะ
 ชนทั้งหลาย ย่อมยินดี ด้วยสิ่งนี้ เพราะเหตุนี้
 ชื่อว่าราค. (เป็นเครื่องยินดี, เป็นเครื่องกำหนด)

๕๙๑:๕๔๔. หนฺสฺส ฆาโต.

เพราะปัจจัยอันมี ฌ อนุพันธ์ แปลง หนฺธาตุ
 ทั้งตัว เป็น ฆาต

เช่น อุปฺหนฺตฺติ อุปฺฆาโต. (อุป+หน+ณ)
 ย่อมเข้าไปเบียดเบียน เพราะเหตุนี้ ชื่อว่าอุป-
 ฆาต.

๕๙๒:๕๐๓. วโร วา สพฺพตฺถ.

เพราะวิภัตติและปัจจัยทั้งปวง แปลง หนฺธาตุ
 เป็น วธ โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี

เช่น หนฺตฺติ วโรโก. (หน+ณฺว)
 ย่อมเบียดเบียน/ฆ่า เพราะเหตุนี้ ชื่อว่าวธก.
 (ผู้ฆ่า)

๕๙๓:๕๖๔. อาการฺนฺตฺตาน'มาโย.

เพราะปัจจัยอันมี ฌ อนุพันธ์ แปลง อา อันเป็น
 สรรที่สูงสุดของธาตุ เป็น อาย

เช่น ทหาดีติ ทายโก, ทายิกา. (ทา+ณฺว)
 ย่อมให้เพราะเหตุ^{นั้น}ชื่อว่าทายก, ทายิกา. (ผู้ให้)

๕๙๔ : ๕๘๒. ปุร-ส'มฺป-ปริหิ กโรติสุส ข-ขรา วา
 ตปัจจเยสุ จ.

เพราะตปัจจัยและณปัจจัย แปลง กรธาตฺ เป็น ข
 และ ขร หลังจาก ปุรศัพทฺ, ส, อุป และปริอุปสัค บ้าง

เช่น ปุเร อกรียิตฺถาติ ปุรกฺขโต. (ปุร+กร+ต)

ได้ถูกกระทำแล้ว ในกาลก่อน เพราะเหตุ^{นั้น}
 ชื่อว่าปุรกฺขต. (ถูกกระทำในกาลก่อน)

ปัจจเยหิ สงฺคมฺม กรียิตฺถาติ สงฺขโต. (สฺ+กร+ต)

อันปัจจัย ท. อาศัยแล้ว กระทำแล้ว เพราะเหตุ^{นั้น}
 ชื่อว่าสงฺขต. (ถูกปัจจัยปรุงแต่ง)

อุปกรียิตฺถาติ อุปฺกฺขโต, อุปฺกฺขโฏ. (อุป+กร+ต)

ถูกเข้าไปกระทำแล้ว เพราะเหตุ^{นั้น} ชื่อว่า
 อุปฺกฺขต, อุปฺกฺขฏ. (ถูกเข้าไปกระทำ)

ปริกรียิตฺถาติ ปริกฺขโต. (ปริ+กร+ต)

ถูกกระทำโดยรอบแล้ว เพราะเหตุ^{นั้น} ชื่อว่า
 ปริกฺขต. (ถูกกระทำไว้โดยรอบ)

สงฺขรณฺ สงฺขาร. (สฺ+กร+ณ)

การปรุงแต่งหรือการกระตุ้น ชื่อว่าสงฺขาร.

๕๙๕: ๖๓๗. ตเว-ตุนาทีสุ กา.

เพราะปัจจัยมี ตเว และ ตุน เป็นต้น แปลง กร
ธาตु เป็น กา บ้าง

เช่น	กาทเว	= กร+ตเว	เพื่ออันกระทำ
	กาตุ้	= กร+ตุ้	เพื่ออันกระทำ
	กาตุน	= กร+ตุน	กระทำแล้ว
	กาทพพ์	= กร+ตพพ์	พึงถูกกระทำ

๕๙๖: ๕๕๑. คม-ขน-หนาทีนึ ตุ้-ตพฺพาทิสู น.

เพราะปัจจัยมี ตุ้ และ ตพฺพ เป็นต้น แปลงที่สุด
ของธาตุมิ คม, ขน และ หน เป็นต้น เป็น นุ บ้าง

เช่น	คนุตุ้	= คม+ตุ้	เพื่ออันไป
	คนุตพพ์	= คม+ตพพ์	พึงถูกไป
	คนุตวา	= คม+ตวา	ไปแล้ว
	คนุตวาน	= คม+ตวาน	ไปแล้ว
	ขนุตุ้	= ขน+ตุ้	เพื่ออันขุด
	ขนุตพพ์	= ขน+ตพพ์	พึงถูกขุด
	หนุตุ้	= หน+ตุ้	เพื่ออันเบียดเบียน
	หนุตพพ์	= หน+ตพพ์	พึงถูกเบียดเบียน
	หนุตวา	= หน+ตวา	เบียดเบียนแล้ว

๕๙๗: ๖๔๑. สพุเพหิ ตุนาทีนํ โย.

หลังจากธาตุทั้งปวง แปลงปัจจัยมี ตุน เป็นต้น
เป็น ย โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี

เช่น อภิวนุทีย = อภิ+วนุท+อิ+ตุวา กราบไหว้แล้ว
อาทาย = อา+ทา+ตุวา ถือเอาแล้ว

๕๙๘: ๖๔๓. จ-น'นฺเตหิ รจจํ.

หลังจากธาตุอันมี จ และ นอักษรเป็นที่สุด
แปลงปัจจัยมี ตุน เป็นต้น เป็น รจจ โดยกำหนดตามอุทาหรณ์
ในพระบาลี

เช่น วิวิจจ = วิ+วิจ+ตุวา สกัดแล้ว
อาหจจ = อา+หน+ตุวา กระทบแล้ว

๕๙๙: ๖๔๔. ทิสสา สุวาน-สุวา'นฺตโลโป จ.

หลังจากทิสธาตุ แปลงปัจจัยมี ตุน เป็นต้น เป็น
สุวาน และ สุวา บ้าง และลบพยัญชนะที่ สุดของธาตุ

เช่น ทิสวาน = ทิส+ตุวาน เห็นแล้ว
ทิสวา = ทิส+ตุวา เห็นแล้ว

๖๐๐ : ๖๔๕. ม-ห-ท-ภหิ มฺม-ยฺห-ชฺช-พฺภ-ทฺธา จ.

หลังจากธาตุอันมี ม เป็นที่สุด แปลงปัจจัยมี ตุน
เป็นต้น เป็น มฺม, ธาตุอันมี ห เป็นที่สุด แปลงเป็น ยฺห, ธาตุอัน

มี ทุ เป็นที่สุด แปลงเป็น ชุช และธาตุอันมี ภู เป็นที่สุด แปลง
เป็น พุก และ ทุธา บ้าง และลบบพยัญชนะที่สุดของธาตุ

เช่น	อาคมม	=	อา+คม+ตฺวา	อาศัยแล้ว
	ปกคฺยห	=	ป+คห+ตฺวา	ยกย่องแล้ว
	อุปฺปชช	=	อุ+ปท+ตฺวา	เกิดขึ้นแล้ว
	อารพภ	=	อา+รภ+ตฺวา	ปรารภแล้ว
	ลทุธา	=	ลภ+ตฺวา	ไต่แล้ว

๖๐๑ : ๓๓๔. ตทุธิต-สมาส-กิตกา นามี่วา'ตเวตุนาที่สุ จ.

ศัพท์อันมีตัทธิต สมาส และกิตกปัจจัยเป็นที่สุด
เว้นศัพท์ที่มี ตเว, ตุน, ตฺวาน และ ตฺวาปัจจัยเป็นต้น ฟังทราบ
ว่าเป็นเพียงดังนาม

เช่น วสิฏฺจสฺส อปจจํ วสิฏฺโจ. (วสิฏฺจ+ณ) ตัทธิต
เหล่ากอ ของนายวสิฏฺฐะ ชื่อว่าวสิฏฺจ.
ปตฺโต ทมฺโม เยน, โส ปตฺตทมฺโม. (ปตฺต+ทมฺม)

สมาส

ธรรม อันบุคคลใด บรรลุแล้ว, บุคคลนั้น ชื่อว่า
ปตฺตทมฺม.

กุมภํ กโรตีติ กุมภกาโร. (กุมภ+กร+ณ) กิตกั
ย่อมกระทำ ซึ่งหม้อ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากุมภ-
การ. (ข้างปั้นหม้อ)

๖๐๒ : ๖. ทุมฺหิ ครุ.

เพราะอักษรสองตัว รัสสะอักษรตัวหน้า มีชื่อว่า
ครุ

เช่น	ทตฺวา	= ท+ตฺ	-วา	ให้แล้ว
	ภิตฺวา	= ภิ+ตฺ	-วา	ทำลายแล้ว

๖๐๓ : ๗. ทีโฆ จ.

ทีฆะสระ มีชื่อว่าครุ

เช่น	นที	= นที	แม่น้ำ
------	-----	-------	--------

๖๐๔ : ๖๘๔. อกฺขเรหิ การ.

ลง การปัจจัย หลังจากอักษรทั้งหลาย

เช่น	อ เอว	อกาโร.	(อ+การ)
	อ นั้น	เทียว	ชื่อว่าอการ. (อ อักษร)
	ก เอว	กกาโร.	(ก+การ)
	ก นั้น	เทียว	ชื่อว่ากการ. (ก อักษร)

๖๐๕ : ๕๔๗. ยถาคม'มิกาโร.

เพราะกิจปัจจัยและกิตปัจจัยที่ขึ้นต้นด้วย
พยัญชนะทั้งปวง ลง อีอาคม หลังจากธาตุทั้งปวง ตาม
อุทาหรณ์ในพระบาลี

เช่น ภวิตพฬ = ภู+(อิ)+ตพฬ ฟิงมี, ฟิงเป็น
 เวทิตพฬ = วิท+(อิ)+ตพฬ ฟิงฎกทราบ

๖๐๖ : ๖๔๒. ท-ธ'นุตโต โย กุวจิ.

เพราะปัจจัยมี ตุน เป็นต้น ลง ยอาคม หลังจาก
 ธาตุอันมี ท และ ฐ เป็นที่สุด บ้าง

เช่น อุปฺปชฺชิตฺวา = อุ+ปท+(ย)+(อิ)+ตฺวา เกิดขึ้นแล้ว
 พุชฺฉิตฺวา = พุช+(ย)+(อิ)+ตฺวา ตรัสรู้แล้ว

จบกพิธานกัณฑ์ กัณฑ์ที่ ๔

๗.๕ กิพพิธานกัณฑ์ กัณฑ์ที่ ๕

๖๐๗ : ๕๗๘. นิคฺคหิต สโยคาคิ โน.

แปลง นุอักษร อันเป็นเบื้องต้นแรกของสังโยค เป็น
 นิคหิต

เช่น	รฺงโค	= รนฺช+ณ	ผู้กำหนด
	ภฺงโค	= ภนฺช+ณ	การแตกไป
	สฺงโค	= สนฺช+ณ	การข้อง, การติด

๖๐๘ : ๖๒๓. สฬพตฺถ เค คี.

เพราะตและติปัจจัยทั้งปวง แปลง เคาตฺ เป็น คี

เช่น	คีตํ	= เคา+ต	การขบร้อง
	คีติ	= เคา+ติ	การขบร้อง

๖๐๙ : ๔๘๔. สทสฺส สิทตฺตํ.

เพราะวิภัตติและปัจจัยทั้งหลาย แปลง สทชาตฺ เป็น สิท บ้าง

เช่น	นิสิทติ	= นิ+สท+อ+ติ	ย่อมนั่ง
------	---------	--------------	----------

๖๑๐ : ๖๒๗. ยชสฺส สรสฺสิ ฎฺเจ.

เพราะ ฎฺ แปลงสรของ ยชชาตฺ เป็น อิ

เช่น	ยิฎฺโจ	= ยช+ต	ถูกบูชาแล้ว
------	--------	--------	-------------

๖๑๑ : ๖๐๘. ห-จตฺตฺถานมฺนฺตานํ โท ธ.

เพราะ ธ แปลง หุ และพยัญชนะตัวที่สี่ในวรรค อันเป็นที่สุดของชาตฺ เป็น ท

เช่น	สนฺนทฺโธ	= สฺ+นห+ต	ผูกสอดแล้ว
	กุกฺโธ	= กุธ+ต	โกรธแล้ว
	ลทฺโธ	= ลภ+ต	ผูกได้แล้ว

๖๑๒ : ๖๑๕. โท ฒกาเร.

เพราะฌอักษร แปลง หฺ และพยัญชนะตัวที่สี่ใน
วรรค อันเป็นที่สุดของธาตุ เป็น หฺ

เช่น ทหฺโฒ = ทห+ต ถูกใหม่แล้ว
วหฺโฒ = วหฺฒ+ต เจริญแล้ว

๖๑๓ : ๕๘๓. คหสฺส ฆร เณ วา.

เพราะณปัจจัย แปลง คหธาตุทั้งตัว เป็น ฆร บ้าง

เช่น คยฺหตีติ ฆรํ = คห+ณ บ้าน, เรือน
ย่อมถูกจับจอง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าฆร.

๖๑๔ : ๕๘๑. ทหสฺส โท พี.

เพราะณปัจจัย แปลง ท ของ ทหธาตุ เป็น พ บ้าง

เช่น ปรีทหนํ ปรีพาโห. (ปรี+ทห+ณ)
ความเร่าร้อน ชื่อว่าปรีพาห.

๖๑๕ : ๕๘๖. ธาตุวนฺตสฺส โลโป กุวิมุหิ.

เพราะกวิปัจจัย ลบพยัญชนะที่สุดของธาตุ

เช่น อฺเรน คจฺจตีติ อฺรโค. (อฺร+คมฺ+กวิ)

ย่อมไป ด้วยอก เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอฺรค. (ผู้ไป

ด้วยอก, ฐ)

ภุเชน คจฺจตีติ ภุชโค. (ภุช+คฺมฺ+ภุวิ)

ย่อมไป ด้วยชนด เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภุชค. (ผู้
ไปด้วยชนด, ฐ)

๖๑๖ : ๕๘๗. วิทฺหเต อู.

เพราะภุวิปัจจัย ลง อูอาคมในที่สุดของ วิทฺหตฺ

เช่น โลกํ วิทติ ชานาตีติ โลกวิฑู. (โลก+วิท+ภุวิ)

ย่อมรู้ ซึ่งโลก เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโลกวิฑู.

(พระพุทฺธเจ้าผู้รู้ซึ่งโลก)

๖๑๗ : ๖๓๓. ห-ม-กราน'มฺหุตานํ นียุตฺต-ตมฺหิ.

เพราะตปัจจัยอันประกอบด้วยอักษราอาคม

ไม่มีการลบ ห, ม, ก และ รอักษร อันเป็นที่สุดของธาตุ

เช่น หนิตฺตุํ = หน+(อิ)+ตฺตุํ

เพื่ออันเบียดเบียน

คมิโต = คมฺ+(อิ)+ต ไปแล้ว

สงฺกิตโต = สกฺ+(อิ)+ต สงสัยแล้ว

สรฺกิตโต = สรฺ+(อิ)+ต ระลึกถึงแล้ว

๖๑๘ : ๕๗๑. ห ก-คตฺตํ จ-ชา ญฺมฺหฺมฺหิ.

เพราะญฺมฺหฺปัจจัย ไม่แปลง จ เป็น ก และไม่แปลง

ชฺ เป็น ค

เช่น ปจตีติ ปาจโก. (ปจ+ณฺว)
 ย่อมหุง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปาจก. (ผู้หุง)
 ยชตีติ ยาชโก. (ยช+ณฺว)
 ย่อมบูชา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ายาชก. (ผู้บูชา)

๖๑๙ : ๕๗๓. กรสฺส จ ตตฺตํ ตฺสฺมี.

เพราะตฺปัจจย แปลง รุ ที่สุดของ กรธาตฺ เป็น ต

เช่น กโรตีติ กตฺตา. (กร+ตฺ)
 ย่อมกระทำ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากตฺ. (ผู้กระทำ)

๖๒๐ : ๕๔๙. ตฺ-ตฺน-ตฺพฺเพสฺ วา.

เพราะตฺ, ตฺน และ ตฺพฺปัจจย แปลง รุ ของ กร
 ธาตฺเป็น ต บ้าง

เช่น	กตฺตํ	= กร+ตฺ	เพื่ออันกระทำ
	กตฺตฺน	= กร+ตฺน	กระทำแล้ว
	กตฺตฺพฺ	= กร+ตฺพฺ	พึงถูกกระทำ

๖๒๑ : ๕๕๓. การิตํ วิย ฌานฺพฺนโร.

ตั้งปัจจยที่มี ฌ อนุพันธ์ เพียงตั้งการิตปัจจย

เช่น เนตีติ นายโก. (นี+ณฺว)
 ย่อมนำไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่านายก. (ผู้นำไป)

๖๒๒ : ๕๗๐. อน'กา ยฺ-ณฺวฺหฺ.

แปลง ยฺปัจจยฺ เป็น อน และแปลง ณฺวฺปัจจยฺ
เป็น อก

เช่น	นฺนุทฺนํ	= นนฺท+ยฺ	ความเพลิตเพลิน
	การโก	= กร+ณฺวฺ	ผู้กระทำ

๖๒๓ : ๕๕๔. ก-คา จ-ชานฺ.

เพราะปัจจยอันมี ญฺ อนุพันธ์ แปลง จ เป็น ก
และแปลง ช เป็น ค

เช่น	ปาโก	= ปจ+ณ	การหุง, การต้ม
	โยโค	= ยฺช+ณ	การประกอบ

จบกัปปิธานกัปปยํ กัณฺทํที่ ๕

จบกัปปิธานสูตร

๘. อุณาतिकัณท์

๖๒๔ : ๕๖๓. กตฺตริ กิตฺ.

กิตปัจจัย ลงในอรรถกัตฺตา

เช่น กตฺตา = กร+ตุ ผู้กระทำ

๖๒๕ : ๖๐๕. ภาว-กมุเมสุ กิจฺจ-กฺต-ข'ตฺถา.

ปัจจัยอันมีอรรถ กิจฺจ อรรถ กฺต และอรรถ ข
ย่อกลงในอรรถภาวะและกรรมเท่านั้น

เช่น สยิตพฺพํ = สิ+(อิ)+ตพฺพ พึงนอน

อสิตํ = อส+(อิ)+กฺต พึงถูกกิน

สุกรํ = สุ+กร+ข อันบุคคลกระทำ

ได้โดยง่าย

๖๒๖ : ๖๓๔. กมุมนิ ทฺติยายํ กฺโต.

เมื่อทฺติยาวิภัตติในอรรถกรรม มีอยู่ ลง กฺต
ปัจจัยในอรรถกัตฺต (กัตฺตฺวาจก)

เช่น ทานํ ทินฺโน = ทา+กฺต ให้แล้ว ซึ่งทาน

สีลํ รกฺขิตฺโต = รกฺข+(อิ)+กฺต รักษาแล้ว ซึ่งศีล

๖๒๗: ๖๕๒. ขุยาทีหิ มนุ ม จ โต วา.

หลังจากธาตุมี ขี เป็นต้น ลง มนุปัจจัย และ
แปลง ม เป็น ต โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี

เช่น ขียนุติ อุปททวา เอตถาติ เขโม. (ขี+มนุ)

อุปททวะ ท. ย่อมสิ้นไป ในที่นี้ เพราะเหตุนั้น
ชื่อว่าเขม. (ที่เป็นที่เกษม)

สุขทุกุขํ อทติ ภกขตีติ อตตทา. (อท+มนุ)

ย่อมเสวย ซึ่งสุขและทุกุข เพราะเหตุนั้น ชื่อว่า
อตต. (ตน)

๖๒๘: ๖๕๓. สมาทีหิ ถ-มา.

ลง ถ และ มปัจจัย หลังจากธาตุมี สม เป็นต้น
บ้าง

เช่น กิเลส สเมตีติ สมโถ. (สม+ถ)

ยังกิเลส ท. ย่อมให้สงบ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่า
สมถ. (สมถะ)

พนุริตพพาติ สีมา. (สี+ม+อา)

พึงถูกผูก เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสีมา. (เขตแดน)

๖๒๙: ๕๖๙. คหสฺสุปฺธสฺเส วา.

แปลง อ อันเป็นอุปราชของคหธาตุ เป็น เอ บ้าง

เช่น ทพฺพสมภาริ คณฺหาดีติ เคหิ, คหิ. (คห+อ)
 ย่อมถือเอา ซึ่งทัฬหะสัมมาระ เพราะเหตุนั้น
 ชื่อว่าเคห, คห. (บ้าน, เรือน)

๖๓๐ : ๖๕๔. มสฺสูสฺ สฺสูสฺ จฺจฺร-จฺจฺเรรา.

แปลง สฺ ของปาฏิปิติกบท(บทนาม)คือ มสฺ เป็น
 จฺจฺร, จฺจฺเร

เช่น มจฺจฺรดีติ มจฺจฺโร, มจฺจฺเรโร. (มจฺจฺริยฺ) (มสฺ+กฺวิ)
 ย่อมตระหนี่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามจฺจฺร, มจฺจฺเร.
 (ผู้ตระหนี่)

๖๓๑ : ๖๕๕. อา-ปฺพพ-จฺรฺสูสฺ จ.

แปลง จรฺธาตุที่มี อาอุปสัคเป็นบทหน้า เป็นจฺจฺร,
 จฺจฺเร (ด้วย จศัพทฺ์ แปลงเป็น จฺจฺริย)

เช่น อาภุสฺ จริตพฺพนฺติ อจฺจฺริยฺ, อจฺจฺรํ, อจฺจฺเรํ. (อา
 +จฺร+กฺวิ)

พึงถูกประพทิตี ยิง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอจฺจฺริย,
 อจฺจฺร, อจฺจฺเร. (อศฺจฺรยฺ)

๖๓๒ : ๖๕๖. อล-กฺล-สฺเลหิ ล-ยา.

ลง ล และ ยปิจัย หลังจาก อล, กฺล และ สลธาตุ

เช่น อลติ สมตฺเถตีติ อลลํ. (อล+ล)
 ย่อมสามารถ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอลล. (ของสด)
 สลติ คจฺจติ ปวิสตีติ สลยํ. (สล+ย)
 ย่อมเข้าไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสลย. (ลูกศร)

๖๓๓ : ๖๕๗. ยาน-ลาณา.

ลง ยาน และ ลาณปัจจัย หลังจาก กล และสลา
 ชาติ

เช่น กลิตพฺพํ สงฺขยาตพฺพนฺติ กลฺยาณํ. (กล+ยาน)
 พิงฺกุนับ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากลฺยาณ. (งาม)
 คณโต ปฏิกฺกมิตฺวา สลนฺติ เอตฺถาติ ปฏฺิ-
 สลฺลาโณ.

ก้าวกลับแล้ว จากหมู่ ย่อมไป ในที่นี้ เพราะเหตุ
 นั้น ชื่อว่า ปฏฺิสลฺลาณ. (ที่เป็นที่หลีกเลี่ยง) (ปติ+สล+ลาณ)

๖๓๔ : ๖๕๘. มถิสฺส ถสฺส โล จ.

แปลง ถ ของ มถชาติ เป็น ล

เช่น อญฺณมญฺญํ มถติ วิโลพตีติ มลฺโล, มลลํ. (มถ+ล)
 ย่อมกวาน ซึ่งกันและกัน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่า
 มลล. (มวยปล้ำ)

๖๓๕ : ๕๕๙. เปส่า'ติสคฺค-ปตฺตกาเลสฺ กิจฺจา.

ลงกิจจปัจจย ในอรรถมีการใช้, การอนุญาต และการบอกเวลาที่ถึงแล้ว

เช่น กรณียํ กิจจํ ภาวตา. (กร+อนีย)

กิจ อันท่าน พึ่งทำ. เปส = การใช้

โกตฺตพฺพํ โภชนํ ภาวตา. (ภุช+ตพฺพ)

โภชนะ อันท่าน ควรกิน. อดิสคฺค = อนุญาต

อชฺฌยิตพฺพํ ภาวตา. (อชฺ+อิ+[อิ]+ตพฺพ)

อันท่าน พึ่งสาธยาย. ปตฺตกาล = บอกเวลา

๖๓๖ : ๖๕๙. อวสฺสกา'ธฺมิเณสฺ ณี จ.

ลงณีปัจจยและกิจจปัจจย ในอรรถแน่แท้และการติดหนี้

เช่น การีสิ เม กมฺมํ อวสฺสํ. (กร+ณี) อวสฺสกะ (แน่แท้)

ท่าน เป็นผู้ควรกระทำ ซึ่งการงาน ของเรา

แน่แท้

ทายีสิ เม สตํ อิณํ. (ทา+ณี) อธฺมิณะ(ติดหนี้)

ท่าน เป็นผู้ควรให้ ซึ่งหนี้ หนึ่งร้อย ของเรา

๖๓๗: ๐. อรห-สกุภาทีหิ ตุ.

ลงตูปัจจัยหลังจากธาตุทั้งปวง ในอรรถมี อรหะ (สมควร) และ สักกะ(อาจ) เป็นต้น

เช่น อรหา ภวํ วตตุ. = วจ+ตุ อรหะ (สมควร)

ท่าน เป็นผู้ควร เพื่ออันกล่าว

สกุภา ภวํ ชเนตุ. = ชน+ณ+ตุ สักกะ(อาจ)

ท่าน อาจ เพื่ออันให้เกิด

๖๓๘: ๖๖๐. วษาทีหิ ปพพชชชาโย นิปัจจนฺเต.

ศัพท์มี ปพพชชชา เป็นต้น ย่อมถูกให้สำเร็จ ด้วย ธาตุทั้งหลาย มี วช เป็นต้น

เช่น ปจฺมเมว วชิตพฺพาติ ปพพชชชา. (ป+วช+ณฺย +อา)

พึงถูกถึง ในเบื้องต้นนั้นเทียว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปพพชชชา.

วิชานนํ วิชชา. (วิท+ณฺย+อา)

ความรู้ ชื่อว่าวิชา. (ควมรู้)

๖๓๙: ๕๘๕. กุวิโลโป จ.

ลบกุวิปัจจัย

เช่น สยํ อตฺตนา ภวตีติ สยมฺภ. (สย+ภ+กุวิ)

ย่อมเป็น ด้วยตนเอง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่า
 สยมภู. (ผู้เป็นเอง)

๖๔๐ : ๐. ส-จ-ชาน์ ก-คา ฌานุพนุเธ.

เพราะปัจจัยอันมี ฌ อนุพันธ์ แปลงธาตุที่มี จ
 เป็นที่สุด เป็น ก และแปลงธาตุที่มี ช เป็นที่สุด เป็น ค

เช่น วิเวโก = วิ+วิจ+ณ ความสงบ, วิเวก
 จาโค = จช+ณ การสละ, บริจาค

๖๔๑ : ๕๗๒. นุกาทีหิ ยุ-ณฺวฺน'มหา'นนา'กา'นนกา
 สการิตเทหิ จ.

หลังจากธาตุมี นุก เป็นต้น และหลังจากธาตุอัน
 มีการิตปัจจัย แปลง ยุปัจจัย เป็น อน, อานน และแปลง ฌ
 ปัจจัย เป็น ออก, อานน (ในอรรถกัตตุ, กัมม, ภาวะ และภระ)

เช่น ปนุกตตีติ ปนุกโน. (ป+นุก+ยุ) กัตตุสาธนะ
 ย่อมบรรเทา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปนุกน. (ผู้
 บรรเทา)

สณฺญาเปตตีติ สณฺญาปโก. (ส+ณฺญา+ณฺญาเป+ณฺวฺ)
 กัตตุสาธนะ

ย่อมให้รู้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสณฺญาปก. (ผู้ให้รู้)
 ปนุกชฺเต ปนุกน. (ป+นุก+ยุ) ภาวสาธนะ

ย่อมบรรเทา ชื่อว่าปนูหน. (การบรรเทา)
เจตาปนฺนิ เจตาปนฺนิ. (จิต+ณาเป+ยุ) การตีปัจจัย,
ภาวสาธนะ

การให้รู้ ชื่อว่าเจตาปน. (การให้รู้)
นุทฺหนฺติ อเนนาติ นุทฺหนฺ. (นุท+ยุ) กรรมสาธนะ
ย่อมบรรเทา ด้วยสิ่งนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่า
นุทฺหน. (เป็นเครื่อง บรรเทา)

๖๔๒ : ๕๘๘. อิ-ย-ต-ม-กิ-เอสาน'มฺหุตฺตฺสุโร ทิมํ กุวจิ
ทิสฺสุสฺสฺส คฺณํ โท รัมํ สกฺขี จ.

เพราะกวีปัจจัย ทีมะสระที่สุดของ อิ, ย, ต, ม,
กิ, เอ และ สศัพท์ ที่เป็นวิเสสณะของทิสธาตุ, แปลง ท เป็น ร
บ้าง และแปลง ส ที่สุดของทิสธาตุ เป็น ส, กฺข และ อี
เช่น อิมมิว นํ ปสฺสตีติ อีทิสฺส, อีทิกฺโข, อีที, อีริสฺส.
(อิม+ทิส+กฺวิ)

ย่อมเห็น ซึ่งบุคคลนั้น เพียงตั้งบุคคลนี้ เพราะ
เหตุนั้น ชื่อว่าอีทิส, อีทิกฺข, อีที, อีริส. (ผู้เช่นนี้)
ยมิว นํ ปสฺสตีติ ยาทิสฺส, ยาทิกฺโข, ยาที, ยาริสฺส.
(ย+ทิส+กฺวิ)

ย่อมเห็น ซึ่งบุคคลนั้น เพียงตั้งบุคคลใด เพราะ
เหตุนั้น ชื่อว่ายาทิส, ยาทิกฺข, ยาที, ยาริส. (ผู้เช่นใด)

ตมิว นํ ปสฺสตีติ ตาทิโส, ตาทิกุโข, ตาที, ตาริโส.

(ต+ทิส+กฺวิ)

ย่อมเห็น ซึ่งบุคคลนั้น เพียงดั่งบุคคลนั้น เพราะเหตุ นั้น ชื่อว่าตาทิส, ตาทิกุข, ตาที, ตาริส. (ผู้เช่นนั้น)

มมิว นํ ปสฺสตีติ มาทิโส, มาทิกุโข, มาที, มาริโส.

(อมฺห+ทิส+กฺวิ)

ย่อมเห็น ซึ่งบุคคลนั้น เพียงดั่งเรา เพราะเหตุ นั้น ชื่อว่ามาทิส, มาทิกุข, มาที, มาริส. (ผู้เช่นกับเรา)

กิมิว นํ ปสฺสตีติ กิทิโส, กิทิกุโข, กิที, กิริโส. (กิ

+ทิส+กฺวิ)

ย่อมเห็น ซึ่งบุคคลนั้น เพียงดั่งใคร เพราะเหตุ นั้น ชื่อว่ากิทิส, กิทิกุข, กิที, กิริส. (ผู้เช่นไร)

เอตมิว นํ ปสฺสตีติ เอทิโส, เอทิกุโข, เอที, เอริโส.

(เอต+ทิส+กฺวิ)

ย่อมเห็น ซึ่งบุคคลนั้น เพียงดั่งบุคคลนั้น เพราะเหตุ นั้น ชื่อว่าเอทิส, เอทิกุข, เอที, เอริส. (ผู้เช่นนั้น)

สมานมิว นํ ปสฺสตีติ สาทิโส, สาทิกุโข, สาที, สาริโส. (สมาน+ทิส+กฺวิ)

(สมาน+ทิส+กฺวิ)

ย่อมเห็น ซึ่งบุคคลนั้น เพียงดั่งผู้เหมือนกัน เพราะเหตุ นั้น ชื่อว่าสาทิส, สาทิกุข, สาที, สาริส. (ผู้เช่นกับ)

๖๔๓ : ๖๓๕. ภายาทีหิ มติ-พฺริ-ปุชาทีหิ จ กุโต.

ลง กุตปัจจยัย หลังจากชาติผู้มี ภา เป็นต้น และหลังจาก
จากชาติผู้มี มน, พุช และ ปุช เป็นต้น

เช่น อภายิตถาติ ภาตํ. (ภา+กุต)

อันบุคคล ได้กลัวแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภาต.

(ความกลัว)

สํ สฺกฺขจฺจ มานิตพฺโพ ปุชเชตพฺโพติ สมฺมโต. (สํ+มน

+กุต)

พึงถูกบูชา ด้วยดี เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสมฺมต.

(ถูกบูชาแล้ว)

อวพฺุชฌิตถาติ พุทฺโธ. (พุช+กุต)

ถูกรู้แล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าพุทฺธ. (ถูกรู้แล้ว)

ปฏฺวิวิชฌิตถาติ ปฏฺวิวิทฺโธ. (ปติ+วิช+ต)

ถูกแทงตลอดแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปฏฺวิวิทฺธ.

(ถูกแทงตลอดแล้ว, ถูกบรรลุลแล้ว)

อปุชฺชียิตถาติ ปุชฺชิตฺโต. (ปุช+ณ+กุต)

ได้ถูกบูชาแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปุชฺชิต. (ถูก

บูชาแล้ว)

อมานียิตถาติ มานิตฺโต. (มาน+ณ+กุต)

ได้ถูกบูชาแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามานิต.

๖๔๔ : ๖๖๑. เวปฺ-สี-ทว-วมฺ-กฺ-ทา-ภฺ-หฺวาทีหิ ฤ-ตุติม-ณิมา
นิพฺพตเต.

ลง ฤ, ตุติม และณิมปัจจัย หลังจากธาตุมี เวปฺ,
สี, ทว, วมฺ, กฺ, ทา, ภฺ และ หฺ เป็นต้น ในอรรถว่าเกิด

เช่น เวปฺติ อเนนาติ เวปฺฤ. (เวปฺ+ฤ)

ย่อมนั่น เพราะโรคนี้ ชื่อว่าเวปฺฤ. (โรคไข้จับสั่น)

สเยน นิพฺพตฺโต สยฤ. (สี+ฤ)

โรค อันเกิดขึ้นแล้ว ด้วยการนอน ชื่อว่าสยฤ.

(โรคบวม)

ทเวน นิพฺพตฺโต ทวฤ. (ทว+ฤ)

โรค อันเกิดขึ้นแล้ว ด้วยความร้อน ชื่อว่าทวฤ.

(โรคร้อนใน)

วเมน นิพฺพตฺโต วมฺฤ. (วมฺ+ฤ)

โรค อันเกิดขึ้นแล้ว ด้วยการอาเจียน ชื่อว่าวมฤ.

(โรคอาเจียน)

กฺตุตินา นิพฺพตฺตํ กฺตุติมํ. (กร+ตุติม) (กร เป็น กฺ

= กฺนิปาตนะ)

วัตฤ อันเกิดขึ้นแล้ว ด้วยการกระทำ ชื่อว่า

กฺตุติม.

ทาเนน นิพฺพตฺตํ ทตฺติมฺ. (ทา+ตฺติม)

วัตถุ อันเกิดขึ้นแล้ว ด้วยการให้ ชื่อว่าทตฺติม.

ภูตินา นิพฺพตฺตํ โภตฺติมฺ. (ภู+ตฺติม)

วัตถุ อันเกิดขึ้นแล้ว ด้วยความมี-ความเป็น ชื่อ
ว่าโภตฺติม.

อวฺหุตินา นิพฺพตฺตํ โอิหาวิมฺ. (อว+หฺ+ณฺม)

วัตถุ อันเกิดขึ้นแล้ว ด้วยการบูชา ชื่อว่า
โออิหาวิม.

๖๔๕ : ๖๖๒. อุกโกเส นมฺหา'นิ.

เมื่ออรรถการดำ ฎุกรู้อยู่ เมื่ออุปบท คือ นนิบาท
มีอยู่ ลง อานิปัจจย หลังจากธาตุ

เช่น น คมิตพฺพํ อคฺมานิ เต ชมฺม เทสฺ. (น+คฺมฺ+อา'นิ)

แน่ะคนเลว อ.สถานที่ อันท่าน ไม่ฟังไป ชื่อว่า
อคฺมานิ.

๖๔๖ : ๔๑๙. เอกาทิโต สกิสฺส กฺขตฺตํ.

ลง กฺขตฺตํปัจจย ในอรรถแห่งสกีศัพท์ หลังจาก
สังขยามี เอก เป็นต้น

เช่น เอกสฺส ปทตฺถสฺส สกึ วาริ เอกกฺขตฺตํ. (เอก
+กฺขตฺตํ)

ครั้ง แห่งเนื้อความของบทหนึ่ง ชื่อว่าเอกกษัตติ.
(หนึ่งครั้ง)

๖๔๗: ๖๖๓. สุนสุสฺ'นสฺโส'ณ-วานฺวานฺนุหฺนชฺฌานาหา.

แปลง อุน ของปาฏิภทิกบท คือ สุน เป็น โอน,
วาน, อุวาน, อุน, อุนช, อุณ, อา และ อาณ.

เช่น สามิกสุส สทฺทํ สฺฌนาตีติ โส'ณ. (สฺ+ อุน→โอน)
ย่อมฟัง ซึ่งเสียง ของเจ้าของ เพราะเหตุนี้
ชื่อว่าโสณ. (สุนฺช)

สามิกสุส สทฺทํ สฺฌนาตีติ สุวาโน. (สฺ+ อุน→วาน)
ย่อมฟัง ซึ่งเสียง ของเจ้าของ เพราะเหตุนี้
ชื่อว่าสุวาน. (สุนฺช)

สามิกสุส สทฺทํ สฺฌนาตีติ สุวาโน. (สฺ+ อุน→อุวาน)
ย่อมฟัง ซึ่งเสียง ของเจ้าของ เพราะเหตุนี้
ชื่อว่าสุวาน. (สุนฺช)

สามิกสุส สทฺทํ สฺฌนาตีติ สฺนโน. (สฺ+ อุน→อุน)
ย่อมฟัง ซึ่งเสียง ของเจ้าของ เพราะเหตุนี้
ชื่อว่าสุน. (สุนฺช)

สามิกสุส สทฺทํ สฺฌนาตีติ สฺนชโย. (สฺ+ อุน→อุนช)
ย่อมฟัง ซึ่งเสียง ของเจ้าของ เพราะเหตุนี้
ชื่อว่าสุนช. (สุนฺช)

สามิกสฺส สทฺทำ สฺสณฺาตีติ สฺสฺณ. (สฺ+ อุณ→อุณ)

ย่อมพึง ซึ่งเสียง ของเจ้าของ เพราะเหตุนั้น

ชื่อว่าสฺณ. (สฺนฺข)

สามิกสฺส สทฺทำ สฺสณฺาตีติ สฺา. (สฺ+ อุณ→อา)

ย่อมพึง ซึ่งเสียง ของเจ้าของ เพราะเหตุนั้น

ชื่อว่าสฺา. (สฺนฺข)

สามิกสฺส สทฺทำ สฺสณฺาตีติ สฺาโน. (สฺ+ อุณ→อาณ)

ย่อมพึง ซึ่งเสียง ของเจ้าของ เพราะเหตุนั้น

ชื่อว่าสฺาน. (สฺนฺข)

๖๔๘ : ๖๖๔. ตฺรฺณสฺส สฺสฺ จ.

แปลงปาฏิปกิบท คือ ตฺรฺณ เป็น สฺสฺ บ้าง

เช่น สฺสฺ = ตฺรฺณ คนหนุ่ม

๖๔๙ : ๖๖๕. ยฺวสฺสฺ'วสฺสฺ'วฺวานฺฺนฺนา.

แปลง อฺว ของปาฏิปกิบท คือ ยฺว เป็น อฺว,

อฺวาน, อฺน และ อฺน

เช่น ยฺวา = ยฺว (อฺว) คนหนุ่ม

ยฺวานโน = ยฺว (อฺวาน) คนหนุ่ม

ยฺวโน = ยฺว (อฺน) คนหนุ่ม

ยฺวโน = ยฺว (อฺน) คนหนุ่ม

๖๕๐ : ๖๕๑. กาลे वतुत्तमाना'तीते ण्वात्तो.

ลง ญ เป็นต้น (ยุ, กุต และมีปัจจัย) หลังจากธาตุ
ในปัจจุบันกาลและอดีตกาล

เช่น อกาลสิ กรโตตีติ वा कारु. (กร+ญ)

ได้กระทำแล้ว หรือ ย่อมกระทำ เพราะเหตุนั้น
ชื่อว่าकारु. (ช่าง)

จกขตีติ जकुष. (จกข+ญ)

ย่อมบอก เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าจกข. (จักษ)

ภวติ ऐतुत्ताति भुवन्. (ภ+ยุ)

ย่อมมีในที่นี้เพราะเหตุนั้นชื่อว่าภุวन्. (โลก, ภพ)

อภาวิ भावतीति वा भातु. (ภ+กุต)

ได้เป็นแล้ว หรือ ย่อมเป็น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่า
भाव. (ภาว)

วายतीति वातो. (วา+กุต)

ย่อมพัดไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวาท. (ลม)

ภวานुति ऐतुत्ताति भूमि. (ภ+มิ)

ย่อมมี ในที่นี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภूमि. (แผ่นดิน)

๖๕๑ : ๖๕๒. गविसुसुति कमातीति णि-चिण्.

ลง णि และ चिण्ปัจจัย หลังจากธาตุมี คม เป็นต้น
ในอนาคตกาล

เช่น อายุตี คมิตุํ สีลมสุสาติ คามี. (คมุ+ณิ)

อันไป ในกาลต่อไป เป็นปกติ ของบุคคลนั้น มี
อยู่ เพราะเหตุ นั้น ชื่อว่าคามี. (ผู้จะไปเป็นปกติ, ผู้มีปกติจะไป)

อายุตี คมิตุํ สีลมสุสาติ คามี. (คมุ+ฉิน)

อันไป ในกาลต่อไป เป็นปกติ ของบุคคลนั้น มี
อยู่ เพราะเหตุ นั้น ชื่อว่าคามี. (ผู้จะไปเป็นปกติ, ผู้มีปกติจะไป)

๖๕๒ : ๖๕๘. กุริยายํ ฌวฺ-ตโว.

ลง ฌวฺ และ ตุํปัจจัยหลังจากธาตุ ในอรรถของ
กิริยา ในอนาคตกาล

เช่น “กริสฺสนฺ”ติ การโก วชติ. (กร+ฌวฺ)

ผู้คิดว่า “เราจักกระทำแล้วจะไป” เพราะเหตุ นั้น
ชื่อว่าการก. (ผู้จะทำ)

“ภุชฺชิสฺสนฺ”ติ โภตฺตา วชติ. (ภุช+ตฺ)

ผู้คิดว่า “เราจักกินแล้วจะไป” เพราะเหตุ นั้น ชื่อ
ว่าโภตฺตฺ. (ผู้จะกิน)

๖๕๓ : ๓๐๖. ภาววาจิมฺหิ จตฺตฺถิ.

ลงจตฺตฺถิวิภัตฺติ ในที่กล่าววภาวะ ในอนาคตกาล

เช่น ปจฺนํ ปาโก, ปากาย วชติ. (ปจ+ณ)

อ.การหุง ชื่อว่าปาก, ย่อมไป เพื่อการหุง

๖๕๔ : ๖๕๙. กมฺมฺหิ โณ.

เมื่อมีกรรมเป็นอุปบท ลง ณปัจจยหลังจากธาตุ
ในอนาคตกาล

เช่น นครํ กริสฺสตีติ นครกาโร วชติ. (นคร+กร+ณ)

จักกระทำ (สร้าง) ซึ่งเมือง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่า
นครการ. (ผู้จะสร้างเมือง)

๖๕๕ : ๖๕๐. เสเส สฺสํ-นฺตุ-มาหา'นา.

เมื่อกรรมเป็นอุปบทมีอยู่ ลง สฺสํ, นฺตุ, มาหา และ
อานปัจจย ในอรรถที่เหลือ ในอนาคตกาล

เช่น กมฺมํ กริสฺสตีติ กมฺมํ กริสฺสํ วชติ. (กร+อิ+สฺส)

จักกระทำ ซึ่งกรรม เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากริสฺส.
(ผู้จะกระทำ)

กมฺมํ กริสฺสตีติ กมฺมํ กโรนฺโต วชติ. (กร+โอ+นฺตุ)

จักกระทำ ซึ่งกรรม เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากโรนฺต.
(ผู้จะทำ)

กมฺมํ กริสฺสตีติ กมฺมํ กุรฺมานो วชติ. (กร+โอ

+มาน)

จักกระทำ ซึ่งการงาน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่า
กุรฺมาน. (ผู้จะทำ)

กมมํ กริสฺสตีติ กมมํ กราโน วชฺติ. (กร+โอ+อาณ)
 จักฺกระทำ ซึ่งการงาน เพราะเหตุ นั้น ชื่อว่า
 กราน. (ผู้จะทำ)

๖๕๖ : ๖๖๖. ฉทาทิหิ ต-ตุรณ.

ลง ต และตุรณปัจจัย หลังจากธาตุมี ฉท เป็นต้น
 เช่น อาตปี ฉาทะตีติ ฉตฺตํ. (ฉท+ต)
 ย่อมปกปิด ซึ่งแสงแดด เพราะเหตุ นั้น ชื่อว่า
 ฉตฺต. (ร่ม)

อาตปี ฉาทะตีติ ฉตุรํ. (ฉท+ตุรณ)
 ย่อมปกปิด ซึ่งแสงแดด เพราะเหตุ นั้น ชื่อว่า
 ฉตุร. (ร่ม)

อารมฺมณํ จินฺเตตีติ จิตฺตํ. (จินฺต+ต)
 ย่อมคิด(รู้) ซึ่งอารมณ์ เพราะเหตุ นั้น ชื่อว่า
 จิตฺต. (จิต)

อารมฺมณํ จินฺเตตีติ จิตฺตํ. (จินฺต+ตุรณ)
 ย่อมคิด(รู้) ซึ่งอารมณ์ เพราะเหตุ นั้น ชื่อว่าจิตฺต.
 (จิต)

๖๕๗: ๖๖๗. วาทาทิหิ ฌิตฺโต คณเณ.

ลง ฌิตฺตปัจจยฺ หลังจากราตุมี วท เป็นต้น ใน
อรรถหฺมู

เช่น วาทิตานํ คณเณ วาทิตุตฺต. (วท+ฌิตฺต)

หฺมู แห่งผู้บรรเลงทั้งหลาย ชื่อว่าวาทิตุต. (หฺมู
แห่งผู้บรรเลง)

๖๕๘: ๖๖๘. มิทาทิหิ ตฺติ-ติโย.

ลง ตฺติ และ ติปัจจยฺ หลังจากราตุมี มิท เป็นต้น

เช่น มิทฺชติ สินียฺหตีติ เมตฺติ. (มิท+ตฺติ)

ย่อมเยื่อใย เพราะเหตุนี้ ชื่อว่าเมตฺติ. (ไมตรี)

อตฺตโน สภาวํ ชาเรตีติ ชาติ. (ชา+ติ)

ย่อมทรงไว้ ซึ่งสภาพ ของตน เพราะเหตุนี้
ชื่อว่าชาติ.

๖๕๙: ๖๖๙. อฺสุ-รณฺช-ทิสานํ ทิสฺสุส ททฺโฒ ฌ-จา จ.

บรรดาอฺสุ, รณฺช และทิสฺสาตุ แปลง ทิสฺสาตุ เป็น
ททฺโฒ และ ลง ฌปัจจยฺ หลังจากราตุ และลง ฐปัจจยฺ หลัง
จากรณฺชฺธาตุ

เช่น อฺสียเต อฺทฺโฒ. (อฺสุ+ฌ)

ย่อมร้อน ชื่อว่าอฺทฺโฒ. (อฺฐ)

รณชนติ เอตถาติ รณฺจํ. (รณ+จ)

ชนทั้งหลาย ย่อมยินดี ในที่นี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อ
ว่ารณฺจ. (รณฺจ)

ทำสียเตติ ททฺโณ. (ทำ+ทวิ)

ย่อมถูกกัด เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าททฺณ. (ถูกกัด)

๖๖๐ : ๖๗๐. สูวฺสานห'มฺวฺสานห'มโต โถ จ.

แปลง อุ, อู และอสฺ ของ สู, วุ และ อสธาตุ เป็น
อตฺ และลง ฏปัจจัย

เช่น สวติ หีสติ เอเตนาติ สตุถิ. (สู+ถ)

ย่อมเบียดเบียน ด้วยอาวุธนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อ
ว่าสตุถ. (ศัตตรา)

หิโรตฺตปฺปํ สํวรติ เอเตนาติ วตุถิ. (วุ+ถ)

ย่อมป้องกัน ซึ่งหิริและโอดตปฺปะ ด้วยผ้านี้
เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวตุถ. (ผ้าเป็นเครื่องป้องกัน)

สทฺทานุรูปํ อสติ ภาวตีติ อตุโถ. (อส+ถ)

ย่อมมี ตามสมควรแก่ศัพท์ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่า
อตฺถ. (อรรถ)

๖๖๑ : ๖๗๑. รนฺชฺฐาททีหิ ฐ-ทิตฺต-กั'รา กุวจิ ช-ท-โลโป จ.

หลังจากธาตุมี รนฺช และ อุทิ เป็นต้น ลง ฐ, ท, อิทฺท, ก และ อิริปัจจัย และลบ ช และ ท บ้าง

เช่น รณฺชิตพฺพนฺติ รนฺธฺ. (รนฺช+ฐ)

พึงถูกยินดี เพราะเหตุนั้น ชื่อว่า รนฺธ. (ฐ, ชอง, โพลง)

มจฺจนฺนกรานํ ปิตฺติโสมนสฺสํ อุทฺทติ ปสฺสวติ
ชเนตฺติติ สมฺมุทฺโท.

ยังปิตติและโสมนัส ย่อมให้เกิดขึ้น แก่ปลาและ
มังกรทั้งหลาย เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสมฺมุทฺท. (มหาสมฺมุทฺท) (สํ
+อุทิ+ท)

ทลติ ทฺฤคฺคตภาวํ คจฺจนฺตฺติติ ทลิตฺตฺโท. (ทล+อิตฺต)
(ผู้ขัดสน)

ย่อมถึง ซึ่งความเป็นผู้ตกยาก เพราะเหตุนั้น
ชื่อว่าทลิตฺตฺท.

วจิตฺตพฺพนฺติ วกฺกํ. (วจ+ก)

พึงถูกเรียก เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวกฺก. (ม้าม)

อปฺปฎฺฐิหตฺ ฺหุตฺวา วชฺติ คจฺจนฺตฺติติ วชฺรํ. (วช+อิริ)

เป็นผู้ไม่ถูกขัดขวางแล้ว ย่อมไป เพราะเหตุนั้น
ชื่อว่าวชฺริ. (วิเชียร, อาวุธของพระอินทร์)

๖๖๒ : ๖๗๒. ปฏิโต หิสฺส เหรณฺ-หิรณฺ.

หลังจากปฏิศัพท์ แปลง หิธาตุ เป็น เหรณฺ และ
หิรณฺ

เช่น ปฏิปกฺเข มทฺทิตฺวา คจฺจติ ปวตฺตตีติ ปาฏิเหริ.
(ปฏิ+หิ+กฺวิ)

ย่อมาย้าย ซึ่งฝ่ายตรงกันข้าม ท. แล้วเป็นไป
เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปาฏิเหริ. (ปาฏิหาริย์)

ปฏิปกฺเข มทฺทิตฺวา คจฺจติ ปวตฺตตีติ ปาฏิหิรี.
(ปฏิ+หิ+กฺวิ)

ย่อมาย้าย ซึ่งฝ่ายตรงกันข้าม ท. แล้วเป็นไป
เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปาฏิหิรี. (ปาฏิหาริย์)

๖๖๓ : ๖๗๓. กทฺยาคีหิ โก.

ลง กปัจจัย หลังจากธาตุมี กฺติ เป็นต้น

เช่น กณฺหิตฺพุโป ฉินฺหิตฺพุโพติ กณฺโฑ. (กฺติ+ก)

พึงถูกตัด เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากณฺห. (ปริจเฉท,
กัณฑ์)

๖๖๔ : ๖๗๔. ขาทา'ม-คฺมานํ ขนฺธ'นฺธ-คฺนฺธา.

แปลง ขาทธาตุ เป็น ขนฺธ, แปลง อมธาตุ เป็น
อนฺธ และแปลง คมฺธาตุ เป็น คนฺธ และลง กปัจจัย

เช่น ชาติชรามรณาทิหิ สัสนารทุกุเขหิ ชาทิตพุโพติ
ขนุโร. (ขาท+ก)

อันสังสารทุกข์ ท. มี ชาติ ชรา และมรณะเป็นต้น
พึงเคี้ยวกิน เพราะเหตุนี้ ชื่อว่าขนุร. (ขันธ)

จกขุณา อมติ รุชชตีติ อนุโร. (อม+ก)

ย่อมเสียดแทง ด้วยจักษุ เพราะเหตุนี้ ชื่อว่า
อนุร. (ผู้บอด)

ตํ ตํ ธานํ วาเตน คจจตีติ คนุโร. (คมุ+ก)

ย่อมไป สู่ที่นั้นๆ ด้วยลม เพราะเหตุนี้ ชื่อว่า
คนุร. (กลืน)

ชาติชรามรณาทิหิ สัสนารทุกุเขหิ ชาทิตพุโพติ
ขนุโรโก. (ขาท+ก)

อันสังสารทุกข์ ท. มี ชาติ ชรา และมรณะ
เป็นต้น พึงเคี้ยวกิน เพราะเหตุนี้ ชื่อว่าขนุรก. (ขันธ) (ไม่ลบ
ก อนุพันธ์)

จกขุณา อมติ รุชชตีติ อนุโรโก. (อม+ก) (ไม่ลบ ก

อนุพันธ์)

ย่อมเสียดแทง ด้วยจักษุ เพราะเหตุนี้ ชื่อว่า
อนุรก. (ผู้บอด)

ตํ ตํ ฐานํ วาเตน คจฺจนฺตีติ คนฺธโก. (คมุ+ก) (ไม่
ลบ กอนุพันธ์)

ย่อมนำไป สู้ที่นั่นๆ ด้วยลม เพราะเหตุนั้น ชื่อว่า
คนฺธก. (กลิ่น)

๖๖๕ : ๖๗๕. ปฏาทีหุ'ยลํ.

ลง อลปัจจยฺย หลังจากธาตุมี ปฏ เป็นต้น และ
หลังจาก ปาฏิปทิกบท

เช่น ปฏติ วุฑฺธิ คจฺจนฺตีติ ปฏลํ. (ปฏ+อล)

ย่อมนำมาถึง ซึ่งความเจริญ เพราะเหตุนั้น
ชื่อว่าปฏล. (หมู่)

ปาปเก อกุสเล ฆมฺเม กุสฺสตี ฉินฺทตีติ กุสลํ. (กุส
+อล)

ย่อมนัด ซึ่งอกุศลธรรม ท. เพราะเหตุนั้น ชื่อว่า
กุสล. (กุศล)

๖๖๖ : ๖๗๖. ปุถสฺส ปุถุ-ปถา'โม วา.

แปลง ปุถ เป็น ปุถุ และ ปถ และลง อมปัจจยฺย บ้าง

เช่น ปุถุ หุตฺวา ชาตฺนฺตีติ ปุถวี. (ปุถ+กฺวิ+อี)

เป็นของหนา เป็น เกิดแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่า
ปุถวี. (แผ่นดิน)

ปถเม ชาโต ปถโม. (ปถ+อม)
เกิดแล้ว ในที่หนึ่ง ชื่อว่าปถม. (ที่หนึ่ง)

๖๖๗: ๖๗๗. สสุวาทิหิ ตุ-ทโว.

ลง ตุ และ ทุปัจจุบัน หลังจากธาตุมี สสุ เป็นต้น
เช่น อญเฒ สตุเต สสติ หีสตีติ สตุตุ. (สสุ+ตุ)
ย่อมเบียดเบียด ซึ่งสัตว์ ท. เหล่าอื่น เพราะเหตุ
นั้น ชื่อว่าสตุตุ. (ศัตฺฐ)
ทุกข์ ททาศีติ ททุฑุ. (ทา+ฑุ)
ย่อมให้ ซึ่งความทุกข์ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่า
ททุฑุ. (โรคกลาง)

๖๖๘: ๖๗๘. จุยาก็หิ อีวโร.

ลง อีวรปัจจุบัน หลังจากธาตุมี จิ เป็นต้น
เช่น จียตีติ จีวร. (จิ+อีวร)
ย่อมถูกสั่งสม เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าจีวร. (จีวร)

๖๖๙: ๖๗๙. มุหนาทิหิ จิ.

ลงอิปัจจุบัน หลังจากธาตุมีมุณ เป็นต้น (และหลังจาก
จากปาฏิปกิบท)
เช่น อตุถานตุถิ มุหนาศีติ มุณี. (มุณ+อิ)

ย่อมรู้ ซึ่งสิ่งที่เป็นประโยชน์และมีใช้ประโยชน์
 เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามณี. (พระมณี, พระภิกษุ, พระพุทธเจ้า)
 มนตีติ มโณ = มณี. (มน+อิ)
 ย่อมรู้เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามณ, = มณี. (แก้วมณี)

๖๗๐ : ๖๘๐. วิทาที่หฺยุโร.

ลง อูรฺปัจจยฺ หลังจากธาตุมี วิท เป็นต้น
 เช่น วิทิตฺ อลนฺติ วิฑฺโร. (วิท+อูร)
 ควร เพื่ออันรู้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวิฑฺร. (ควร
 เพื่ออันรู้)

๖๗๑ : ๖๘๑. หนาที่หิ ญฺ-นฺ-ตโว.

ลง ญฺ, นฺ และ ตฺปัจจยฺ หลังจากธาตุมี หน
 เป็นต้น
 เช่น โภชนํ หนติ หีสติ เอเตนาติ หญฺ. (หน+ญ)
 ย่อมเบียดเบียน ซึ่งโภชนะ ด้วยอวัยวะนี้ เพราะ
 เหตุนั้น ชื่อว่าหญฺ. (คาง)
 วายตีติ เวณฺ, เวณฺ วา. (เว+นฺ/ญ)
 ย่อมพัดไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าเวณฺ, เวณฺ.
 (ไม้ไผ่)

ชายตีติ ชนตุ. (ชน+ตุ)

ย่อมเกิด เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าชนตุ. (สัตว์ผู้เกิด)

๖๗๒: ๖๘๒. กุฎาทีหิ โจ.

ลง ัจปัจจย หลังจากธาตุมี กุฏ เป็นต้นและหลังจาก
จากปาฏิปกกบท

เช่น องคมงค์ กุฏติ ฉินทตีติ กุฏจ. (กุฏ+จ)

ย่อมตัด ซึ่งอวัยวะน้อยใหญ่ เพราะเหตุนั้น ชื่อ
ว่ากุฏจ. (โรคเรื้อน)

๖๗๓: ๖๘๓. มนุ-ปุร-สุณาทีหิ อสุส-นุส'สา.

ลง อสุส, นุส และ อิสปัจจย หลังจากธาตุมี มนุ,
ปุร และ สุณ เป็นต้น และหลังจากปาฏิปกกบท (ศัพท์นาม)

เช่น การณการณ มนติ ชานาตีติ มนุสโส. (มนุ
+อสุส)

ย่อมรู้ ซึ่งเหตุและสิ่งมิใช่เหตุ เพราะเหตุนั้น
ชื่อว่ามนุส. (มนุษย์)

อตถานตถิ มนติ ชานาตีติ มานุโส. (มนุ+นุส)

ย่อมรู้ ซึ่งสิ่งที่เป็นประโยชน์และมีใช้ประโยชน์
เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามานุส. (มนุษย์)

อตฺตโน มโนรตํ ปุเรตฺติติ ปุริโส. (ปุร+อิส)

ยังมโนรต ของตน ย่อมให้เต็ม เพราะเหตุนั้น
ชื่อว่าปุริส. (ผู้ทำความปรารถนาของตัวเองให้เต็ม, บุรุษ)

มาตาปิตูนํ หทยํ ปุเรตฺติติ ปุริโส. (ปุร+อิส)

ยังใจ ของมารดาและบิดาทั้งหลาย ย่อมให้เต็ม
เพราะเหตุนี้ ชื่อว่าปุริส. (ผู้ทำให้ใจของพ่อแม่เต็ม, บุรุษ)

ทฺวิณฺณํ ชนानํ กุลสนฺตानํ กโรตฺติติ สุนฺนิสา. (สุณ
+อิส)

ย่อมกระทำ ซึ่งการสืบต่อตระกูล ของชนทั้ง
หลาย สอง เพราะเหตุนี้ ชื่อว่าสุนิสสา. (ลูกสะใภ้)

จบอุณาทิกัปปี กัณฺทที ๒ ในกัปปิฆานกัปปี

จบอุณาทิสุตฺต

จบกัจจายนสูตร
